

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

**MÜBECCEL BELİK KIRAY'DA
TOPLUMSAL DEĞİŞME VE SOSYAL SERMAYE**

SONGÜL HATİCE DEMİRHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. ERHAN TECİM**

KONYA-2019

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	SONGÜL HATİCE DEMİRHAN		
	Numarası	158103011008		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	MÜBECCEL B. KIRAY'DA TOPLUMSAL DEĞİŞME VE SOSYAL SERMAYE			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

SONGÜL HATİCE DEMİRHAN

İmzası

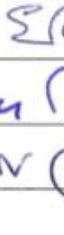

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTUSU
---	--	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	SONGÜL HATİCE DEMİRHAN
	Numarası	158103011008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR. ERHAN TECİM
	Tezin Adı	MÜBECCEL B. KIRAY'DA TOPLUMSAL DEĞİŞME VE SOSYAL SERMAYE

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan MÜBECCEL B. KIRAY'DA TOPLUMSAL DEĞİŞME VE SOSYAL SERMAYE başlıklı bu çalışma ~~13.10.2018~~ tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Erhan Tecim	
2	Prof. Dr.	Mahmut Haluk Akar	
3	Doç. Dr.	Mehmet Ali Aydın	

 KONYA	<p>T.C.</p> <p>NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ</p> <p>Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 NECMETTİN ERBAKAN KONYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	---	--

Öğrencinin	Adı Soyadı	SONGÜL HATİCE DEMİRHAN		
	Numarası	158103011008		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR. ERHAN TECİM		
Tezin Adı	MÜBECCEL B. KIRAY'DA TOPLUMSAL DEĞİŞME VE SOSYAL SERMAYE			

ÖZET

Türkiye'nin önde gelen sosyologlarından Mübeccel B. Kiray'ın toplumsal değişme anlayışının somut göstergesi olan tampon kurum kavramının, sosyal sermaye ile ilişkisi bu çalışmada ele alınmıştır. Kiray, evrimci, pozitivist, ampirist, ve ilerlemeci sosyoloji anlayışına sahiptir. Toplumsal değişimin etkisi, her toplumda farklılık gösterdiğinden, Kiray'ın evrimci ilerleme anlayışına eleştirel olarak yaklaşmaktadır. Kiray'ın sosyoloji anlayışına, toplumsal değişme yaklaşımına, Türkiye'nin toplumsal yapısını oluşturan farklı kesimler üzerindeki iktidar ilişkilerine dönük tespitlerine, toplumsal tabakalaşma, modernleşme ve tüketim göstergeleri etkileşimini içeren görüşlerine yer verilmektedir. Değişimin sosyologu olarak tanımlanan Kiray, köyden kente göç, gecekondulaşma, gecekondu kültürü, kente uyum süreci ile ilgili konular üzerine yoğunlaşmıştır. Değişme sırasında iki nokta arasında oluşan boşlukları doldurmak ve eski ile yeni arasında denge sağlamak için tampon mekanizmalardan bahsetmiştir. Tampon mekanizmaların işlevselliğini yerine getirecek sosyal sermaye unsurlarına çalışmamızda yer verilmiştir. Tampon kurum mekanizması ile Kiray'ın çalışmalarında yer almayan sosyal sermaye kavramı arasındaki ilişki, örnek olaylar üzerinden anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mübeccel B. Kiray, Toplumsal Değişme, Sosyal Sermaye, Tampon Kurum Mekanizması

 KONYA	<p>T.C.</p> <p>NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ</p> <p>Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	---	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	SONGÜL HATİCE DEMİRHAN		
	Student Number	158103011008		
	Department	SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	ASSOC. PROF. DR. ERHAN TECİM		
Title of the Thesis/Dissertation	SOCİAL CHANGE AND SOCİAL CAPITAL İN MÜBECCEL B. KIRAY			

In this study, the relationship between social capital and the concept of buffer body as the concrete sign of social change, which is put forward by Mübeccel Kıray, one of the prominent sociologists of Turkey, is discussed. Kıray has an evolutionist, positivist, empiricist and progressive approach in sociology. Since the effects of social changes differ in each society, Kıray's evolutionist progressive approach is discussed in a critical approach. Kıray's understanding of sociology, her approach to social change, her ideas regarding power relations over different parts that make up Turkey's social structure, her ideas about the relations between social stratification, modernization and consumption indicators are also discussed. Known as the sociologist of change, Kıray concentrates on the issues such as rural-urban migration, squatting, slum culture and adaptation to urban life. She puts forward the idea of buffer mechanisms, which serve as a balance between the old and the new and fill the gaps that emerge during the process of change. Social capital elements that fulfill the functionality of buffer mechanisms are also discussed in this study. The relation between buffer mechanism and the concept social capital, which is not seen in the works of Kıray, is demonstrated with case studies.

Key Words: Mübeccel B. Kıray, Social Change, Social Capital, Buffer Mechanism

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEĞİŞMENİN SOSYOLOĞU MÜBECCEL BELİK KIRAY

1.1. TÜRK SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN MÜBECCEL BELİK KIRAY	4
1.1.1. Ankara Ekolü.....	6
1.1.2. Yapısal-İşlevselci Sosyoloji ve Kiray.....	8
1.2. KIRAY'IN SOSYOLOJİ ANLAYIŞI.....	9
1.2.1. Köylülüğün Çözülmesi	13
1.2.3. Kent Sosyolojisi	15
1.2.3.1. Gecekondu	18
1.2.3.2. Gecekondu Kültürü ve Kentte Yaşanan Değişim	20
1.3. KIRAY'IN TOPLUMSAL DEĞİŞME ANALİZİ.....	22
1.3.1. Toplumsal Yapı Analizleri.....	25
1.3.1.1. Toplumsal Değişme ve Türkiye.....	27
1.3.1.2. Toplum, Bilgi ve Türkiye	30
1.3.2. Türk Toplumunda Yapısal Değişim	31
1.3.2.1. Toplumsal İlişkiler ve Değişim.....	34
1.3.2.2. Sanayileşme Sürecinde Küçük Üreticinin Geçirdiği Değişimler.....	35
1.3.2.3. Türkiye'deki Toplumsal Tabakalaşma	36

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYE ANLAYIŞI VE DAYANIŞMA AĞLARI

2.1. SOSYAL SERMAYE KAVRAMI.....	38
2.2. SOSYAL SERMAYENİN ÖNEMİ.....	43
2.3. SOSYAL SERMAYENİN TEMEL UNSURLARI	46
2.3.1. Aile	46

2.3.2. Sosyal Çevre.....	47
2.3.3. Sivil Toplum Örgütleri.....	47
2.3.4. Kamusal Hayat	48
2.3.5. Kitle İletişim Araçları	48
2.3.6. Beşerî Kalkınma Düzeyi	49
2.4. METAFORDAN TEMEL YAKLAŞIMA SOSYAL SERMAYE.....	49
2.4.1. Sınıfsal Yaklaşım Olarak Sosyal Sermaye	51
2.4.2. Birey, Sosyal Ağlar ve Sosyal Sermaye	53
2.4.2.1. Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye.....	56
2.4.3. Sivil Toplum ve Sosyal Sermaye	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
KIRAY’I SOSYAL SERMAYE ÇERÇEVESİNDE DÜŞÜNMEK	
3.1. KIRAY’IN TAMPON MEKANİZMA KURAMI.....	65
3.2. SOSYAL SERMAYE OLARAK AĞLARIN GÜCÜ.....	79
3.2.1. Aile Kurumunun Sosyal Sermaye Rolü.....	81
3.2.2. İletişim Ağları ve Sosyal Sermaye	84
3.2.3. Sosyal Güven ve Karşılıklı İlişkiler.....	88
3.2.4. Topluluk Duygusunun Sosyal Sermaye İşlevi	95
3.2.5. Eşitler Arası Farkı Oluşturan Eğitim.....	100
SONUÇ	105
KAYNAKÇA.....	112

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. Sosyal sermayenin farklı tanımlamaları	39
Tablo 2.2. Sosyal sermayenin tarihsel serüveni	42

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Sosyal sermaye gelişimi.....	45
Şekil 3.1. Güven döngüsü	89
Şekil 3.2. Sosyal Güven Örüntüleri.....	90

KISALTMALAR LİSTESİ

- ABD** : Amerika Birleşik Devleti
Akt : Aktaran
ATÜT : Asya Tipi Üretim Tarzı
bkz. : Bakınız
c. : Cilt
Çev. : Çeviren
Der. : Derleyen
DPT : Devlet Planlama Teşkilatı
DTCF : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Ed. : Editör
G.Ü.İ.İ.B.F. : Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
Haz. : Hazırlayan
MİA : Merkezi İş Alanı
NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODTÜ : Orta Doğu Teknik Üniversitesi
S. : Sayı
s. : Sayfa
ss. : Sayfa Numara Aralığı
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
vd. : Ve diğerleri

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu çalışmada Mübeccel B. Kıray'ın toplumsal değişme anlayışı bağlamında sosyal sermaye kavramı incelenmiştir. 'Değişmenin Sosyoloğu' olarak tanınan Kıray'ın değişme olgusuna yaklaşımı evrimci bir anlayışı taşımaktadır. Ankara Ekolü'nün temsilcisi olan Kıray'ın çalışmaları pozitivist, ampirist ve ilerlemeci bir anlayışı yansıtmaktadır. Yapısal-işlevselci yaklaşımı ile toplumu okuyan Kıray, Ogburn'un 'kültürel boşluk' kavramını ödünç alarak, işlevselci yaklaşımın bozuk işlev olarak tanımladığı ve ilerleyemediği noktada toplumsal değişmeyi anlamayı sağlayan 'tampon mekanizma kuramı' ile sosyoloji literatürüne adını yazdırmıştır. Sosyal sermaye kavramını tampon mekanizmanın unsurları arasında görmek ilişkiler ağının dünden bugüne ilerleyerek ve gelişerek süregeldiğini, sosyal sermaye bağlamında ilişkilerin önemli olduğunu göstermektedir.

Akademik eğitim hayatımda üzerimde emeği olan tüm hocalarıma, her adımda beni sonsuz desteği ile yüreklendiren aile bireylerimin her birine, iş hayatı ile akademik başarımın birlikte gerçekleşebilmesi adına yaşadığım zorlu bu süreçte çalıştığım kurumun bana sağlamış olduğu desteklerden dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tezimin her safhasında manevi desteği ile bana güç veren arkadaşım Ziya Velişov'a teşekkür ederim.

Yüksek Lisans ders ve tez dönemimde kendisine ve derin tecrübelerine her ihtiyaç duyduğumda yanımda olan değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Erhan Tecim'e şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

Bu çalışmada Kıray'ın toplumsal değişme anlayışının somut göstergesi olan ve literatüre kazandırdığı tampon kurum kavramının, sosyal sermaye ile ilişkisi ele alınmıştır. Sosyal sermayenin oluşturduğu ağların gücünün farkına varmak, sosyal bilimlerde yeni bir keşif olmasa da sosyal sermayenin tampon mekanizma bağlamında düşünülmesi ve kavramlar arası ilişkinin incelenmesi, bu çalışmanın önemi ortaya koymaktadır.

Kıray, toplumu inşa eden bilgiye körü körüne bağlanılmaması ve hatta bilgiye eleştirel bakılması yönünde fikirlere sahiptir. Batıcı, modernist, ampirik, pozitivist anlayışa sahip Kıray, Batı'ya mesafeli yaklaşılmasından bahsetse de Batı'nın etkisinde kalmıştır. Kıray'ın topluma bakışı ve ortaya koyduğu çalışmalar kendi toplumuna geri kalmış(!) söylemleri ile eleştirel yaklaşan usul ve üslup içerirken, özendiği batının temel unsurlarını barındırmaktadır. İşte bu nedenle eleştirdiği birtakım hususlarda kendisi de eleştiriye maruz kalabilmiştir.

Çalışmamız, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Mübeccel Belik Kıray'ın Türk Sosyolojisindeki yeri tartışılmıştır. Kıray'ın sosyoloji anlayışına, literatüre kazandırdığı kavramlar çerçevesinde yer verilmiştir. Bu bağlamda Kıray'ın toplumsal değişme anlayışı, sosyolojideki yeri ve sosyolojiye kattığı değerler çalışma konumuzun da temelini oluşturmaktadır. Kıray'ın Türkiye okuması, Batı anlayışı ve batıcı bir bakış açısıyla Türk sosyolojisine bakışı değerlendirilmektir. İkinci bölümde sosyal sermaye kavramı incelenerek, bu kavramın öneminden bahsedilmiştir. Sosyal sermaye bir metaforu ifade etse de temel yaklaşım geleneğine sahiptir. Özel bir alanı olmadığı için disiplinler arası bir çalışma konusu olmaktadır. Bu çalışmada sosyal sermayenin, sermaye çeşitleri ile ilişkisine kısa da olsa değinilmiştir. Sosyal sermayeye sosyoloji bağlamında yaklaşılmıştır. Üçüncü bölümde ise ele alınan konu başlığı "Kıray'ı sosyal sermaye çerçevesinde düşünmek" olmuştur. Toplumsal değişme yaşanırken, eski ile yeni arasında boşluklar oluşmaktadır. Kıray, yapıştırıcı, bağlayıcı özelliği olan tampon mekanizma kavramı ile toplumsal ihtiyacı karşılamıştır. Toplumda yara bandı olan, köprü oluşturan, denge sağlayan diğer bir

kavramda sosyal sermayedir. Tampon kurum ile sosyal sermayenin ilişkisi örnekler üzerinden incelenmiştir.

Çalışmanın Yöntemi, Önemi ve Sınırlıkları

Çalışmanın sınırının ve alanının belirlenmesi, yapılan çalışma açısından önem taşımaktadır. Çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle Kıray'ın eserlerinin ve Kıray'ın düşüncesini ele alan eserlerin araştırılarak, çalışma konumuzu içeren kavramlar üzerinde yapılan derinlemesine incelemeler analiz edilmiştir. Bu bağlamda, başta Kıray'ın tüm kitap ve makaleleri, bunların yanında Kıray'ın eserleri ve sosyoloji anlayışı konusunda farklı araştırmacıların eserleri incelenmiştir. Bu incelemelerin sonuçları belli başlıklar altında kategorize edilmiş ve Kıray'ın ortaya koyduğu kavramlar kendi tarihselliği içerisinde değerlendirilmiştir. Toplumsal değişme bağlamında Kıray'ın ele aldığı Türkiye resmedilmeye çalışılmıştır. Toplumsal değişme ve sosyal sermaye kavramı üzerine yapılmış daha önceki çalışmalar taranarak literatür incelemesi yapılmıştır. Amaç Kıray'ın toplumsal değişme anlayışını ortaya koymaktır. Kıray'ın düşüncesinin ve araştırma konularının bugünkü mevcut durumu analizi, konu ile ilgili yapılan güncel araştırmaların incelenmesiyle eleştirel açıdan yaklaşma imkânı sunmaktadır. Kıray'ın toplumsal değişme anlayışı ile bugün gelinen ve yaşanan değişme göz önüne alındığında Kıray nerede durmaktadır sorusuna da cevap bulunmaktadır. Kıray, düşüncesinin oluşmasında ve şekillenmesindeki sosyal, ekonomik, siyasi, entelektüel ortam ve günümüz akademik camiasında yer bulan Kıray'a bakış da çalışma da ayrıca yer almaktadır.

Sosyal sermaye kavramını Kıray ve toplumsal değişme bağlamında ele alma fikri, Kıray'ın sosyal bilimlerde ortaya koyduğu kavramlar ile kimi zaman benzerlik göstermesi kimi zamanda Kıray'ın kavramlarının günümüzdeki farklı versiyonlarına atıf yapıyor olmasından dolayı sosyal sermaye ve toplumsal değişme bağlamında tampon mekanizma kavramı Kıray özelinde bu çalışma konusunun temelini oluşturmaktadır. Kıray'ın özgün kavramlarının daha sonra kavramsallaştırılmış sosyal sermaye fenomeni dahilinde değerlendirilebileceği kuşku götürmez bir gerçektir.

Sosyal sermaye unsurları; aile, sosyal çevre, sivil toplum örgütleri, kamusal hayat, kitle iletişim araçları, beşerî kalkınma düzeyinde ele alınmıştır. Tampon mekanizma köylü-tüccar arasındaki ilişki, dini grup ve siyasi partilerin iktidar ilişkisi, kahveler, aile, aile içinde anne rolü, gecekondü ve topluma etki eden çeşitli unsurlarından bahsedilmiştir.

Çalışmada ele alınan kavramlar; toplumsal değişme, tampon mekanizma kuramı, sosyal sermaye, örgütlemeyen işler, saçaklanma kuramı, merkezi iş alanı, iktidar ilişkileri, ağ, sosyal ağlar, iletişim ağıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEĞİŞMENİN SOSYOLOĞU MÜBECCEL BELİK KIRAY

1.1. Türk Sosyolojisi Açısından Mübeccel Belik Kıray

1930'lı yıllar itibarıyla Amerikan sosyolojisi Türkiye'nin gündeminde yer edinmiştir. Chicago Okulu ve yapısal-işlevselci yaklaşımın etkisiyle köyden kente göç ve takibindeki modernleşme ile değişim süreçleri Türk sosyolojisinin çalışma konularını oluşturmuştur. NATO, Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile dönemsel bağlar kurumsal boyutta ivme kazandırmıştır (Alver, 2006: 790, 791). Toplumsal alanda yaşanan herhangi bir değişimin düşünce hayatının da değişmesine etki etmiştir. Aslında düşünce eylemi etkilerken, eylemin de düşünceyi etkilediğini söylemek mümkündür.

Türk sosyolojisi 1940'lı yıllarda kuramsal ve metodolojik açıdan çeşitli arayışlarda bulunmuştur. Çünkü Fransız kaynakları yeterli gelmemiştir. Alman ve Amerikan kaynaklarından beslenmek istense de toplumsal sorunlara pratik açıdan çözüm üretilememiştir (Kaçmazoğlu, 1999: 73).

Ankara ekolüne bağlı DTCF Sosyoloji Bölümünün kurulması ile İstanbul Sosyoloji ekolü tek olma ayrıcalığını yitirmiştir (Kaçmazoğlu, 1999: 73). Ekol, Marksizm temeline dayalı olmasından dolayı açık eleştirilere maruz kalmıştır. İstanbul ekolü (Hilmi Ziya Ülken) felsefi olarak bu eğilimi taşısa da sessizlik hakim olmuştur. Köy ve şehir ile ilgili araştırmalar önem kazanmıştır. İstanbul ekolünde takip edilen Durkheim anlayışı terk edilerek Le Play'ın deneysel sosyolojisi dikkatleri celbetmiştir. Bu değişme ve gelişmelerin evrimci anlayış doğrultusunda nicel verilerle ulaşılmak istenen Batılılaşma ve çağdaşlaşma hedefi yer almaktadır. Sosyoloji, ideolojik rejimi savunmakla birlikte sorunlar karşısında çözüm üretmeye de çalışmaktadır. Ankara ekolü çok iddialı bir görüş ve görüntü ile ortaya çıkmıştır. Ekolün en büyük katkısına bakıldığında, bilimin toplumsal çıkarlar doğrultusunda gündeme getirmiş olmalarıdır. Ekol, toplumun alt kesimlerine inerek bilimsel fakat ideolojik açıdan değişim parametrelerini incelemiştir. Fakat Amerikan sosyolojisinin yöntemleri Türkiye toplum kodları ile uyumlu değildir. Geçmiş ciddi şekilde eleştirilirken, gelecek adına Batılılaşma hedefi ön görülmektedir. Geçmiş ve gelecek

arasında bağ kurulamamıştır. Geçmişin terk edilmesi ile tarihsiz bir sosyoloji yapılma handikabına düşülmüştür. İstanbul ekolü, tarihi arka plana atmayarak bağımsız bir tarih anlayışı ile değerlendirmelerde bulunsa da toplumsal anlam dünyası yapmış oldukları araştırmalarda göz ardı edilmemiştir. İstanbul ekolü sosyoloji adı altında felsefi söylemler üretmiştir. Dolayısıyla bu ekolün sosyoloji anlayışı da geçerlilik göstermemiştir. İstanbul ekolü öğrenci monografilerini *Sosyoloji Dergisinde* yayımlasa da köyün sosyolojik bağlamda ele alınması, üniversite kürsülerinde yer bulması, Ankara ekolü ile gerçekleşmiştir (Kaçmazoğlu, 1999: 68).

1950-1960 yılları arasındaki Türk sosyolojisinin üzerinde durduğu çalışmalar ve sosyal değişme bağlamındaki değerlendirmelere göz atmakta fayda vardır. Toplumsal değişme, Batılılaşma, Science Social ekolü, bireycilik, şahsiyet, ferdiyetçilik, liberalizm, komünizm, sosyal antropoloji, folklor, eğitim, köy sosyolojisi gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Sosyolojinin geniş alanında her türlü konuda çalışma yapılmasından dolayı bazıları derinlemesine olurken bazı çalışmalar da yüzeysel kalmıştır. İç ve dış etkiler bağlamında çalışmalar yer bulmuştur. Özellikle Anglo-Sakson anlayışın hâkim olmasıyla birlikte dış minvallerin Türkiye'ye yansması sonucu çalışmalar belirlenmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası galip devletlerin egemenlik anlayışları sosyolojinin rotasını da etkilemiştir. Batılılaşma ve bireyselliğin öne çıkarıldığı Science Sociale ekolü benimsenmiştir. Kültür antropologların etkisiyle yine bu dönemde fonksiyonalist yöntem, tarihsel metod anlayışı da gündeme gelmiştir. *Primitive* toplumların araştırılmasına yönelik ilgi artmıştır. Türkiye'de temsilciliklerini Cavit Orhan Tütengil, Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Amiran Kurtkan, İbrahim Yasa, Nurettin Şazi Kösemihal, Tahsin Demiray, Cahit Tanyol, Selahattin Demirkan, Oğuz Arı gibi isimler sürdürmüştür. Türkiye'deki sosyolojinin gündeminde Batılılaşma, birey bazlı toplumsal yapı anlayışı, komünizm, sosyalizm ve sol düşmanlığı gelişmiştir. Durkheim-Gökalp ekolü mensupları birey kavramı yerine ferdiyet-şahsiyet gibi kavramlar ile özel teşebbüsü eğitim alanında hareketlendirmişlerdir. Türk sosyoloji anlayışı bu dönemde zıt düşüncelerin iç içe olduğu görülmüştür. Batı tipi oluşturma gayeleri toplumu şekillendiren kesimler

tarafından kabul görmüştür. Sosyologlar sınıflı toplum anlayışını güçlendirmek için liberal ve demokrasi sözcülüğü yapmışlardır. Liberalizmin etkinliği ile KİT'ler arka plana itilmek istenerek, sendika ve kooperatifçilik ile orta sınıf güçlendirilmek istenmiştir. Batılılaşmak için alternatif bir yol ise köyden kente göç ederek, kentte milli bütünlüğü sağlamaktır. Değişimin nabzını ölçmek için toplumun en alt kesiminden başlayan gelenek ile köy sosyolojisi gelişmiştir. Değişimin ön görülmesi ile değişime direnç gösteren taraflar ile ilgili çalışmaların yapılması planlanmıştır. Hatta değişimi desteklemek amaçlı köy enstitüleri 1940'lı yıllarda kurulmuştur. Fakat siyasi sebepler doğrultusunda 1950'lerde kapatılmıştır. Diğer taraftan aynı dönemde Hilmi Ziya Ülken tarafından Türk Sosyoloji Derneği kurulmuştur. Ziya Gökalp ise milliyetçilik düşüncesi ile hatırlarda yer etmiştir. Fransız etkisinde olan Prens Sabahattin bireycilik anlayışı ile önderlik etmiştir. Ziyaeddin F. Fındıkoğlu âdem-i merkeziyetçi anlamda Prens Sabahaddin'den etkilenmiştir. Fındıkoğlu, ülkemizdeki fikir ve düşünce hayatının eksikliğini bu sebebe bağlamıştır. 1950-1960 döneminde akademi hayatı yurtdışında aktif olmuştur. Fakat Batı aktarmacılığı aynen tekrar edildiği için de eleştirilmiştir (Kaçmazoğlu, 1999: 153-157). DPT'nin kurulması ile istatistiki verilere ihtiyaç duyulmuştur. Kıray'ında çalışma yöntemini oluşturduğu gibi 1960'larda ampirik çalışmalar önem kazanmıştır.

1.1.1. Ankara Ekolü

Mübeccel Kıray çalışmaları, Türk sosyoloji tarihinde bir ekol olarak etkinlik göstermiş Ankara ekolü içerisinde değerlendirilmektedir.

Ankara ekolü, 1930'ların sonunda bilinçli bir şekilde Türkiye'de ortaya çıkan ve Amerikan sosyolojisi, onun egemen sosyoloji anlayışı yapısal-işlevselci yaklaşımı savunan ve bu çizgisini ısrarla sürdüren, tarihsellik karşısında konumlanan, pozitivist-ampirist çalışma yöntemi ve onun öngördüğü araştırma tekniklerini kullanan, verilerini ilgili yaklaşımın teorileriyle temellendiren sosyologların sosyoloji yapma tarzı, paradigması anlaşılmalıdır (Kaçmazoğlu, 2015: 156).

Ankara Ekolü, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran ekibin siyasal ve ideolojik görüşleri ile örtüşen anlayışı savunmaktadır. Cumhuriyetçi anlayışın Türkçülük fikrini Millî Mücadele ile milli bir bilinç aşlamak ideolojinin parçasıdır. Cumhuriyet

kurucularının siyasi-ideolojik görüşleri kaba anlamıyla ulus devletçi bir milliyetçilik olarak tanımlanabilir. “Bugüne kadar görülen bütün milliyetçiliklerden iki şey önemlidir: anlı şanlı bir geçmişin olduğu düşüncesi ve bunun yanında milletin daha da parlak bir geleceği olacağı konusundaki inanç” (Sevim, 2008: 28).

Zeki Velidi Togan, Fuat Köprülü, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi Türk Tarih Tezi ile ilgilenen önemli isimlerin ortaya koyduğu düşünce ile Türk kimliğinin İslamiyet öncesi bağını öne sürerek anakronizme sebep olmuştur (Gözübüyük, 2018: 56). Türk Tarih Tezi dilbilimciler tarafından destek görmese de Atatürk’ün Güneş Dil Teorisini milliyetçilik bağlamında öne sürmesi ile desteklenmiştir. Kemalizm ideolojisi, milliyetçilik anlayışının damarlarında gelişme gösterecektir. 1944 Irkçılık-Turancılık davasında kafatası ile Türklüğü öne çıkarma anlayışı ile ırkçı söylemler boy göstermeye başlamıştır. Dil ve soy gücü ile yapılmak istenen, aradaki dönemlerin atlanarak koparılmak istenen geçmiş bağı ile politik bir kimlik oluşturma düşüncesidir. Dilde gerçekleştirilen devrimler, milliyetçilik içeren söylemler ile unutturulmak istenen tarihin örneğini taşımaktadır (Balçık, 2009: 786).

Cumhuriyet rejiminin akademik zeminde desteklenmesi ve Kemalizmin derin savunuculuğunun ideolojik boyuta taşınması için Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 1936 yılında kurulmuştur. Felsefe bölümüne bağlı olarak Sosyoloji Kürsüsü kurulmuştur. Dönemin savunulan Güneş Dil Teorisi, Türk Tarih Tezi, Türk Dil Kurumu, ilkokullarda okunan “andımız” gibi uygulamalara kadar resmî ideolojiye bağlı milliyetçi anlayışın yansımaları olan düşünceler bu ekol tarafından da desteklenmiştir. Sistemli bir sosyoloji paradigması olan Amerikan düşüncesini yerinde beslenerek Türkiye’de savunuculuğunun yapacak kişilikler 1939’da fakültenin önemli isimleri olarak gündeme gelir. Behice Boran, Niyazi Berkes, Mediha Berkes (Esenel) ve Psikolog Muzaffer Şerif gibi Anglo-Sakson anlayışın 1950’lerde ülkemizde hâkim olmasını sağlayan Ankara ekolünün öncü isimleridir. Ankara ekolü, Amerikan sosyoloji anlayışının benimsediği yapısal işlevselci yaklaşıma sahiptir (Kaçmazoğlu, 2015: 153, 154; Gözübüyük, 2018: 3).

Ankara ekolünün etkisi ile değişme ve sosyal yapı konuları ile ilgili mikro sosyolojik araştırmalar önem kazanmıştır. İstatistiki sonuçlar veren çalışmalar, bilimsel veri olarak görülmüştür. 1940’larda köy monografileri çalışılmaya

başlanmıştır. Köy monografisi çalışmaları ekoller arasında daha da önem kazanmıştır.

1.1.2. Yapısal-İşlevselci Sosyoloji ve Kıray

1948'de yaşanan tasfiye sonrası Ankara ekolüne atfedilen anlamlarda da değişme yaşanmıştır. 1950'lerde Anglo-Sakson bilim anlayışı ülkemizde de esintisini hissettirmiştir. 1950 itibarıyla Ankara ekolü yeni bir anlam taşımaya başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir. Kıray bu hususta ekolün öncü ismi olarak 1960'ların Amerikan sosyoloji anlayışını Türkiye'ye taşımıştır. Ankara Ekolü'nün karşısında İstanbul Ekolü etkinlik sergilemektedir. Ekollere verilen Ankara, İstanbul isimleri tamamen belirli anlayışa sahip olmaları ile alakalıdır. Ankara ekolünü temsil eden sosyologların temel özellikleri; kemalist düşünceyi akademiye taşımak, Amerikan sosyoloji anlayışını benimsemek, yapısal-işlevselci sosyoloji yaklaşıma sahip olmak, pozitivist, ampirist araştırma biçimini benimsemek, laik, modernist, liberal ve kısmen sosyalist görüşe sahip olmalarıdır. Bu ekole mensup sosyologlar, bu bağlamda ortak özelliklere sahiplerdir. Diğer taraftan ekol tarihi ve felsefi amaç olarak zayıf nitelikte olması ve veri toplama amacından öteye gidememesinden dolayı eleştirilmektedir (Kaçmazoğlu, 2015: 155, 156, 159). Ekol, pozitivist anlayış doğrultusunda doğa bilimleri ile sosyal bilimlerin yöntemsel olarak aynı şekilde değerlendirilmektedir (Boran, 1943: 67, 68). İstanbul Ekolü ise, Weberci sosyoloji anlayışı ile Türkiye toplumsal yapısının tayin edici özelliğini onun değer ve inanış sistemlerindeki farklılıkta aramaktadırlar. Kıray farklı yazılarında bu yaklaşıma sert eleştiriler yöneltmektedir (Kıray, 2006: 118).

Kıray özellikle yapısal işlevselci yaklaşım sistem anlayışına çalışmalarında yer vermektedir. Ona göre, toplumsal sistem karşılıklı ilişkilerdeki statü ve pozisyonların birbirleri ile bağlantılarından oluşan bir yapıdır. Aile eş ve çocuk rollerinden oluşan sistemsel bir yapıdır. Toplumdaki tüm kurumların da belirli rol ve statüleri vardır. Sistemin ağı içinde yer alan her bir değişken değişimin öncüsü yahut sonucu olabilmektedir (Poloma, 1993: 262).

1.2. Kıray'ın Sosyoloji Anlayışı

Türk sosyolojisinin önemli yapı taşlarından olan Mübeccel B. Kıray, kendine has sosyoloji yaklaşımı ile öne çıkmaktadır. Onun yaklaşımının özgünlüğü Türk sosyal bilim alanı açısından önem taşımaktadır. Aldığı akademik eğitimle paralel gelişen bu sosyal bilim anlayışı daha sonra isimlendirilebileceği gibi 'Ankara Ekolü'nün (Kaçmazoğlu, 1991:1-49) en bariz örneklerinden biridir. Yukarıda bahsi geçen isimlerden Muzaffer Şerif, Niyazi Berkes ve Behice Boran tarafından kurulan Ankara DTC fakültesinde temeli atılmış bu ekol Kıray tarafından devam ettirildiği, Kıray hakkındaki literatür tarafından da desteklenmektedir (Tekeli, 2000; Kongar, 1981; Kayalı, 1994). Kıray'ın çalışmalarında Behice Boran ve Muzaffer Şerif'in etkisi yadsınamayacak kadar çoktur. Özellikle saha uygulamalı çalışmalarda Boran'ı model almıştır (Kayalı, 1994: 153).

Kıray sosyolojisi üzerinde ABD'de yaptığı lisansüstü eğitimler sayesinde ciddi bir sosyal antropoloji etkisi olduğu gözlemlenmektedir (Azman, 2001: 34). Bunun yanında onun sosyoloji anlayışı bariz pozitivist-ampirist etkileri taşımaktadır. Bu pozitivist-ampirist eğilimi onun bütün çalışmalarında gözlemlenmekte ve hayatının sonuna kadar savunduğu görülmektedir. Bu bağlamda, onun pozitivist-ampirist sosyoloji anlayışı o günlerin geçerli sosyoloji anlayışı olan ve İstanbul Ekolü (Kaçmazoğlu, 1991: 1-49) tarafından temsil edilen görüşlere karşı yapılandırıldığı da savunulabilir. Bu sosyoloji anlayışı günümüze kadar gelen İstanbul Üniversitesi kökenli tarihselci sosyoloji bakışıdır. Daha çok öncelikle Ziya Gökalp üzerinden Durkheim sosyolojisinin başat anlayışına dayalı bu bakış daha sonra Weberyen sosyoloji ile de beslenmiştir. 'Vakalar'a yönelik bilimsel çalışma yöntemleri yerine 'sosyal felsefe' yapıldığı yönünde eleştiriler Ankara Ekolü tarafından her zaman yöneltilmiştir (Kıray, 1999: 47; Azman, 2001: 34).

Kıray düşüncesi üzerinde Marksizm etkisi de kuşku götürmez bir şekilde etkilidir. O, özellikle Marksist teorinin determinist karakterini ve değişmeyi öncelmesini, bunun yanında insanlığı beşli gelişme şemasını (ilkel dönem, kölelik, feodalite, kapitalizm ve komünizm) benimsemektedir. Bu gelişme şeması içinde determinist ve evrimeci modelin birbirini izleyeceği düşünülmektedir (Kongar, 1995: 133). Marksist toplum anlayışında artı ürünün elde edilmesiyle değerlendirilmesi

amaçlanmıştır. Marks'ın öne sürdüğü beşli modeli Kongar, artı ürün sonrası bir sonuç olduğunu ve modelde değişimler yaşanabileceğini söylemektedir. Batı Avrupa'nın gelişmesine dayalı beşli sistemi ortaya koyan Marks, doğu toplumlarını kendi modeli ile açıklayamadığından evrensel bir kuram sunamamıştır. 'Asya üretim biçimi' bireyi devletsiz gelişme imkânı vermeyen ve artı ürünün devlet adına tanzim edilmesi modelidir. Kıray, bu modele Türkiye özelinde Türk-İslam tarihi ve toplumunu incelerken rastlamıştır (Kongar, 1995: 134-136).

Feodal üretim tarzının evrenselliğine inanan Kıray, tarım toplumlarının feodal üretim tarzına evrileceğini savunmaktadır. Kıray, Osmanlı toplum yapısının üretim tarzı ile Avrupa'nın sanayileşmeden önceki üretim tarzının aynı olduğunu toplumların süreç içinde aynı aşamalardan geçtiğini düşünmesi evrimci anlayışının yansımalarını taşımaktadır (Akşit, 2012: 84).

Toplumların tarihi ile sosyolojisi içi içedir. Amerika toplumunun kısa tarihi itibarıyla teorinin zayıf kaldığı sosyoloji anlayışını sorunlar karşısında pratik çözümler üreterek geliştirmişlerdir. Saha araştırmaları ile istatistiki verilerle bilimselliğe ulaşmaya çalışan Amerikan sosyolojisi, teorik çalışmaların ötelenerek pratiğin kutsandığı bir ekole dönüşmüştür. Sorokin bu dönemi test çağı ifadesiyle de eleştirir. Amerikan ekolü, teorik ve pratik çalışmaların uyuşmadığı verilerle Türkiye'ye uyarlama açısından da ayrıca eleştirilir. Amerika toplumunda doğan sosyoloji, o toplumun sorunlarına çözüm ile uyumlu olabilirken, ülkemiz adına kendi tarihine zamansal ve içerik açısından benzemeyen bu toplumun sosyoloji anlayışını edinmek sosyolojik sorunlar adına çözüm sağlamamıştır (Kaçmazoğlu, 1991: 146-147). Batı zihniyetiyle büyümüş, Batı'da eğitim almış, tutum ve davranışları Batı ile orantılı olsa da Kıray, eleştirel bakarak Batı'nın söylemleri doğrultusunda yapılan sosyoloji anlayışının sorgulanarak yapılması gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Kaçmazoğlu, 2017: 411).

Kıray, dönemin yaygın sosyal bilim anlayışına uygun olarak modernleşme paradigmayı benimsemektedir. Ona göre, Batının tarihsel gelişim modeli diğer toplumlar tarafından da izlenecektir. Daha doğrusu, gelişmenin merkezine Batı toplumlarını koyarak, henüz Batının gelişme seviyesine gelmemiş toplumları bu ölçülere göre değerlendirilmektedir. Azgelişmişlik, sadece gelişmiş toplumlarla araya

belli bir zaman mesafesinin girmesidir. Bunun yanında modernleşme süreçlerine kültürel öğelerinde dahil edilmesi gerektiğini ve bu kültürel zihinsel engellerin modernleşme süreçlerini engellediğini düşünen D. Lerner’le aynı noktada buluşmamaktadır. Kıray bu görüşe karşı çıkmakta (Kıray, 1999: 121-124; Azman, 2001: 42) kültürel öğeleri ve toplumlar arasındaki farklılıkların önemini azaltarak daha çok artı-ürün ve teknolojik özelliklerin toplumların gelişim ve değişimindeki vurguyu önemsemektedir.

Kıray kendi toplumunun anlaşılmasını, diğer toplumlarla yapılacak karşılaştırmalar ile daha iyi anlaşılacağını düşünmektedir (Kıray, 1999: 117). Gelişmenin önünde engel olarak görülen bir husus, Kıray’ında eleştirel yaklaştığı değerler sisteminin kutsanmasıdır. Kültürel ve değer yüklü sistemler, insan eliyle şekillenmektedir. Karşılıklı insan ilişkisi ile oluşan yapının temeli, Weber’in “Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu” adlı çalışmasından ilham almaktadır. Amerika’dan McClennan ve D.Lerner’de, Türkiye’de örneği Sabri Ülgener’in “İktisadi İnhitat Tarihimizde Ahlak ve Zihniyet Meseleleri” çalışmasında toplum yapısının farklılığını ortaya koyan değerler sisteminin farklılığı yer almaktadır (Kıray, 1999: 117, 118). II. Dünya Savaşı’ndan sonra bu düşünce zayıflayarak değerlerin yerini altyapı, toprağı işleme tarzı fikrine doğru gündem tartışması farklılaşmıştır. Marks’ın öne sürdüğü Asya tipi üretim tarzı (ATÜT) fikri, sanayileşme öncesi ve sonrasında araştırılan artı ürün kontrolünün farklılığıdır. Kıray’ın Marksist evrimci anlayışına göre Batı’nın yaşadığı sürece Osmanlı ve sonrası Türkiye’nin benzer süreci yaşayacak olması fikridir. İlişkilerin benzemediği noktada da toplumların birbirine benzemeyeceği fikrinin yapılan tüm çalışmaları yok sayma düşüncesini Kıray eleştirir ve bu süreci uzatmak istemez (Kıray, 1999: 120, 121).

Tarım dayalı kalkınma konusunda modern teknolojinin yöntemini ön görürken, geri kalmışlık sebebini de tarım toplumunun geleneksel değerleri ile alakalı durumları da ortaya çıkarma düşüncesi (Kıray, 1982: 91) kalkınma problemi için öngördüğü çözüm yöntemidir. D. McClennan ile D.Lerner’e yönelttiği eleştiriyi bu sefer Kıray, çözüm olarak öngörmektedir. Kıray’ın bu noktada kendisi ile çeliştiğini gözlemlemekteyiz. Yaşam düzeyi beklentileri, gelir seviyesi, değerler

konusunda tartışma getirerek toplumsal bütünleşme meselesine ulaşmak istemektedir. Modern toplumlar, feodal geleneksel toplumlar, kalkınma süreci, değerler ile kalkınma problemi arasında bir tartışma içindedir. Modern toplum özelliklerini başarma arzusu, cesaret sahibi olma, akli ön planda tutma ve daha iyi bir yaşam isteme duygusuna sahip bireylerin toplumu olarak tanımlanırken; geleneksel toplum özellikleri kadenci, insani ilişkilerin öteki dünyaya ya da bir kutsala havale edilmesi, daha değer yüklü kültürel özelliklerin ağır bastığı bireylerden oluşan toplum özelliği olarak tanımlanmaktadır (Altun, 2008: 595).

Kıray'a göre kalkınma sanayileşmiş, şehirleşmiş, köylülüğü geride bırakmış, toplumdaki rolünü üstlenerek yeniliğe uyum sağlayacak bireylerden oluşacağını ifade etmektedir. Kıray, kalkınma göstergelerini iletişim ve taşıma, pazar için üretim, sulama, traktör sayısı gibi somut veriler ile açıklamaktadır (Hinderlink ve Kıray, 1970: 10, 11).

Kalkınma sorununu dile getirerek değişimin derece derece olacağını da gözlemleyerek ve bu hususta çözüm önerileri getiren Kıray tabakalaşma sistemi ile ilgilenmiştir (Kıray, 1999: 57). Tabakalaşma modelini de sanayi öncesi-feodal toplumlar, sanayiye dayalı modern toplumlar ve ikisinden de izler taşıyan geçiş sürecini yaşayan toplumlar olarak bir kategoriye ayırmıştır. Kıray kalkınma sorununu kırsal süreci düşünerek, kırsalın kalkınmasını da az gelişmiş ülkelerdeki köy yaşantısının modernleşmiş ve kentle bütünleşerek yeniden örgütlenmesini sağlayan yapısal dönüşüm süreci olarak ifade etmektedir (Kıray, 1999: 78). Kalkınma problemini Kıray, sadece ekonomik temelli incelenmemesini savunurken, farklı boyutların (sosyal ve siyasi) da etkili olduğunu belirterek sosyal bilimlerin çalışma alanında yankı uyandırmasına katkıda bulunmuştur.

Kıray Türkiye'nin geçiş dönemi yaşadığını tarım toplumundan, modern topluma evrilen bir döngü yaşadığını ve bu döngüde hedefe ulaşma aşamasına götüren etmenler ve engelleyiciler üzerinde durarak tabakalaşma sistemini de açıklamaya çalışmaktadır (Kıray, 1999: 136). Kıray, kalkınma ile ilgili gelişmelerin önündeki engellerin ve çözülemeyen temel problemleri iktidar ilişkileri olarak görmektedir. Güç ilişkilerinin dengesi değişse de teknoloji bu dengede etki etse de iktidar ilişkilerinde farklılık görülmemektedir (Hinderlink ve Kıray: 243). Weber'in

belirttiği gibi ‘pozitivistik’, ‘natüralistik’, ‘hümanistik’ gibi çeşitli ideal tiplerin gerçekte var olmadığı düşüncesinin yanında sosyal bilimlerde toplumsal fenomenlerin tartışılması için bir çıkış noktası sağlamaktadır. Çeşitli teoriler ile gerçeklik farklı algılanmakta ve yansıtılmaktadır (Poloma, 1993: 14). “Kıray, tüm yaşamı boyunca da sıkı bir ampirist olarak kalmıştır. Onun savunduğu ampirizm, toplumsal olgu ve olaylara kendi deyimi ile “vaka”lara yönelik somut gözlemlerden yola çıkıp, belli problemler etrafında ifade edilmiş bir hipotez ve bunun işlevsel düzeyde çözümlenmesine ve buradan da çeşitli genellemelere gidilmesine dayanmaktadır” (Azman, 2001: 32).

Kıray sosyolojik araştırma programı kapsamında ‘sosyal değişimin evrenselliği ve merkeziliği’, ‘temel toplumsal yapı’, ‘değişme de iç ve dış dinamikler’, ‘kendiliğinde toplumsal değişme, planlı veya müdahaleli toplumsal değişme’, ‘toplumsal yapı bütünlüğünün korunması’, ‘ara form veya tampon kurum’, ‘temel yapısal değişimin yönü’, ‘artı ürüne el koyma biçimleri’, ‘uzun süreli tarihsel sosyolojik gözlem’, ‘ilerleme ve evrim’, ‘tarımsal dönüşüm’, ‘feodal üretim tarzı’, ‘sanayi devrimi’, ‘modern sanayi toplumu’, ‘modern sanayi toplumunun farklılaşma, ihtisaslaşma ve bütünleşmeye yönelik değişme çizgileri’, ‘laiklik’, ‘laiklik ile dini çözümler’ gibi kavramlaştırmalar özelinde kuramsal çerçeveyi oluşturmuştur (Akşit, 2010: 68; 2012: 84).

1.2.1. Köylülüğün Çözülmesi

Kıray, toplumsalı incelerken değişmeyi temel almıştır. Zihinsel düşüncenin dışında zaman ve mekânı, değişimi yansıtan temel iki unsur olarak görmüştür. Metropol hayatının gelişmesi, toprağa sahip olma anlayışının değişmesi ile köy hayatının çözülmesi, nüfustaki hareketlenme, göç olayının bireyde ve toplumdaki yansımaları, göç ile baş edebilme stratejilerinin oluşturulması, göç edenin psikolojisinin ve yaşam mücadelesindeki değişim Kıray’ın çalışma konularında yer almaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yapısal bir değişim yaşayan Türkiye üzerinde “dış müdahaleler, harpler, siyasal göçler, siyasal ve ekonomik krizler” etkili olmuştur. Toplumsal hayatın zaman içinde değişmesi toplumsal değişme anlayışını da beraberinde getirmiştir. Tarım alanındaki teknolojinin gelişme göstermesi ile “öküz ve saban”dan sonra traktörün tarım hayatına girmesi, sanayileşme ve şehirleşme faaliyetleri 1950’leri bulmuştur. Köylülüğün çözülmesi ile topraktan kopmalar

başlamıştır. Ücretli çalışma ile işçi sınıfına dönüşme, yeni mesleklerin oluşması, iş hayatının ve aile hayatının değişmesi yapısal değişimin göstergeleridir (Kıray, 1998: 7). Köy hayatını anlayabilmek için köylülerin birbirleri arasındaki ilişkileri, akrabalık bağları, dini ritüellerin yaşantılarına yansımaları, iktisadi yönelimleri toplu olarak bir arada okumak gerekmektedir.

Daha önce de üzerinde durduğumuz 1950’li yıllar, siyasetin toplum yapısı üzerindeki etkisini artırarak toplumsal değişmeyi beraberinde getirmiştir. Büyük şehirlerdeki üretim genişliği, mesafelerin azalması, ulaşım ile ilgili imkanların artması gibi sebepler köy ile şehir arasındaki etkileşimi cezbedici olmuştur. Şehir ile kurulan bağ yeni yaşam taleplerini de beraberinde getirmiştir. Zaman içinde şehirden köye taşınan ihtiyaçların artması ve köyün itici özellikleri de eklenince şehre yönelik göç hareketleri başlamıştır (Türkdoğan, 1977: 45).

Kıray, ‘pazar için üretim’, ‘toprak kutuplaşması’, ‘kapitalist çiftçi ve tarım işçilerinin ortaya çıkması’, ‘köylülüğün topraktan kopması’ gibi kavramlarla köyde yaşanan toplumsal değişmeyi açıklamıştır (Akşit, 2012: 85). Kentleşme, sanayileşmenin etkisi ile göçü artırsa da öncesinde de varlığını korumaktadır. Burada dikkat çekilecek husus, kırdaki itici güçtür.

Köylülüğün çözülmesi konusunda Kıray’dan önce de bazı çalışmalara rastlanmaktadır. Bu çalışmaların ilki olan 1936’da Mehmet Ali Şevki Bey’in “Kurna Köyü” araştırması ile toplumsal yapı ve değişme adına köy monografileri geleneği başlamıştır. 1942’de Niyazi Berkes’in “Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma” adlı çalışması, 1943’te Hilmi Ziya Ülken’in öğrencileri ile birlikte gerçekleştirdiği “Garbi Anadolu Köy Monografileri”, 1945’te Behice Boran’ın, 1955’te İbrahim Yasa’nın ve 1964’te Mübeccel B. Kıray’ın “Ereğli-Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası” gibi çalışmaları örnek gösterebiliriz (Akpolat, 2013: 75-95). Dönemsel açıdan köy sosyolojisi çalışmalarına bakıldığında değişme temelli bir anlayışla araştırma yapıldığı görülmektedir (Şahin, 2017: 14). Kıray’a göre derece derece de olsa her zaman ve her yerde değişimin olacağı düşüncesi itibarıyla sosyal değişmeyi etkileyen noktaları belirlemek ve pozitivist, ilerlemeci anlayış ile yürümektir.

Köylülüğün çözülmesinde kırsal toplulukların kalkınma problemi gündeme gelmiştir. Alt yapının geliştirilmesi, iş ve üretim imkanlarının artırılması, hayat standartlarının iyileştirilmesi gibi değişim sürecinin yansımaları köy politikalarının hedefleri arasındadır. Siyasi dalgalanmalar ve ideolojik yaklaşımlar yüzünden kır problemlerinin çözümü üzerinde ortak bir kanaat oluşturulmamıştır (Planck, 1971:235).

Sanayileşme ile köylülerin işçi sınıfına dönüşmesi gerçekleşirken zihnen ve yaşamsal olarak köylü anlayıştan kentli zihniyet anlayışına bir dönüşüm yaşanmıştır. Şehir hayatının gelişmesiyle işçi ve köylünün anlayışı da gelişir. Şehre göç eden köylüler kente ve kentin hızına ayak uydurmak için geleneksel anlayışlarını zaman içinde terk etmişlerdir. Toplumsal değişimle farkında olmasa da göç eden köylü değişirken, şehri de sanayileşme ve şehirleşme açısından etkilenmiştir.

Türkiye’de kır ve köy sosyolojisi aynı bağlamda ele alınmaktadır. Türkiye’de kır sosyolojisi Amerikan sosyolojisinin tesiri altında kalmasının ardından Avrupa sosyolojisi ile de etkileşim yaşamıştır. (Planck, 1971:223).

İbrahim Yasa, gecekonduları şehirde kurulan köy yaşamları olarak görmektedir. Gecekondu yapıları, köy hayatı ile benzerlik göstermektedir. (Planck, 1971:224).

1.2.3. Kent Sosyolojisi

Kıray, ‘merkezi iş alanı’, ‘örgütlemeyen işler’, ‘örgütlemeyen kent’, ‘informal sektör’, ‘metropoliten kent’, ‘hâkim kent’, ‘gecekondu’ gibi kavramlarla kentte yaşanan toplumsal değişmeyi açıklamıştır (Akşit, 2012: 85).

Kıray, sosyal değişim bağlamında yaklaşım sergilediği metropoliten kent olgusunu öncelikle modern sanayi toplumlarındaki özelliklerine, daha sonra ise Türkiye özelinde İzmir ve İstanbul’da yapmış olduğu gözlemler dahilinde ortaya çıkan ara formları aktarmıştır (Tekeli, 2000: 31). Kıray, İstanbul’u metropoliten kent olarak incelerken, “Osmanlı’nın klasik dönem sanayi öncesi imparatorluğu, 19. yüzyılın tek hâkim kenti ve 1965’ten sonra az gelişmiş ülke metropolü” (Tekeli, 2000: 32) tanımlamaları üç temel yapısal dönem yaklaşımını göstermektedir.

Modern toplumlarda metropoliten kentler, 19.yüzyıl sonu ile 20. Yüzyılın başlarında ileri sanayileşme ile ulaşım ve haberleşme teknolojisinin gelişmesi ile ortaya çıkmıştır. Gelişen sanayi ile büyük kentlere olan rağbetin artması sonucu çalışılan alan ile konut alanlarının arası açılmıştır. Konut ihtiyacını karşılamak amacıyla alt kentler ortaya çıkmıştır. Yaşam alanlarının var olan çeşitli ihtiyaçları karşılayabilmesi ve tüm farklılıkları içinde karşılayabilmesi adına merkezi alanın bütünleştiği ölçüde metropoliten kent olabilme özelliğini yakalayacaktır (Tekeli, 2000: 31).

Kentleşme olgusunun ileri aşaması olan metropolitenleşmeyi anlamlandırabilmek adına Kıray, öncelikle (MİA) merkezi iş alanının anlaşılması gerektiğine açıklık getirmiştir. MİA'lar ülkenin nabzının attığı yerleşmelerdir. Ekonominin, siyasetin, eğitimin, sosyal gelişmelerin yer aldığı ve dünya standartlarında bilginin servis edildiği, yatırım bankalarının, borsanın ve sigorta şirket merkezlerinin bulunduğu, karar verme ve koordinasyonun sağlanarak ülkeni yönlendirildiği alanlardır (Tekeli, 2000: 32).

Kıray'ın 1960'lardaki kent çalışmaları Hilmi Ziya Ülken ve İsmail Baltacıoğlu'nun 1930'lardaki kent sosyolojisi ile ilgili görüşlerini taşımaktadır. Baltacıoğlu'nun sanayileşmenin kentteki etkisini, merkezi iş alanında çalışıp yine orada oturanlar, merkezi iş alanının yakın çevresinde oturanlar, kentlere yakın yerlerde çalışıp yine orada oturanlar olarak kent sakinlerini sınıflandırmaktadır (Kaçmazoğlu, 2011: 268). Köylünün kente göçü ile yaşam standartları, konut ile gecekondular ve akabinde apartman hayatı ile yaşam alanının her karesinde inanılmaz bir değişiklik gerçekleşmiştir. Fakat konutun mahiyetini bilmeyen köylü odaların ne amaçla kullanıldığını da bilmemektedir. Hayat standartlarının değişmesi ile yaşam tarzı da değişime uğramıştır.

Sanayileşmenin etkisiyle toplumların yerleşme düzenlerinde de değişiklikler olmuştur. Ülkelerin stratejik planlaması doğrultusunda merkez şehirlerde düzenli bir yerleşme oluşurken, bazı kesimlerde de büyük tek şehir gelişimi önem kazanmıştır.

Sanayileşmiş ülkelerde ulaşım, iletişim, üretim teknolojileri, uzmanlaşma, örgütlenme düzeylerinin daha sıkı ilişkiler kurmuş daha büyük yerleşme merkezleri, metropoliten alanlar oluşurken, çevre

lkelerde sanayiden önce ticaretle gelişen tek hakim Şehir ve çevresi arasındaki ilişkiler Şimdi ulaŐımda otomobil, haberleŐmede telefon ve teleks, üretimde göreli olarak ileri teknoloji sanayinin girmesi ile yeniden değişmeye baŐlamakla ve tek büyük kent yerine metropoliten kent ve çevresinde iki yönlü etkileşim ile bir metropoliten alan oluşmaktadır (Kıray, 1998: 152-153).

KentleŐmenin getirdiği önemli bir gelişme sonucu olan Şehrin metropol olma durumu ülkedeki toplumsal hayatı da etkilemektedir. Toplumsal hayatın tüm sac ayakları bu aşamada koordineli olarak yürümek zorundadır.

Kent merkezi, metropolitenleŐme ile iletişim ve ulaşım alanında gelişim seviyesini yakalayabilme özelliğine sahiptir. Ülkelerin tarım dışındaki taleplerine bakıldığında bu gelişme süreci görülmektedir. Bir kent sanayi alanındaki gelişme ile çevresindeki kentlerde gelişmeye çalışan bir durum sergiler. Ve metropoliten alanın etrafında bir saçaklanma görülür. Alt gelir gruplarının dışında orta tabakanın yerleŐmesi için yeni bir yapılanma yaşanmıştır.

Kıray, 1960'larda Avrupa ve Amerika'daki metropol alanlarının gelişmesi ile az gelişmiş bir ülkenin metropolitenleŐme sürecindeki saçaklanmanın farklı olduğunu belirtmektedir. Az gelişmiş ülkelerde, sanayinin etkisi ile çevresinde oluşan saçaklanmanın farklı alanlara daĐılmıŐ olmasından dolayı yeni kentsel çeperdeki yerleşim örüntüleri toplumsal yapı hakkında ayrıca bilgi vermektedir (Kıray, 1998b: 165; Kurtuluş, 2008: 89-90; Tekeli, 2000: 32-33). Saçaklanmanın etkisi ile toplumsal yapının yeni iktidar ilişkisi geliştirmesi ve yeni söylemler ile çeşitli konjonktürel alanlar ve kurumlar oluşmuştur. Kentlerin eski yapısı, metropol alanın etkisine kapılarak kaybolmakta ve eski ile yeni arasında bağımlı bir yapı haline gelmektedir.

Merkezi iş alanları ile ilişkili olan ara form unsuru özelliği taşıyan gecekondular olgusu konut ihtiyacının doğal sonucunu oluşturmaktadır. Kıray, "İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin yaşadığı kentleşme olgusunu gecekondulara indirgemekten özenle kaçınmıştır" (Tekeli, 2000: 31). Yapısal değişmenin inceleme alanı olarak da kasaba ve metropol örnekleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu alıŐma da gecekondunun yer alması tampon mekanizmanın önemli bir unsuru olmasından kaynaklanmaktadır.

1.2.3.1. Gecekondu

Ülken, gecekondu kavramını “köylerden şehre göç olayının neticesi olarak şehirde yerleşme zorunda olanların belediye kurallarına aykırı yaptıkları acele barınak” (Ülken, 1969: 113) olarak tanımlamaktadır.

Karpat’a göre, Birleşmiş Milletlerin gecekondu tanımlamasına göre; yasal olmayan şekilde bir yerin işgal edilmesi ve geliri düşük kişiler tarafından yapılan barınak olarak ifade edilmesine karşı, Üçüncü Dünya ülkeleri özel mülkiyetin ihlali olarak gördüğü gecekonduların yasal bir karşılığı bulunmaktadır (Karpat, 1976: 15, 16). Gecekondu sözcüğü, toplumsal ihtiyacı karşılayarak, gece ve konu sözcüklerinin bir araya gelmesi ile oluşmuştur. 1940-1950 yılları arasında halk dilinde yer etmiştir. “Kentın çeşitli bölgelerinde sıkışık ve geniş kümeler halinde inşa edilen bu gibi yapı ve semtler, gecekondu bölgelerini doğurmuştur” (Çakır, 2007: 21).

Karpat’a göre gecekondu yahut kontrolsüz yerleşme biçimleri, kültürel özellikleri itibarıyla yapı ve isim farklılığı göstermektedir. Türkiye’de ‘gecekondu’; Meksika’da ‘colonias proletarias’, Arjantin’de ‘villas miseria’; Brezilya’da ‘favela’; Çin’de ‘mushnroom population’; Tunus’ta ‘gourbivilles’; Panama’da ‘barriadas brujas’ gibi tanımlamalarla karşılaşılmaktadır (Karpat, 1976: 11).

Konut ihtiyacı dünyanın her yerinde her insan için elzem ihtiyaçtır. Özellikle köyden kente yeni ve daha iyi bir yaşam alanına göç eden sakinin kendi imkan(sızlık)ları ile oluşturduğu, bir gecede inşa ettiği yapıya biz ülkemizde ‘gecekondu’ denilse de uluslararası bir kavram olarak da önümüze çıkmaktadır (Çakır, 2007: 34).

Türkiye’nin konut sorununu sadece gecekondu özelinde değerlendirmenin eksik kalacağını ifade etmek gerekir. Sanayileşme, göç, işsizlik, gecekondulaşma, (çarpık) kentleşme, denetimsiz nüfus artışı gibi toplumsal değişmelerin yaşanması olağandır. Söz konusu bu değişimin gidişatı planlanarak kalıcı çözümler sağlanması beklenilmiştir. 1948-65, 1965-80 dönemleri arasında bu değişim dinamikleri adına yasal çözümler çıkarılmak istense de geçerliliği olmamıştır. Yine beş yıllık kalkınma planları kapsamında çalışmalar yapılmıştır. Gecekondu, göç ile kente gelen köylünün barınmak amacıyla, maliyetin ucuz olduğu, derme çatma ve bir

gecede yapabildiği konut ihtiyacının adıdır. Bu yapı, göç edenin şehre yeni geldiği ve etrafına yabancı olduğu yerde, ona güven sağlayan, kentte varlığının göstergesidir. “Bireylerin kendine yabancı bir ortamda yaşama mücadelesi veren gecekondular, kırım ekonomik ve sosyal değerlerinin bütünleşmesini sağlar. Bu özelliği ile bireylerin zaman içinde kente uyumuna, kentli gibi davranıp yaşamasına olanak tanıyan bir mekanizmadır” (Onat, 1993: 59).

Beş Yıllık Kalkınma Planlarındaki politikalara bu kapsamda göz atmak fayda sağlayacaktır. I. Beş Yıllık Planda (1963-1967); Gecekonduların sakinlerini mağdur etmemek için var olan gecekondulardaki kamusal ihtiyaçları sağlamak ve mülkiyet problemini ortadan kaldırmak, çarpık yapılmış ve hayatı tehlikeye atacak gecekonduların yıkılmasını sağlamak, yeni yapılacak gecekonduların yapılmasını engelleme faaliyetleri planlanmıştır. Kentleşme politikasının planlanmadığı görülmektedir. II. Beş Yıllık Planda (1968-1972); birinci planda yapılanlar devam etmiştir. Kentler arasındaki farklılıkların artmasının önlenmesi üzerine çalışmalar yapılmıştır. III. Beş Yıllık Planda (1973-1978); göç eden sakinlerin kente uyum sağlamaları adına kalkınma planları üzerinde yoğunlaşmıştır. Kentleşme ve sanayileşme değişimi desteklemektedir. IV. Beş Yıllık Planda (1979-1983); yasal süreçlerde takip yapılması ve yerel yönetimlerin var olan gecekonduların altyapılarının iyileştirilmesi ile kentte denge sağlanması hususunda planlama yapılmıştır. V. Beş Yıllık Planda (1985-1989); gecekonduların yasal düzenleme ile af getirilmesi ve var olan gecekonduların iyileştirilmesi planlanmıştır. Uygun olmayan yapıların yıkılması gündeme gelmiştir. VI. Beş Yıllık Planda (1990-1994); gecekonduların teşviki ile sakinlere destek verileceği planlanmıştır. Üç, dört ve beşinci kalkınma planının takibi sağlanmıştır. Gecekonduların kente uyum sağladığı kadarına imkân verilmiş, iyileştirilmesi için desteklenmiştir. Kalkınma planı sonrası gecekondular politikası ile 775 sayılı Gecekondular Kanunu oluşturulmuştur. Politika olarak yer almasına rağmen uygulama eksikleri gecekonduların esas problemi ekonomik sebeplerden kaynaklanmıştır. Geçici amaçla tampon mekanizma olan gecekondular zaman içinde bu kültürü doğurmuştur (Çakır, 2011: 209- 222; Çakır, 2007: 38; Onat, 1993: 16- 18).

Yasa ile çözüm geliştirmeye çalışılsa da mülkiyet ve tapu ile gecekonduların probleminin çözümleneceği düşünülmektedir. Oluşan gecekonduların kültürü ile yoksul kesimin görünürlülüğü giyim hususundaki kötü görünümüdür. Kıyafet yardımıyla bulunarak bunun çözümlenmesini beklemek kültürü yok saymaktır (Tekeli, 1970: 39).

Dönemin hükümet yetkililerinin de soruna bakışı daha çok çözüm amaçlı olmayıp halkın tepkisini çekmeyecek söylemlerle geçirildiği görülmektedir. 1978 yılında Başbakan Bülent Ecevit'in Ankara'da toplanan Belediye Başkanları toplantısındaki, gecekondular ile ilgili açıklaması dikkat çekicidir:

Bu sorun dar ve orta gelirli halkın büyük bir sorunu haline gelmiştir. Biz arsa ve konut spekülasyonunu önleyen en ideal çözümün sosyal konut olduğuna inanıyoruz. Ancak, bunun hemen çözümleneceğini sanmak da hayalcilik olur. Halkımız yaratıcı bir bünyeye sahiptir. Bunu gecekondularda da görebiliriz. Dünyanın birçok gelişmiş ülkelerinde gecekondular vardır. Ancak, bu gecekondular bizimkilerden çok farklıdır. Bizim halkımızın yaptığı gecekondularda yaratıcılık görülmektedir. Eğer belediyeler, halkın yaratıcı gücü ve devletin desteği ile bir çalışmaya giderlerse Türk halkının konut sorununu kendisinin çözebileceği güçte olduğu görülecektir (Ecevit, 1978).

Kentteki ev sayısı ve ev fiyatları kentte yaşayan varlıklı azınlıklara göre planlanmıştır. Köyden göçenlerin ödeme yapabileceği boyutta olmamasından dolayı da konut ihtiyaçlarını sağlamak için kentin yeni sakinleri, girişim faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Kente uyum sağlamak için merkezi iş alanlarına yakın mesafe de kiracı olarak kaldıktan sonra varsa gecekonduyu almışlardır, yoksa boş bir alanda yeni bir gecekondular inşa etmişlerdir. Gecekondular problemi sadece fiziki yıkım ile çözümlenecek bir durum değildir. Bu sosyolojik vakayı sosyo-ekonomik açıdan da değerlendirmek gerekir. Köyden kente göç ile başlayan nüfus hareketliliğini kökten anlamak ve çözüm sağlamak gerekmektedir.

1.2.3.2. Gecekonduların Kültürü ve Kentte Yaşanan Değişim

Gecekonduların oluşumu, köyden kente göç eden kimsenin ürettiği geçici bir ara formdur. Zamanla çarpık kentleşmeyi de beraberinde getiren yapının devletin, imar çalışmalarındaki planlamayı yapmamasıyla da alakalıdır. Göç etkisi ve kentin çekici gücü doğrultusunda planlı bir yapının geliştirilmemesi dolayısıyla yap-boz

evlerin oluşması, maliyetin artmasıyla birey ve devlet gücünü zayıflatmıştır. Söz konusu bu durumdan etkilenen sadece ekonomi değildir. Zaman içinde oluşan kültür, alışkanlıklar, yaşam biçimi dayatıcı bir güç ile değiştirilmek istenmektedir. Bu doğrultuda savunma mekanizmaları oluşmakta, istenen davranış ve kent yapısına uyuma karşı da bir direnç doğurmaktadır.

Gecekonudada yaşayan aile kente uyum sağlamaya çalışır. Bu uyum sürecinde ailedeki rollerde büyük değişimler başlar. Aile bireylerinden kadın, köydeki etkinliğini kaybetmemek içinde ayrıca çaba göstermiştir. Köyde aile ekonomisine destek sağlarken bireysel kazancı gündemde değildir, gelir ortaktır. Kentte çalışmak istediğinde yarı zamanlı ve vasıfsız işlerde çalışma imkânı bulmuştur. Kadının çalışması ile kadın ve erkeğin evdeki rollerinde paylaşma ihtiyacı doğduğu için erkeğin rolüde değişmiştir. Kadın çocukları üzerinde etkin bir güce sahip olmuştur. Özellikle de çocukların eğitimleri ve sağlıkları ile ilgili konularda anneler ilgilenmiştir. Kadınlar yaşadıkları tecrübeler doğrultusunda özellikle kız çocuklarının okutulması hususunda hassas olmuşlardır. Kadın ve erkeğin iş ve rol paylaşımları doğrultusunda aile kavramı birey üzerinden gelişme göstermiştir. Tabii bu gelişmeye dönük yaklaşımlar değişimin kabulü ile de artmıştır. İlk zamanlardaki kuşak ile ikinci, üçüncü kuşak karşılaştırıldığında değişim açısından epey gelişme, ilerleme görülmüştür (Onat, 1993).

Kentli kadın ile kente sonradan gelen kadının yaşam mücadelesi farklıdır. Kente sonradan gelen kadının hikayesinde hem eskiden gelen ataerkilliğin baskınlığı, aile içi devam eden geleneksel rollerin yanında dışarıda çalışma durumu kadının psikolojik, fiziki ve ekonomik açıdan rahata erdirmemektedir. Kemalizm bu kadınlara tam da çözüm sağlamamıştır (Tekeli, 1986: 189). Kadın ve erkeklerin davranışları arasındaki farklar toplumsal olarak dişilik/erillik kodlamaları ile öğrenilmektedir (Giddens, 2000: 98). Ailede bireyler rollerini zaman içinde algılayabilirler. Üstlendikleri rolleri yerine getirebilme durumları çeşitli faktörler doğrultusunda değişkenlik göstermektedir. Cinsiyet, aile modeli, yerleşim bölgesi, yaşam yeri özellikleri, toplum örf ve adetleri, evlilikle birlikte ailedeki roller biriciklik gösterebilmektedir (2001 Yılı Aile Raporu, 2002: 18).

Kıray, kadının rolünün değişme karşısında durağan kalmadığını ve farklılıklar taşıdığını söylemektedir. Köyden kente göç ile kadının üstlendiği roller de farklılıklar belirginleşmiştir. Köy yaşamında kadın; ev işleri ile ilgilenip, çocuklarına bakma yükümlülüğü yanında tarla işlerinde de destek olmakla sorumludur. Kentte çalışma zorunluluğu olan kadınların ailedeki rolleri erkekle paylaşılmıştır. Kadınların çalışması, eğitim durumları, ailedeki artan kişi sayısı ile birlikte ev ile ilgili işlerde erkekte rol üstlenmiştir (Kıray, 1984: 72; 2001 Yılı Aile Raporu, 2002: 18).

Toplumda karşılaşılan herhangi bir duruma karşı içselleştirme, dışsallaştırma ve nesnelleştirme olarak üç temel tepki verilmesi muhtemeldir. Nesnel gerçeklik var olan toplum ile uyumlu bir şekilde gelişir. Özellikle aile kurumunun geleceğe aktarımı ile kalıcılığı sağlanır. Toplum içinde birey kabul etmediği gerçeklikleri dışsallaştırırken, kabul ettiği ve benimsediği şeyleri içselleştirir. Toplumsallaşma süreci hayat boyu devam etmektedir (Poloma, 1993: 277).

1.3. Kıray'ın Toplumsal Değişme Analizi

Kıray'ın çalışmalarının merkezinde ve temelinde toplumsal değişme vardır. “Değişmenin Sosyoloğu” (Tekeli, 2000: 9-40) olarak tanınan Kıray'ın hayatı sürekli değişim içinde olmasından değil, statik değişim anlayışı ile hayatta hep bir değişimin olması gerektiği inancı ve gelişme için ilerlemeyi ön görmesi ile çalışmalarının temel problematiğini değişme hususunda merkezileştirmesidir (Altun, 2008: 587). Kıray toplumsal yapıyı, belirli bir yerde, belirli bir yerleşme modelini yürüten ekolojik topluluğun, kendine özgü bir yapıda olması ve örgütlenerek toplumsal değerleri oluşturması olarak özetlemektedir. Kıray bu modelin, toplumsal ilişkilerle sanayileşme, modernleşme ve ilerleme olarak gerçekleşeceğini ileri sürmektedir (Kıray, 2006: 21).

Kıray, değişimi derece ve yapı açısından bakılması gerektiğini öne sürmektedir. Değişim gerçekleştiğinde yapı etkilenir ve yapısal dönüşüm gerçekleşir. Kimi zamanda toplumda bir bölümde değişmenin etkisi görülürken, diğer bölümünde yavaş, bir diğer bölümünde ise karşı direnç yaşanabilmektedir. Bu süreçte toplum yine de fonksiyonel açıdan bütünlük göstermektedir.

Kıray'ın tabiriyle değişme halindeki toplumlar bölük-pörçük, düzensiz toplumlar değildir. Bunların değişmemiş, değişmekte olan ve değişmiş bulunan yönleri gene bir tutarlılık ve ilişkiler düzeni halinde kendini gösterir. Bu bakımdan araştırmacıya düşen en önemli ödev, bu düzeni hem bir yapı farklılığı hem de bir derecelenme halinde ifade edebilmek ve sosyal oluşumları izlemektir (Kıray, 2006: 18).

Kıray'ın toplumsal değişmeyi ele alma tarzı ekol oluşturmuştur. Osmanlı sonrası kurulan Cumhuriyet dönemi itibarıyla toplumsal değişmenin merkezde olduğu bir dönemde doğmuş ve yaşamış olması onun çalışmalarının da merkezinde değişmenin yer almasını sağlamıştır. Kıray'ın ele aldığı yöntem pozitivist, ampirist olarak kuramsal boyutta da işlevselci bir yaklaşıma sahiptir. Saha da çalışılmayan bir çalışmayı bilimsel bulmamaktadır (Kıray, 1999: 25-27). Sosyoloji anlayışında olguların derinlemesine gözlemlenmesi ile disipliner bir anlayışın hakimiyeti görülmektedir. Pozitivist yaklaşımın yanında tarihselcilğe karşı duruşu ile de dikkatleri üzerine çekmektedir (Kıray, 1999: 55). Her toplum kendi tarihsel dinamikleri içinde değerlendirilmesi gerekir. Batı'nın baktığı taraf ve algı ile değerlendirmek değildir.

Derin bir gözlem gücü ve durumlar arası kavrayışa sahip Kıray, döneminde yaşanan toplumsal olayları yakından inceleme fırsatına sahip olmuştur. Kıray, çalıştığı konularda yaşamın içinde yer alan dokulara değinmiştir. Çalışmalarında çeşitli yöntemler kullansa da eleştirildiği ve sosyal bilimlere en çok katkı sağladığı nicel sosyoloji yöntemi ile anılmaktadır. Kıray, çağdaşlaşma fikrine dair inancı, çalışmalarının temelini bu yöndeki ön kabulleri oluşturmuştur. Var olan durumdan değişmeye doğru evrilen talep doğrultusunda girişimlerde bulunarak, çalışmalarına da edindiği ön kabuller çerçevesinden yaklaşmıştır.

Değişimin etkisi her toplumda, zamanda ve bireyde farklılık göstermektedir. Kıray'ın bu farklılığı toplum açısından değerlendirildiğinde iktidar ilişkilerindeki süregelen etkinin eski ile yeni arasında geçiş alanına tesir eder. Kıray, Türkiye'nin değişim yönünü tarımsal açıdan geçiş süreci yaşattığını düşünürken; feodal dönemden modern döneme geçişi yine tarımsal dönüşümde beklemektedir. Bu

geçişin uzun sürmesini yahut etkisinin az olmasını değişimin ve hızının etkisine bağlamaktadır.

Çalışma konumuzu da içine alan bu çalışmalar, köy-kent ilişkisi, köylülüğün çözülmesi, kent sosyolojisi ve göç ile iki oluşum arasındaki ilişkilerin çözülmesi, gerilmesi ile yapısal işlevselci yaklaşıma sahip Kıray'ın oluşturduğu yeni kavram olan tampon mekanizma ile sosyoloji literatürüne yeni bir anlam kazandırmıştır.

Kıray, dini bakışı incelediği toplumdan hareketle dini anlayışa açıklık getirmektedir. Din, az gelişmişlikle ve gelişme önündeki engelleyici bir güç olarak bazı kesimlerce kabul görmektedir. Egemen modernleşmeci yaklaşıma göre, özellikle de İslam ile Hıristiyanlık karşılaştırıldığında İslam'ın yapısı gelişmeye engel bir yön teşkil etmektedir. Yine de Kıray bu görüşe katılmayarak kendisine bu konuda gösterdiği dayanak, Gibb ve Bowen'ı referans alarak İslam'ın dogmatik bir yapıda olmadığını ifade eder. Din ve gelişme ilişkisini incelerken dindeki kaderci anlayışı araştırmaktadır (Hinderlink, Kıray: 199). Kıray yapmış olduğu araştırmalarda kırsal bölgelerde dini anlayışın görülüp, bu dini anlayışın gelişme önünde herhangi bir engel taşımadığını ve yaşanan değişim ve gelişmelerde dini herhangi bir ögeden kaynaklı da olmadığı sonucuna varmıştır. Onun çalışmalarında kalkınma probleminin çözümünde sadece ekonomik ve teknolojik gerilik değil hem de iktidar ilişkisi görülmekte olup, kültürel yapının gelişim önüne taş koymadığı anlaşılmıştır. Kıray bu sonuçlarla beraber dinsel öğelerin gelişme ile ilintili olmadığı düşüncesini taşımaktadır (Hinderlink, Kıray: 212, 223).

Tarım toplumundan modern topluma geçişte üretim ilişkilerinin dengesiyle beraber, toplumun ekonomik ayağı gelişmelere etki etmektedir. Köyden kente göç ile başlayan kent hayatının insana kattığı sosyal, ekonomik, teknolojik ve birçok alandaki kazanım hayatın her alanındaki iletişimi ve etkileşimi de ilgilendirmektedir. Kıray bu yaşanan değişim ve gelişime bilimsel açıdan açıklık getirmek istemiştir. Bu hususta ortaya koyduğu belirgin çalışma, Ereğli'dir. İlerleyen süreçlerde Taşköprü, Safranbolu, Adana araştırmaları ise Kıray'ın küçük çaplı olsa da inceleme yaptığı çalışmalardır. Tecrübe ile edindiği sosyal antropolojinin derinlemesine olan araştırma tekniklerini saha çalışmalarında da etkisini göstermektedir (Kaçmazoğlu, 2011: 410).

Toplumsal değişmenin serüvenini Kongar Şu Şekilde bahseder, insanın yaşam mücadelesinde doğa ile olan ilişkisi öncelikle kendini ve diğer insanları anlamasını sağlamıştır. Hayatta kalmak için üretmek zorunda kalan insan, herhangi bir alet kullanımı ile mülkiyet anlayışını pekiŐtirmiŐtir. BaŐlangıçta ilkel olarak başlayan ve zamanla gelişen teknoloji insan ilişkileri ile toplumsal değişmeye yol açmıştır. İnsan ilişkilerindeki değişim kültürel alanda değişimi getirmiştir. Ve böylece anlamlar, değerler ve öncelikler değişmiştir (Kongar, 1995: 23). Kültürü maddi ve maddi olmayan olarak ikiye ayırmak mümkündür. Maddi kültür araç ve gereçleri kapsamaktadır. Maddi kültürde teknolojinin etkisi yadsınamaz derecede fazladır. Maddi olmayan kültür ise değer yüklü inanç, gelenek gibi değerleri içine almaktadır. Diğer taraftan herhangi bir görüŐün etrafında Őekillenen bu kültür bir ideolojinin yansımasıdır. Maddi olmayan kültürün temelinde maddi kültür bulunmaktadır. Bu minvalde teknolojinin insan ilişkilerini ve kültürel değerlerini yönlendiren bir etken olduğunu hatırlamak gerekmektedir. İthal edilen teknoloji arka planda yer alan ideolojinin de taşıyıcısı olmaktadır (Kongar, 1995: 24).

1.3.1. Toplumsal Yapı Analizleri

1950'lerde, kırsal toplum yapısının modern kapitalist tarım ile karŐılaŐmasından sonra yaşadığı değişimler, değişime karşı oluşturduğu direnç tavırları toplumun tüm kanallarına bir Şekilde yansımıştır (Kıray, 2006: 272).

Toplumsal yapı, değişim gibi kavramların belirsizliğini gözlem ile sistematik bir gerçekliğe getirebilir. Gözlemlerin aktarımı kavramların belirsizliğinin anlaşılmasını sağlar. Yapı dinamiktir, değişime açıktır. Değişimi sağlayan parçaları mekanizma içinde anlamak önemlidir (Kıray, 2006: 273). Topluluğun farklılaşmamış toplumsal yapısı ve ilişkinin korunma ve hakimiyet boyutuna gönderme yapan mutlak iktidardır (Kıray, 2006: 276). 1950'lerde geleneksel ağa Şehre gidince, onun bıraktığı boşluğa, farklı bir ilişki ağına sahip ücretli işçi ve anonim ilişkisi kuran modern bir giriŐimci gelmiştir. Ağanın oluşturduğu iktidara, karşı görüŐü besleyen giriŐimciye köylünün bakışı, ağanın yerini doldurmasıdır. Ağa toplumsal statüsünü korumak ve devam ettirmek için köylüye sosyal, ekonomik imkanlar sağlanmaya çalışır. İktidar ilişkisi aynı zamanda ilgili sakinlerin korunmasını da sağlamaktadır. Kelimeler toplum yapısı hakkında ciddi bilgi kaynağı sağlar. Patron sözcüğü İtalya

ve İspanya'dan alınmıştır. Ağa ise Türkiye'de bazı hizmetler karşılığında köylüyü koruyan kişisel güç ve statüyü adlandırmaktadır.

Kültürel değişmelerin incelendiği araştırmalarda geriye gidilerek Herskovits'in belirttiği gibi bir 'sıfır noktası' ya da 'temel çizgisi' oluşturulur (Kıray, 2006: 89). Ereğli çalışması, ağır sanayinin insan davranışlarında oluşturduğu değişikliği öğrenmek amaçlı başlangıç araştırmasıdır. Sosyal yapı ve değişimde ikili kavramsallaştırmalar, dikotomik tipeştirmeler Tönnies, Durkheim ve Weber'den bu yana devam etmektedir (Kıray, 2006: 89).

Sosyoloji literatüründe farklı şehir ve köy kavramsallaştırmalarına rastlamaktayız. Kıray, Ereğli çalışmasının girişinde bu kavramsallaştırmaların bazılarında bahsetmektedir. O özellikle şu kavramsallaştırmalara atıf yapmaktadır. Birinci terim olarak; Robert Redfield' in 'folk' ve 'şehir', ikinci olarak; 'köy' ve 'şehir', üçüncü olarak; Asya ve Yakın Doğu toplumlarındaki analiz: 'gelenekçi' ve 'modern', dördüncü olarak G. Sjoberg ve G.M.Foster'ın 'feodal şehir' ve 'modern şehir' gibi ayrımlara gidilmiştir. Benzer özellikleri taşıyan ve farklı kavramsallaştırma ile belirtilen bu dört kavram çeşidinden ilk üçü daha soyut kalmakla birlikte dördüncü terim ile temel yapıya atıf söz konusu olduğu için daha açık bir kavramsallaştırma olarak görülmektedir (Kıray, 2000: 13- 15). Kıray bu kavramsallaştırmalar içerisinde G. Sjoberg ve G.M. Foster'ın kavramlarını kendi çalışmalarında tercih etmektedir. Bu kavramsallaştırma da feodal toplumlar ile modern toplum özelliklerini ve ayrışmayı daha belirgin ortaya koymaktadır. Feodal şehirler ile modern şehirler arasında çeşitli farklılıklar görülmektedir. Dikkat edilmesi gereken husus, yaşanan değişimin derece ve biçim olarak nasıl gerçekleştiğinin farkında olabilmektir. Genelleştirme yapabilmek için benzer verilere ulaşmak gerekir. Yapıda meydana gelen değişimin yönlerini ve derecelerini ortaya koymak bütünün anlaşılması için önemlidir (Kıray, 2006: 94).

Sosyal değişme açısından değişim öncelikle derece derece gerçekleşir. Sonra bu derecelerin etkisi ile bünye değişikliği görülür. Eski ile yeni arasında baskın olan, etkisini devam ettirir. Böylece yapı değişmiş, değişmekte olan ve değişmemiş yönleri ile fonksiyonel bütünlük sağlanır. Yaşanan değişim toplumları parçalamaz (Kıray,

2006: 94). Kıray, yapı ve derece farkının üzerinde durulmasına ehemmiyet verir ve farklılıkları taşıyan karakterlerin toplum özelliğinin ortaya çıkmasını olağan görür.

Sosyal yapı, içindeki müesseseleri ve sosyal değerleri karşılıklı olarak etkiler. Yaşanan değişimin hızı da yönü de aynı değildir. Bu bağlamda toplumun bazı yönlerini olduğu gibi muhafaza etmek mümkün değildir. Dolayısıyla değişme plansız bir yere evrilemez. Değişme farklı farklı olsa da domino etkisi oluşturabilir. Denge mekanizması sağlanarak yapı muhafaza edilir. Değişme yavaş yavaş etkisini gösterdiğinde yeniye entegre olsa da eski yapı içindeki anlamlar değerini devam ettirir, yeni olan eski ile yeniden okunur. Sosyal yapıdaki değişimin farklı olması sonucu bu etkiler görülür.

Değişmenin dengede gerçekleşmesini sağlayan eski ile yeni arasında kurulan ara form “tampon mekanizma” terimi ile açığa çıkar. İlişkili bağlar birbirini desteklerken, ilişkisi olmayan bağlar da kopar. Orta hızda yaşanan değişim dengeyi imkanı kılar. Çok hızlı ya da olağanüstü durumlarda aniden yaşanan değişim zamanlarında tampon mekanizmanın oluşmasına imkân olmaz. Denge sağlanamayınca oluşan panik ortamında ihtilal düşüncesine kadar değişen sosyal olaylar ortaya çıkabilir. Kıray, sanayi ile şehirleşmeyi aynı oluşumun parçası olarak görmektedir. Sosyal yapıyı oluşturan; “hacim, ekolojik ilinti, farklılaşma ve örgütlenme, dışarıya açılma ve dışarıyla bütünleşme, anonim insan ilintileri kurma gibi haller, feodal komünitelerin modernleşme, şehirleşme ve sanayileşmesinde en belirli oluşumlar halinde ortaya çıkmaktadır” (Kıray, 2006: 97).

Bu bağlamda Ereğli’de, Batı Karadeniz’in önemli bir limanı ve memleketin tek kömür havzasının ikinci derecede bir merkezi özelliğine sahiptir. 1860’lardan bu yana çeşitli değişimleri yaşayan Ereğli, demir-çelik sanayi araştırmaları için de feodal yapıda bir kasaba değildir (Kıray, 2006: 98).

1.3.1.1. Toplumsal Değişme ve Türkiye

Toplum, insanlardan ve insanların oluşturdukları düzen ve değişim ile yeniden oluşturulan düzenden müteşekkildir. Toplum statik bir yapıda olmadığı için değişim süreklidir. Değişim etkisinin görülmesi ile değişmeyen yönlerde de yeniden bir yorumlama mümkündür. Toplumda belli özellikler bir hiyerarşiye göre

düzenlenir. Bu hiyerarşi arazi, nüfus özellikleri, doğayı işleme tarzı ve insan ilişkileri olarak sıralanabilmektedir. İnsanın doğa ile ilişkisinde alet kullanması, oluşturduğu örgütlenme ve değerler sistemi tüm sosyal dengeyi sağlayan unsurlardır. Bu unsurlar bir arada iken anlamlı bir bütündür. Değişim, bu unsurlardan birini etkileyince diğeri de buna bağlı olarak benzer yahut farklı bir değişim içine girmektedir. “Doğayı işleme tarzınız değişirse, nüfusunuz değişir, nüfusunuz değişirse, yerleşme tarzınız değişir, yerleşme tarzınız değişirse sosyal örgütlenme veya bunlarla ilgili olarak değerler ve inanç sistemi değişir” (Kıray, 2006: 312).

İnsanlar yeryüzünde iki milyon senenin sadece on iki bin sene kadar bir süre dışında kalan zamanı, yani inanılmaz kadar uzun bir zamanı, sadece “avcılık ve toplayıcılık yaparak geçirmiştir. On iki bin yıl öncesinde Dicle Fırat arası ve Orta Anadolu’da yeni bir yaşam tarzının” (Kıray, 2006: 313). oluşturulduğu yeni bir toplum yapısının geliştiği görülmüştür. Yaşamları baştan aşağı değişim yaşayarak, gıda toplamaktan, gıda üretimine geçerken, kalan fazla ürünün korunması, bu ürünlerin lojistik ulaşımı, sosyal organizasyonlar gibi yeniliği beraberinde getiren bir yaklaşım gelişmiştir. “On yedi ve on sekizinci yüzyılda Kuzey Batı Avrupa’da meydana gelen değişiklikler, tarıma dayalı toplumun değişmesine neden olmuştur” (Kıray, 2006: 314).

Saban ve öküzün sonrasında kağnılar gelişmiştir. Sanayi öncesi toplumlarda köylü ve beylerden oluşan sosyal sınıf, şehirde ise din adamı, zanaatkar ve askeri gruplardan oluşmuştur. Sanayi toplumuna geçiş ile artı ürünün elde edilmesiyle birlikte çeşitli mekanizmaların da doğması kaçınılmaz oluyor. Artı ürünün işlenmesi ve dağıtımı ile ilgili olarak, sınıf kategorisine yeni kurumlar ekleniyor. Köylülüğe olan talebin azalması ile teknik aletler ile gerçekleştirilen tarımın ilerlemesiyle köylülük zayıflamıştır (Kıray, 2006: 315). Kıray çalışmalarında tarihi, dönemlere bölerek Marksist yaklaşımı kabul ettiği ve kullandığını görmekteyiz.

Kıray, 1950’lerden sonra ‘köylü’lüğe ait şeylerin değişerek, piyasa ihtiyacını karşılıyor ve piyasayı besliyorsa artık, klasik anlamda köylülükten bahsedilemeyeceğini ve bu tavrı geliştirenin çiftçi olduğunu belirtmektedir. Bu kanaate Türkiye’ye bakarak değil, Amerika’da yaşadığı dönemde karşılaştığı köylü-çiftçi benzerliğinden kaynaklanmaktadır. Kıray, toplumda her alanda değişimin yaşandığını savunarak,

değişmesini arzuladığı şeyi gelişimi öngördüğü noktaya benzetmektedir. Kıray, avcılık ve toplayıcılıktan tarıma geçişte değişimin daha derinden gerçekleşmiş olduğunu, fakat köylülüğü terk etmenin bu kadar hızlı olmadığına dikkat çekmektedir. %80 nüfusun toprağa bağlı olduğu bir toplumda köylülüğü içten değil, dış etkilerin baskısıyla değişime zorlamak abes olmasa gerekir. Türkiye Cumhuriyeti köylü nüfusun varlığı ile kurulmuştur. Toprağı işleme tarzı, yeni teknolojilerin öküze ve sabanın yerini alması uzun yıllar sonra 1950'lere uzanır. 1960'larda köyden kente göç ile yapısal bir değişim yaşanır ve geriye dönülemeyecek boyutta yapı değişmiştir. Köylü artık, kentte yaşam mücadelesi vermektedir. Kent eski köylünün kente uyum sağlama çabalarıyla da kent değişime uğramıştır. Çünkü Türkiye'de topraktan kopma hızı, sanayileşme ve dolayısıyla ücretlileşme ve ücretlileşmenin getirdiği yeni yaşam biçimine kolayca geçilememiştir (Kıray, 2006: 318). Değişimin yönü nedir? Nasıl bir toplum yapısı oluşuyor? Hızlı bir gecekondulaşma var. Yeni düzenleme ile ne eskisi gibi kalıyor ne de dışarıdan gelenin aynısı oluyor? Oluşan bu yapı ara formdur. Peki ara formun oluşumunu nasıl anlamak gerekir? Değişimi ve ara formu anlamak, gözlem ile mümkündür. Gözlem sistemli ve uygulanabilir olmalıdır. Bu gözlem ile yeni bir ürün ortaya koymak gerekir. İnsanın biyolojik yapısı kavrar, özümser, sistematize eder ve kavramlaştırır (Kıray, 2006: 319).

Değişen bir sistemin yeniden düzenlenmesi ve bütünleşmesi o toplumun bilgisini nasıl vereceği gibi değişimin sorunsalı devam etmektedir. Karşılaşma, çarpışma anından sonra zaman alsa da değişim kaynağından etkilenme süreci başlıyor. Pazar için üretme girişimleri köylülerde beliren değişimlerdenidir. Köylüler, tüm işlerini yöneten ve danıştıkları ağanın doldurduğu boşluğu hissetmektedirler. Ağanın yerini doldurmak için yeni formlar aramışlardır. Değişim ile ağa demeden işlerin yürüdüğünü görmüşlerdir.

Arsa satışlarında komisyonculuk yapan, fabrika için işçi bulan, tarım ürünleri içinde dış pazar satışlarında kanal oluşturuyorlar. Bu yeni değişim ile yine yerel unsurlar ile kendini güvende hissettiği iş kanalları sağlanmaktadır. Belirli bir hizmete karşılık, saygı, politik güç, küçük işlerin görülmesi, itaatkarlık ilişkisi eşitsiz bir temele dayanan ilişki, köylü için aynı zamanda büyük bir güvence kaynağı olmuştur (Kıray, 2006: 322). İktidar, eski ilişkileri yeni ilişkilere bağlayarak oluşturulan

önemli bir sosyal ilişkidir. İktidarı anlayabilmek için ciddi bir gözlem gerekmektedir. İktidar ilişkilerinin en önemlisi, ailedir. Çünkü değişimin en büyük taşıyıcısı ailedir. Ailede önemli bir görevi üstlenen denge mekanizması, anne figürüdür.

Aileden sonraki güç dengesi, siyasi oluşumlardır. Ailenin göç kanallarında erişimini destekleyen iktidar ilişkisi yine siyasi partilerdir. Göç esnasında karşılaşılabilecek tüm alanlarda destek kuvvet olarak yardım edilmektedir. Örneğin; iş, okul, ev gibi birçok açıdan destek olunmaktadır (Kıray, 2006: 323). 1960'ların başından 1970'lerin ortalarına kadar önemli bir işlev görmüştür.

Kıray'a göre kamu kurum ve kuruluşlarında var olan aşırı istihdam ve yarattığı büyük sorunlar büyük ölçüde bu ilişkilerin ürünüdür. Toplumsal değişme, iktidar ilişkilerini de etkileyerek, değişiklik göstermiştir. Askeri olarak, NATO, mali-parasal olarak Dünya Bankası gibi örgütlemeler oluşmuştur. Tüm bu güçlendirici etkilerin varlığında, muhafazakarlık bizi ve Batı dünyasını da büyük çapta etkisi altına almıştır. Aile ve siyasi partilerden sonra göçün etkisi ile yeni bir iktidar ilişkisi olan dinsel örgütler gündeme gelmiştir (Kıray, 2006: 324).

Göç ile kontrol edilemeyecek ilişki ağı dini örgütlenmeler ile sağlanır. Siyasi partinin sağladığı tüm erişilebilirlik gücünü elde eden dinsel iktidar ilişkileri artan talepler ile daha da nüfuz elde etmiştir. İktidar ilişkilerinde temel argüman güven ile sağlanan destektir. Bu destek güven zemininde sağlandıkça daha da artmaktadır. Göç ile en çok ihtiyaç olan iş, ev, yurt gibi imkanlara ulaşmanın zorluğu güvenilirlik kanalı olan referans noktaları, iktidar ilişkileri ile dinsel örgüte bağlılığın sınırsız imkanlara kavuşturduğu yapılan gözlemlerle ortaya konulmuştur. Bu bağlamda dini algıda değişme yaşanmıştır. Dini ilişkilerin baskınlığında, benzer dini grupların sağladığı faydaya sahip olmak için o gruba dahil olma yahut öteki olarak fayda sağlamamayı kabul görmektir.

1.3.1.2. Toplum, Bilgi ve Türkiye

Sosyoloji var olduğu toplumun ürünüdür. Bilgi o toplumun ihtiyacı doğrultusunda ve o toplumda doğar. Değişen koşullarda bilgi kendini tazelemiş ve ihtiyaca göre yerine yenisi konulmuştur. Skolastik düşünce hümanistik düşünceye yerini bırakmıştır. Hümanistik düşünce sosyal felsefe ile de biraz yol katetmiştir.

Sanayileşmenin etkisiyle toplum bilimi ihtiyacı oluşmuştur. Tarım toplumu zaman içinde modern toplum anlayışına evrilmiştir. Bu süreçte bilgi açısından da dönüşümler yaşanmıştır. Avrupa ile Türkiye'deki sosyoloji derslerinin kurumsallaşması yakın zamana denk gelse de toplumsal ihtiyaçlar ve toplumsal gelişme aynı düzeyde olmadığı için Türkiye'nin bilimsel bilgi üretimindeki gecikme doğru okunmalıdır. Kıray dönemin sosyologlarının ve düşünce adamlarının ortaya koyduğu yahut koyamadığı şeyleri iyi analiz edilmesi gerektiği üzerinde durur. Türkiye'deki üniversitelerde verilen eğitimin misyonu da tam belirgin değildir. Skolastik düşünce etkisi bariz belli iken fiiliyatta etkin olmasa da hümanizm etkisi görülmektedir. Burada bahsedilmek istenen esas nokta, 'aktarmacı' lığın eleştirilmesine doğan cevaptır. Aktarmacı anlayış, skolastik düşüncenin genel tabiatı itibarıyla süregeldiği için 'bilmek' ve 'öğrenmek' verileni aktarmaktır. Sanayileşme ile gelişmiş toplumlardan etkilenme artmıştır. İnsan, toplum ve ilişkilerin öneminin artması ile güven bilgi açısından desteklenmek istenmiştir. Değişme bağlamında düşünmek Amerika'da yaşanan değişim içinde doğal olarak gelişmiştir. Pozitivizm bu hususta gelişme göstermiştir. Avrupa'da ise hümanizm etkisi devam etmiştir. Türkiye'de de Fransız etkisi İstanbul Üniversitesi'nin oluşmasında hissedilmiştir. Sosyoloji, farklı bölümlerde ders olarak okutulduğu için tesirinde kaldığımız birçok sosyolog farklı alanlardaki sosyoloji anlayışını taşımış ve etkisini sürdürmüştür. Durkheim eğitim kökenli, Weber ekonomi temelli örneklerdendir. Dolayısıyla farklı alanlardaki sosyoloji anlayışı aktarılarak Türkiye'de sosyoloji yapma girişimleri gerçekleşmiştir (Kıray, 1986: 187-189).

Kıray, Türk sosyolojinin 1940'larda skolastik, felsefi ve yorumcu anlayış içindeyken, 1960'larda araştırma yönü kuvvetli, bilimselliği önemseyen ampirik aşamayı yaşadığını belirtmiştir. Fakat skolastik düşünce üzeri örtülü olup sanki her an ortaya çıkacak endişesi taşımaktadır (Akt: Akşit, 1986: 195).

1.3.2. Türk Toplumunda Yapısal Değişim

Toplumsal yapı, karşılıklı bağımlılık ilişkilerinden oluşan bir bütündür. Yapı dinamiktir. Parçaların dönüşümü ve yeniden düzenlenmesi için değişim gereklidir. Toplumsal değişim aşama aşama, belirli evrelerden geçerek gerçekleşir (Kıray, 2006: 328). Değişim içindeki toplumlar parçalanmış, kaotik topluluklar değildir.

Değişmemiş, değişmekte olan ve halihazırda değişmiş özellikler belli bir tutarlılık ve anlamlı bir ilişkiler düzeni içindedirler. O halde araştırmacının görevi hem bu düzeni bir yapı olarak ortaya koymak, hem de bu düzenin incelikli dengesini sağlayan süreçleri izleyebilmektir (Kıray, 2006: 329).

Değişim içinde eski ve yeni düzen yeni anlamlar kazanır. Aynı anda aynı şekilde değişme gerçekleşmediği için aradaki farkı ve gerginliği ara form mekanizmaları ile sağlanır. Türkiye'yi iyi gözleme gücüne sahip Kıray, dönemindeki son kırk yılda gerçekleşen değişim ve dönüşümü, geçiş aşamalarını ve dengeyi sağlayan ara formları ortaya koymuştur. Kıray, toplumsal yapının karşılaştığı durumlarda geçirdiği aşamaları ve toplumun bu aşamalarda verdiği tepki ile ortaya koyduğu dönüşümü anlayarak, değişim iyi anlaşılabilirliği kanaatini taşımaktadır. Toplum yapısının kavranması, çözülen köylülük ile değişim dinamiklerinin anlaşılması ile olacaktır (Kıray, 2006: 330, 331).

Toplumsal dönüşüm 1950'lerdeki tarımdaki değişim ile harekete geçmiştir. Köylü ile lord-bürokrat ayrışması uzun süre devam etmiştir. 1950'lere kadar köylüler nüfusun çoğunluğunu oluşturuyordu. Kıyı kesimi hariç halkın özelliklerini genel ifadelerle şu şekilde tanımlayabiliriz; tarımda ilkel yöntemleri kullanan, dini ritüellerin günlük hayat pratiklerinde hâkim, aile ve akrabalık bağlarının kuvvetli olduğu aile modellerine sahiplerdir. Değişim, gelenekselliğin kurum ve değerlerinde de etkisini göstermiştir. Modern teknolojinin yansımaları iletişim, ulaşım ve sigorta şirketleri geleneksel ticari ilişkileri gölgelemiştir. Böylece tarih sahnesinde ilk kez, bu kurumların üst düzey yöneticileriyle birlikte, küçük ama maaşla geçinen gerçek bir beyaz-yakalılar grubu ve ücretli bir işçi sınıfı belirlemiştir. Kent içinde yaşamı ikame etmek için eski ve yeni tercihler oluşmuştur. Konut tiplerindeki değişim, toplumun diğer karelerinde yaşanan değişimin yansımaları göstermektedir. Kent yaşamı zaman içinde dönüştü, fakat köylülük aynı kalmıştır. Diğer taraftan ülke dışındaki denetim güçlerine yönelik politikalar geliştirilmiştir (Kıray, 2006: 330, 331).

Siyasi yahut dini örgütlü herhangi bir kanaldan destek görmeyen köylü için kentte yaşam daha zor olmuştur. Kentte yaşam mücadelesi göç sonrası, oluşan gecekonduların yapılması ile fiiliyata kavuşmuştur. Köylü, iş gücünün ucuz olduğu,

vasıfsız işçinin kabul gördüğü, herkesin yapamayacağı işlerde çalışmak zorunda kalmıştır. Türkiye'nin metropol olma özelliğine kavuşmuş kentleri ile şu anki kent algısı arasında farklılıklar mevcuttur. Gecekondu mahallelerinin oluşması, apartmanlardaki yaşam tabakalaşmadaki farklılığı artırmıştır. Merkezi iş alanlarının yakınlarında köyden göç eden köylünün ödeyemeyeceği miktardaki ev kiralalarının olması, köyden kente göç ile merkezi iş alanı ile ödeme yapabilecek evlerinin uzak olması, insan taşımacılığını gerekli kılmıştır. Böylece kentin oluşumunda, ulaşım çok önemli bir kazanç kaynağı olarak gelişmiştir. Toplumun her alanındaki her kurumundaki değişim zincirleme bir etkiye sahiptir. Ekonomik kazancın tüm sosyal hayata etkisi yadsınamaz derecededir. Yaşam biçimleri, alışkanlıklar, karşılıklı ilişkiler, mesleki tercihler, tüketim kalıpları, boş zaman etkinlikleri, gelişen teknolojinin hayata yansımaları, eğitim, kadınların sosyal hayatta edindiği yer, aile, birey ve toplumdaki değişim yaşamı yeniden düzenler (Kıray, 2006: 330- 333). Köylü kente uyum sağlayabilmek için elinden geleni yapmakla birlikte eski enformel ilişki ağlarını da devreye sokmaya çalışır. Var olan ilişki ağları, yeniye entegre olma aşamasında destek sağlar. Köylünün kente uyumu, iş tutuşu, çalışma alışkanlığı, kentsel yaşamın düzenini de etkiler (Kıray, 2006: 334).

Kıray bu konuyu farklı ülke örnekleri ile karşılaştırarak incelemektedir. Ona göre, Türkiye dışında bulunan göçmenler içinde benzer özellikler söz konusudur. Stockholm-Rinkeby'de bulunan Türkler kendi milletleri arasında sağladıkları hemşehrilik ilişkileri ile buldukları topluluk içinde kendilerini izole etmişlerdir. İsveç toplumu içinde varoluş mücadelesi veren getto bir topluluk oluşturmuşlardır (Kıray, 2006: 335).

Türkiye'de dinsel pratiklerin değişimini saptamak için alan araştırması yapılsa da sınırlı olduğuna rastlanılmıştır. Dinsel eğitimde değişim olmasa da gündelik pratiklerde değişim yaşanmıştır. Yeni pratikler geleneksellik olarak kavramlaştırılır ve yeni ile okunarak sunulur. Yatır ve türbelerdeki etkinlikler yeni oluşan dini pratiklere örnektir (Kıray, 2006: 336, 337).

Kadınların kente uyum sağlama çabaları sadece giyim kuşam konusunda değildir. Kadınların sosyal hayatta gördükleri bir başka yer de türbelerdir. Çeşitli

kurumlarda yer almanın zorluğu ile türbe ziyaretleri milli dini bütünlüğü sağlarken, diğer taraftan da sosyal tatmini beraberinde getirir (Kıray, 2006: 337).

Değişim, meslek gruplarındaki çeşitliliği de artırır. Eski ticari usul ile yeni ticaret girişimlerdeki yöntemler farklılık arz eder. Eski ile yeni arasında oluşan ara tiplerdeki bu farklılık, kentteki değişimin bir yansımasıdır. Sanayileşmenin etkisi ile kentlerde sermaye algısı, kişisel bir varlık olmakla birlikte tüzel kişiliğe ait olmayı belirtmektedir. Ücretli işçiliğin talep edilmesi, el emeği ile yapılan işlerin yerini teknolojik aletlerin almasıyla birlikte emek anlayışında, değişim devam etmiştir.

Sınıf yapılarında eski ve yeninin dışında arada oluşan sınıflar ile sosyal hareketler devam eder ve hareketlilik kazanır. Eğitim, sosyal hareketlerde etkin bir kavramdır. Sınıflar arası geçişi sağlarken değişimi mümkün kılar. Eğitim, sosyal statü de sağlamaktadır (Kıray, 2006: 338).

1.3.2.1. Toplumsal İlişkiler ve Değişim

Eski ile yeni arasında kendine yeni formlar üreten Ereğli için, sosyal yapı açısından feodal yahut modern sanayi içinde sosyal düzensizlikten, bozuk sosyal fonksiyondan bahsedilemez. Oluşan tampon mekanizmalar sosyal hayat içinde her kareyi etkilemiştir. Kurumlar da bu ara form olarak anlaşılmaktadır.

Eskiye göre bozuk sosyal fonksiyon gibi görülen ilişki bugün için denge kurucu, yönelmiş olduğu yeni düzene göre gereksiz olan bir kurum ise bugün için kaçınılmaz olabilmektedir. Bu bakımdan sosyal düzensizlik ve bozuk sosyal fonksiyon terimleri, şimdiye kadar olan değişim hızı ile ulaşılan bugünkü sosyal yapı için kullanılmaz (Kıray, 2000: 270).

“Kasabadaki iş gruplarını şöyle belirtebiliriz; tüccar, esnaf, kömür işletmesindeki memurlar, işçiler, diğer devlet memurları, serbest meslek sahipleri, deniz nakliyeciliği, balıkçılık, çiftçiliktir” (Kıray, 2000:272). Çiftçiliğin son sıralarda yer alması, şehirleşmenin olduğunu göstermektedir. Köylü ile tüccar arasında ikili, yakın, birbirini besleyen bir ilişki vardır. Eski düzen olarak belirtilen feodal düzen özelliklerini hala besleyerek yeni düzen olan modern anlayış ile de barışık olmaya çalışmaktadır. “Sosyal yapıdaki yeni bütünleşme ile denge sağlanmıştır” (Kıray, 2000:272). İlk sırayı alan tüccarlık zaman içinde çözümlenerek zayıflamıştır.

Kasabanın önemli ve zengin diye adlandırdıkları kişiler, eski hali koruyarak yereli ve ikili ilişkilerle bu ithafı taşımaktadırlar. İsrar ve lüks zenginlik alameti iken, hayat seviyesi geçim derdi taşıyan daha düşük gelirli için hükmü geçerlilik arz etmektedir.

1.3.2.2. Sanayileşme Sürecinde Küçük Üreticinin Geçirdiği Değişimler

Kıray'a göre toplumlar değişimi bir anda yaşamaz. Aşama aşama ve zaman içinde gelişen gelişmeler, değişimler ile var olan imkanları beraberinde karşılaştıkları değişime tepkileri doğrultusunda değişim yaşanır. Kıray, sanayileşme sürecinde küçük üreticiliğin geçirdiği dönüşüm konusunda Batı ve Türkiye'yi karşılaştırarak bir sonuca gitmektedir. Batı'nın transformasyonu ile yaşadığı yapısal değişimdir. Artı ürün ile tarımda bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Lüks madde ticareti ile başlayan bu hareketlilik serf-lord ilişkilerini çözerken, yaşam değişimi ile şehirleşmeyi ve şehirdeki üretim tarzını da dönüştürmüştür. Kıray, "Batı'da ticaret loncalarının gelişmesine karşın, zanaatın ve zanaat loncalarının, sanayi öncesi üretim örgütlerinin tamamen çözüldüğünü anlamak" (Kıray, 2006: 204) gerektiğine atıf yapmaktadır.

Kıray'ın ifadesiyle 'çarpık gelişme' (Kıray, 2006: 205) ürün elde etmeden doğan ticaret, Batı'nın sanayileşmesi, siyasal durumlar ve dolayısıyla değişen ilişkilerdir. Batı, artı ürün artışı ile ticareti başlatırken; sermayesinin oluşması geciken toplumlarda görülen çarpık gelişme ile gelişen sanayi arasında kalan kesim, artı ürünü elde etmeden ticarete atılmış, ilişkilerinin çözülmesini önceden yaşayan toplumlardır. Türkiye'nin artı ürün elde etmesi uzun zaman olsa da 1950'leri bulmuştur. Kıray, yaşanan değişimler karşısında devletin yöneldiği değişim modeline sınırlı şekilde değinmekte ve bu değişim modelini eleştiriye tabi tutmaktadır. Zanaatkarlığın çözülmesi de 1960'ların sonuna tekabül eder. 70'lerde artık sanayi üretimine ulaşılmıştır. Dahrendorf, sanayi öncesi toplumdaki köylü ile beyler arasındaki ilişkiyi 'yeni' orta tabaka ilişkisi olarak ifade eder. Buradan yola çıkan Kıray, Amerikan sosyolojisinin sınıf yapısını ve ilişkileri önemsemediğini belirterek, tabakalaşmadan bahsetmenin kavram karışıklığına sebep olacağını şöyle bir katkı ile sunar; aktif üretime dahil olanlar ile üretimde yer almayanların sınıf açısından aynı

yeri işgal ettiklerini ifade eder. Evet, statü olarak elite mensubiyet söz konusu gibi olsa da Kıray, çok şeyin değişmediğini belirtir (Kıray, 2006: 209).

1.3.2.3. Türkiye'deki Toplumsal Tabakalaşma

Tabakalaşma sistemi incelendiğinde eski ve yeni arasında dengeyi sağlayan ve değişimi destekleyen ara formlar oluşur. Tabakalaşma sistemine göre artı ürünün kontrolü ile tahakküm gücünün aynı elde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla statü göstergelerinin bir sonucunu yansıttığını söylemek daha yerinde olacaktır. Feodal tabakalaşma sisteminde toprak sahipleri ile kiracıları arasındaki ilişki tam da bu şekildeyken geçim kaynaklı destek ile yaşamın her alanına müdahale mümkün görülürken, ücretli tarım işçiliği ile birlikte bu tahakkümde değişime uğramıştır. Zaman içinde yol gösterme, destek olma hususu öğretmenler, arabulucular, muhtarlar, daha da örgütlü bir yapıdan bahsederek; sendikalar, partiler tarafından da sağlanmıştır. Toprak mülkiyetinin el değiştirmesi yeni güç ilişkilerini de ortaya çıkartır.

Köylü-tüccar ilişkisinde karşılıklı bağımlılık hâkim olmuştur. Tüccara olan bağımlılığı artmıştır. Ekonomik, sağlık, hukuki, siyasi ve medeni birçok durumda duyulan ihtiyaçlara karşılık bulmaktadır. Büyük toprak sahiplerinde ki duruma benzerlik gösterse de feodal sistemin içinde yer almamaktadır. Tüccar kendi karını ve marjını düşünerek hareket etmiştir (Kıray, 2006: 141). “Toplumda bir konfigürasyon gerçekleşir ve görece bir denge kurulur” (Kıray, 2006: 142, 143).

Kıray bu dengeyi tampon kurum olarak ifade etmektedir. Var olan eski sisteme göre orta sınıf kapsamı daha dar ama belirgin iken; yeni adlandırılan orta sınıf eski, yeni ve eski ile yeni birleşiminden oluşan geniş yelpazeye sahiptir. Orta sınıfta yer alan grup, daha çok elde ettiği gelir ile üstünlük elde ettiği düşünülse de sınıf atlayamaz. Sadece tüketim ile sınıf üstü bir hisse kapılması ön görülür (Kıray, 2006: 142, 143).

Kıray, küçük kent merkezlerindeki orta sınıfın toplumsal hareketliliğini sağlayacak en iyi kanalın siyasi sistem olduğunu ifade etmiştir. Ekonomik açıdan kalkınmanın bir diğer versiyonu da siyasi parti kanallarında bulunmaktadır. Özellikle de iktidarda bulunan partinin çalışma gruplarında alt kademedan başlansa da birçok olanağı beraberinde getirmektedir. Ekonomiyi destekleyecek bu kontrol mekaniz-

ması toplumsal tabakalaşma hususunda aşağıdan yukarı bir hareketlilik gösterecektir (Kıray, 2006: 144, 145).

Değişmenin yaşanmaya başladığı toplumlar, modern Batı toplumlarının tüketim normları ve gösterişçi tüketim şekillerine yönelik oluşan öykünme, tabakalaşma sistemini göstermektedir. Tabakalaşma sistemi, hiyerarşik dengelerin değişme arzusu ile hareketliliğini kaybetmemektedir (Kıray, 2005: 118). Kıray, “Tüketim Normları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma” çalışması ile dört farklı kültürü araştırmıştır. Tabakalaşma sisteminde üst tabakada derin bir geçmişe dayanan örneğini Ngoni, Ponape ve Ankara çalışmalarında göstermektedir. Gelişmenin açık olduğu toplumlarda gelişmiş toplumlarla kurulan bağ ile aile yapılarındaki değişmelere yansımıştır (Kıray, 2005: 119). Biyolojik ihtiyaçların dışında sosyal statü bağlamında da tüketim önemli bir unsur olmaktadır. Ekonomik olmasa da sosyal statü ve saygınlık için varlık ve zaman kazanması açısından gösterişçi tüketim, ekonomik mekanizmanın yansımasıdır (Kıray, 2005: 119).

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYE ANLAYIŞI VE DAYANIŞMA AĞLARI

2.1. Sosyal Sermaye Kavramı

Sermaye kavramı zaman içinde farklı bilim dallarının ilgisi ile çeşitliliğini artırmıştır. Çalışma konumuzda sermaye çeşitlerine yer verilse de ana konusu sosyal sermayenin anlaşılması üzerine yoğunlaşmıştır.

Sermaye, modern iktisada göre üretim faktörlerinden birisidir. Toprak, emek, girişim de diğer üretim faktörleridir. Siyasal iktisadın keşfi ile sermayenin ekonomik boyutu zamanla çözülerek üretim güçleri önemini kazanmıştır (Marshall, 1999: 650). *Ekonomik sermaye*, nakdi ve mülki açıdan bir değere sahip olabilme yahut iktisadi açıdan dönüştürülebilir sermayedir. Dolaylı yollardan gerçekleşmeyerek akışkan olan bir yanı vardır. *Kültürel sermaye*, eğitim kanalıyla gelişmektedir. *Sosyal sermaye*, ilişkilerin ve ilişkiler ağının güçlü olmasıdır. Simgesel sermaye ise çeşitli sermaye türlerinin buldukları alanda algılama biçimini oluşturmaktadır. Bu bağlamda simgesel sermaye diğer sermaye türlerinin genişliği nispetinde algılanmasıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 108; Aydemir, 2011: 42).

Sosyal sermayenin ilk olarak 1916 yılında Amerikalı L. J. Hanifan tarafından kullanıldığına rastlanılmıştır. Hanifan'ın sosyal sermaye kavramına yüklediği anlam, iktisadi anlamın ötesinde bireylerin, toplum içinde birbirleriyle olan ilişkilerinde açığa çıkmaktadır. Güven temeline dayanan bir ilişkinin ve geniş ilişki ağlarına ulaşmayı hedefleyen bir anlayış hakimdir (Devamoğlu, 2008: 4).

Sosyal sermayenin sosyal bilimlerin çalışma sahasına girmesi, son çeyrek yüz yılı bulmuştur. Kalkınma konusunu gündemine alan sosyal sermaye, toplumu ilgilendiren sosyal, siyasal, ekonomi gibi tüm alanların dikkatini çekmiştir (Şan ve Şimşek, 2011: 88). Disiplinler arası bir kavram olan sosyal sermaye, akademik alanda da çeşitli çalışmalarda yer almıştır. Öneminin nicel olarak da arttığına rastlanılmıştır. “Sosyal sermaye kavramı “1981 öncesi anahtar kelime olarak birçok dergi makalesinde toplam 20 kere kullanılmışken, 1991 ile 1995 yılları arasında bu sayı 109’a ve 1996 ile Mart 1999 arasında ise 1003’e yükselmiştir” (Field, 2008: 5).

İki kişinin arasındaki güven ile gerçekleşen iletişim olarak da tanımlanan sosyal sermaye, sosyal yapıyı oluşturan bireylerin, kamu ile sivil arasındaki etkileşim dengesini sağlayarak, güven temelli iletişim ağlarının oluşturulmasıdır (Karagül ve Masca, 2005: 39).

Farklı araştırmacıların sosyal sermaye tanımlamalarına göz atacak olursak, aşağıda yer alan tablo formatı karşılaştırmalı bakışa imkân sağlayacaktır.

Tablo 2.1. Sosyal sermayenin farklı tanımlamaları

Yazar	Tanımlamalar
Coleman	Sosyal sermaye yükümlülükler ve beklentiler, bilgi kanalları ve toplumsal normlardan oluşmakta ve bireylerin gruplar içinde beraber çalışma becerisi şeklinde ifade edilmektedir.
Putnam	Sosyal sermaye paylaşılan hedefleri hayata geçirmek için katılımcıların beraber daha verimli bir biçimde faaliyette bulunmasını olanaklı kılan sosyal hayat özellikleri olarak açıklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, sosyal bağlantıları ve bunlara eşlik eden normları ve güveni vurgulamaktadır.
Fukuyama	Sosyal sermaye grup üyelerince paylaşılan informal kurallar veya normların grubun üyeleri arasında iş birliğine onay veren bir seti olarak açıklamaktadır.
Baker	Aktörlerin spesifik toplumsal yapılardan elde etmiş oldukları akabinde kendi ilgilerini takip etmekte kullandıkları bir kaynak, aktörler arasındaki ilişki, değişimleri oluşturmaktadır.
Ostrom	Sosyal sermaye kişilerin oluşturdukları grupların tekrarlanan faaliyetlere getirdikleri etkileşim kalıpları hakkında paylaşılan bilgi, anlayışlar, normlar, kurallar ve beklentiler şeklinde ifade edilmesidir.
Burt	Finansal veya beşerî sermaye kullanma fırsatı sağlanan arkadaşlar, iş arkadaşları ve daha genel bağlantılar şeklinde ifade edilmektedir.
Stiglitz	Sosyal sermaye-zımmi bilgi, ağlar koleksiyonu, saygınlık toplamı ve organizasyonel sermayeden oluşmaktadır.
Inglehart	Gönüllü derneklerin kapsamlı ağlarında ortaya çıkan güven ve hoşgörü kültürü olarak tanımlanmaktadır.
Woolcock vd.	Sosyal sermaye bireylerin beraber hareket etmesini olanaklı kılan normlar ve ağlar şeklinde tanımlanmaktadır.
Knoke	Sosyal aktörlerin örgüt içinde ve örgütler arasında diğer sosyal aktörlerin kaynaklarına ulaşmak için ağ bağlantıları oluşturmaları ve bunları harekete geçirme süreci olarak tanımlanmaktadır.
Lin	Sosyal sermaye operasyonel olarak sosyal ağlara ve aktörlerin faaliyetlerinde eriştikleri ve kullandıkları kaynaklar olarak ifade edilmektedir.
Pennar	Kişisel davranışı ve ekonomik büyümeyi etkileyen toplumsal ilişkiler

	ağı olarak ifade edilmektedir.
OECD	Sosyal sermaye ağlar ve gruplar içinde ya da gruplar arasında iş birliğini kolaylaştıran normlar, değerler ve anlayışlar şeklinde tanımlanmaktadır.
Bowles	Sosyal sermaye güvene, bir kişinin beraber olduğu insanları düşünmesini, kendi toplumunun normlarıyla yaşama istekliliğini ve yapmayanları cezalandırmayı vurgulamaktadır.
Durlauf	Sosyal sermaye grup üyeleri için pozitif dışsallık yaratmakta olup, bu dışsallıklar ise paylaşılan güven, normlar, değerler ile bunların beklentiler ve davranışlar üzerindeki bağlı etkileri aracılığıyla başarılmaktadır. Paylaşılan güven, normlar ve değerler ise sosyal ağlara ve ortaklıklara dayanan informal organizasyon formlarından oluşmaktadır.

Kaynak: (Oğuz, 2006: 85-86; Şavkar, 2011: 16).

Sosyal sermayeyi kavramsal olarak teorik boyutta ele alan temel isimler; Tocqueville, Marks, Durkheim, Weber ve Tönnies'tir. Sermayenin insani ve sosyal boyutuna anlam katma olayı öncü isimlerin çalışmaları ile olmuştur (Şan ve Şimşek, 2011: 91).

Bu çalışmada daha çok Bourdieu (1986), Coleman (1990) ve Fukuyama'nın (1999 ve 2005) sosyolojik perspektifinin sosyal sermayeye kattığı anlam ve değerler işlenmektedir. Diğer taraftan sosyal sermayenin dünyada yankı uyandırmasını sağlayan Putnam'ın (1993 ve 1995) yaklaşımına ve çalışmalarına yer verilmektedir. Sosyal sermayenin kuramsal boyutta çalışılmasına öncülük eden bu isimler referans kaynağını oluşturmaktadır.

Çalışmada güven, topluluk duygusu, iletişim ve ağları üzerinde durulmaktadır. Güven bağlamında ilgili isimlerin çalışmalarına bakıldığında sosyal sermayenin önemli bir unsuru olarak görülmektedir. Bu unsur toplumun ihtiyacını karşılayan faydaya dönüşmektedir. Güven üzerine yoğun mesai sarf eden isim ise Fukuyama'dır. Fukuyama'nın güvene dair yaklaşımı, toplumu harekete geçiren, iletişimi kuvvetlendiren ve toplumsal işlevselliği sağlayan güç olarak görme yönündedir (Fukuyama, 2009b: 34). Fukuyama'nın sosyal sermaye yaklaşımını paylaşım, iletişim ağı, değerler, normlar ve iş birliğinden oluşmaktadır.

Bourdieu, habitus metaforu ile ağ yapısına ve ilişkiler ağına dikkat çekmekle birlikte, güvenin bu yapılar ile gelişeceğini vurgulamaktadır. Sınıf ve tabakalaşma

yapısına habitus ile modernleşmeci bir yaklaşım sergilemektedir. Bir diğer çalışma pratiği ise ailenin ilişkiler ağı içinde durağan bir etkisi olduğudur.

Putnam'ın sosyal sermayeye yaklaşımı, sivil katılım sağlama yollarıdır. Sivil katılım ile sosyal ağlar benzerlikler göstermektedir (Tecim, 2011: 36, 37).

Ben Fine'in sosyal sermaye kavramına yaklaşımı daha eleştireldir. Hoşgörü çemberi içinde baskıcı bir statükocu yapı olarak değerlendiren Fine, sosyal sermayenin bu denli geniş bir alanda yankı uyandırmasını çözüm olarak değil, belirsiz bir tümsek yahut çukur olarak görmektedir (Fine, 2010: 309- 314).

Şan ve Şimşek'in sosyal sermayenin tarihsel arka planda ifade edilmesine dönük yaklaşımları şu yöndedir:

Sosyal sermaye, eğitimden ekonomiye, siyasetten sosyolojiye uzanan bir çizgide araştırmalara ve tartışmalara sebep olan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede ilgili literatürde sosyal sermayenin kimileri için, başarılı eğitimin, iktisadi kalkınmanın, etkili yönetimin, toplumsal bütünleşmenin kaynağı 'kayıp halka', 'toplumsal tutkal', 'görünmez el', kimileri için 'bilimsel popülizm'in günümüzdeki son halkası, boş bir 'laf girdabı', 'inşa edilmiş', 'bağlamsal', 'kaotik', 'tercüme', 'çelişkili' ve 'tartışmalı' bir kavram, kimileri için de 'farklı gündemler için kullanışlı bir mandal' olarak sosyal bilimlerin gündemini işgal eden bir araç olarak nitelendirildiğini görüyoruz (Şan ve Şimşek, 2011: 90).

Sosyal sermaye, bireyin imkanlarını ve bir şeyi elde etmek istediği alandaki nüfuzunu artırmaktadır. Sosyal sermaye kavramı ilişkilerin toplumsal önemine vurgu yapmaktadır. Sermaye, iktisadi anlamının ötesinde toplum tarafından konulan kurallar, kural koyucular tarafından oluşturulan ağlar ve toplumun temel yapı taşı olan güven kavramının oluşturduğu üçgen, sosyal sermayenin doğmasını sağlamıştır. İnsan ve insanın öteki ile ilişkisi sermaye çeşitlerinin her birinin öznesi konumundadır.

Sosyal sermayenin tarihsel serüvenine göz atacak olursak, aşağıda yer alan tablo açıklayıcı olacaktır.

Tablo 2.2. Sosyal sermayenin tarihsel serüveni

1890	Alfred Marshall, sosyal sermayeyi farklı bir anlamda kullanmıştır.	Grootaert, Bastelaer (2001)
1916	Bir Batı Virginian okulunda reformcu olan Lydia Hanifan; sosyal sermayenin çoğu insanın günlük yaşamında maddi varlıklar, kıymetler değerinde olduğundan bahseder: ‘Yani birey ve sosyal bir birimi oluşturan aileler arasında iyi niyet, samimiyet, anlayış ve sosyal ilişki’ gibi.	Putnam (1998), Woolcock (1998), Winter (2000b)
1961	Jane Jacob, kentsel planlama çalışması: “Ağlar, bir şehrin yeri doldurulamaz sosyal sermayesidir. Sermaye her ne sebepten her ne zaman kaybolursa onun yok olmasından gelen kazanç, yeni sermaye yavaşça ve uygun bir şekilde birikmedikçe asla geri dönmez.	Woolcock (1998), Winter (2000b)
1970+	Ekonomist Glenn Loury, sosyal sermaye ifadesini ırksal gelir eşitsizliğinin neoklasik kuramları üzerine yaptığı eleştirisinde kullanmıştır.	Portes (1998), Winter (2000b)
1986	Sosyolog Pierra Bourdieu, sermayenin biçimlerini ekonomik, kültürel ve sosyal olarak belirtmiştir.	Bourdieu (1986), Winter (2000b)
1988	Sosyolog James Coleman Chicago’da okul katılımı üzerine yaptığı çalışmasında sosyal sermaye ifadesine gönderme yaptı.	Winter (2000b)
1993	Siyaset bilimcisi, Robert Putnam ‘Making Democracy Work’ (Demokrasiyi Çalıştırmak) adlı yapıtında bahsetmiştir.	Pantoja (2000), Winter (2000b)
1996	Dünya Bankası, Sosyal Sermaye Girişimi: Sosyal sermaye kavramı ve ölçümü, gelişme üzerinde sosyal sermayenin etkisi. Sosyal sermaye Grootaert ve Bastelaer (2001) ve ortak araştırmacılar kuramı ile ekonomik büyüme süreci bağlantısı. Sosyal sermaye üzerine yirmi ülkenin araştırma projesi.	

Kaynak: (Akt. Ersözlü, 2008: 11).

Sosyal sermaye insanın insanla, grupta, kurumla kısaca toplumla ilişkilerinin öneminde açığa çıkmaktadır. Sosyal sermayenin temelinde güven metaforu yer almaktadır. Güven duygusu bir arada yaşama durumunda varlığını yahut yokluğunu ortaya koymaktadır. Toplumsal önemine değindiğimiz sosyal sermaye kavramı, ilişkiler ağı içinde ekonomiyi etkilerken, iktisadi aksiyonlar da sosyal sermayeyi etkilemektedir. İnsanlar arası ilişkilerin önemi dışında ilişkilerin sosyal, siyasi, kültürel ve iktisadi yönünün önemine de ayrıca atıf yapmaktadır.

2.2. Sosyal Sermayenin Önemi

Sosyal sermaye teorisine göre ‘ilişkiler önemlidir’ (Field, 2008: 1) tezi sade bir tanımlamanın dışında ifade edilen durumun çok net olarak anlaşılmasını sağlamaktadır. İnsanlar birbirleri ile iletişim kurarak, kurulan iletişim sonrası sağlanan destek ile kendi başlarına çözümleyemeyeceği şeylerin üstesinden gelebilmektedir. İnsan ilişkilerinin ne kadar önemli olduğuna dair eski bir söylemde ‘ne bildiğin değil, kimi tanıdığın önemlidir’ (Giddens, 2008: 716) ifadesi toplumsal ağlar açısından ilişkilere atıf yapmaktadır. Ağlar birini tanımakla diğerine ulaşım imkânı sağlamaktadır. Ağlar ile kurulan ilişkiler, sermayeye dönüşebilmektedir. Ancak sermayeye dönüşüp dönüşemeyeceği hususu bu ilişkilerin yakınlık durumlarına bağlıdır. Bu ilişkiler aile, akraba, eğitim, iş, arkadaşlık, dini, siyasi, sosyal yahut kültürel öğelerden oluşan sendika, dernek, parti gibi aynı amaç için bir araya gelen insanların ilişkisi farklı ağları oluşturarak sosyal sermayeyi geliştirmektedir. Yakın ya da uzak olsa da kurulan ilişkilerin geliştirilmesi ile bu ağlar fayda sağlayabilmektedir. Ağlar, sadece ekonomik anlamda destek sağlamaz. Karşılaşılabilecek tüm durumlarda ilgisini tanımak, kişiye yardım edilmesini sağlayacaktır.

Weber’in tanımladığı ussal ve hiyerarşik bürokrasiler kaynak bulma ve hedefe ulaşma açısından önemli olmuştur. Ağların bürokrasi karşısında yaşadığı değişimi Manuel Castells, gelişen bilgi teknolojilerinin özellikle internet ile ağların örgütsel olarak güçlendiğini öne sürmektedir. İnternet ile mekân önemini kaybederek, mekânsız olarak aynı zamanda o şeye ulaşma imkânı doğmuştur. Bu yaşanan değişim ile toplum ve kurumları da bu değişime uyum sağlayarak örgütlenme biçimlerini değiştirmişlerdir. Gelişen ağlar, bireylerin, grupların, kurumların ve sistemin birbirlerine olan bağımlılıklarını da artırmıştır. Castells, “Ağ Toplumunun Yükselişi” adlı çalışmasında küreselliğin ve bilginin hâkim olduğu bir ekonomi anlayışını öngörmektedir. Örgütsel ağlar, farklı kültürel yapıların etkileşimleri ile ortaya çıkmaktadır. Ağların gelişmesi bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle mümkün olmuştur.

Sosyal sermaye insan toplulukları için elzem bir kurum olmasına rağmen kavrama eleştirel yaklaşan görüşlerde yok değil. Bazı düşünürlere göre, sosyal sermaye eşitler arasında bir mesafenin daha fazla açılmasına sebep olmaktadır.

Erkeklerin kadınlardan, beyazların beyaz olmayanlardan, zenginlerin fakirlerden daha fazla sosyal sermayeleri vardır. Birleşik Krallık'taki Eton ya da Harrow gibi özel okullarda okumakla edinilen toplumsal sermaye, çoğu ebeveynin çocuklarını bu okullara göndermelerinin temel nedeniyse de bu okullar tek bir cinsiyete eğitim verdikleri ve paralı oldukları için, sermaye yalnızca zengin erkek çocuklarının eline geçmektedir. Bu okullara girebilmek, öğrencilere yaşamlarının sonraki dönemlerinde servetlerini ve nüfuzlarını artırmalarına yardımcı olacak son derece güçlü toplumsal, siyasi ve mesleki kaynağa ulaşma fırsatı verir (Giddens, 2008: 721).

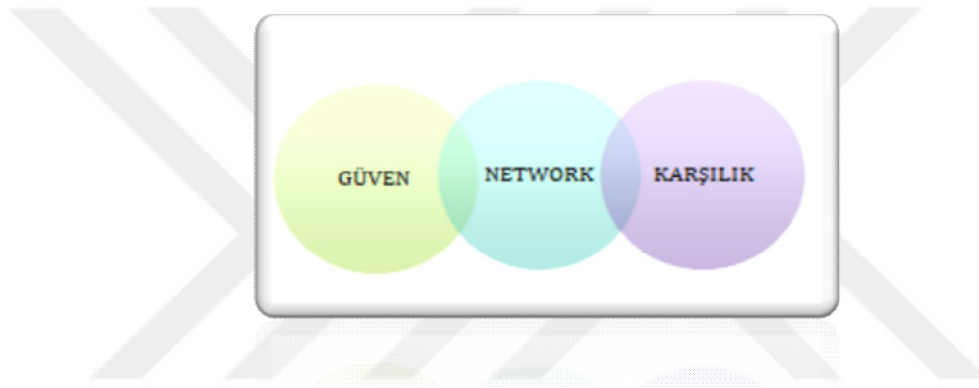
Ne kadar çok kişinin tanınması ve o kişiler ile kurulan bağın güçlü olması, istenen şeyin gerçekleşmesini daha mümkün hale getirmektedir. Birini tanıma durumu ile kurulan ilişkilerde karşılıklı fedakarlığın gücünde iletişimi güçlü kılmaktadır. Sosyal sermaye, bireye güven ve karşılıklı ilişkiler içinde sorumlulukları yerine getirme imkânı sağlamaktadır. Toplumsal ağların gücü ile geniş alanlarda iletişim kurulabilmektedir. Öğrenci toplulukları, mezunlar kulübü, sivil topluluklara üyelik, hemşeri dernekleri, siyasi partilere üyelik, yardımlaşma dernekleri, hayvan haklarını koruma dernekleri, yardıma muhtaç ve düşkün insanlar ile ilgili birçok topluluklar mevcuttur. Böylece kimin neye ihtiyacı varsa bu dernek ve topluluklar kanalı ile o ihtiyaç bir şekilde karşılanmaktadır. Bir yere ait olmak sorumluluğu da beraberinde getirmektedir. Söz konusu bireyin yahut grubun ihtiyacı anında destek sağlamak, ihtiyaç anında hatırlanmayı gerektirmektedir.

Sosyal sermaye kurum ve diğer çalışanlar arasındaki güven düzeyini, karşılıklı ilişkiler geliştirerek kurulan ilişki ağı ile bağların güçlü olmasını sağlar. Herhangi bir sosyal sermayeye sahip olma, bireye ulaşılabilirlik açısından ayrı bir özgüven vermektedir. İhtiyaç duyulduğu anda kendisinin yahut ihtiyaç duyduğu şeye ulaşma hususunda onu destekleyecek bir gücün var olması bireyin işini kolay kılmaktadır. Bu bağlamda ağların gücü istenen şeye ulaşma imkanını sağlamaktadır. "Sosyal sermayenin ana fikri, sosyal iletişim ağlarının değerli bir servet olduğudur. İletişim ağları, sosyal bağlılık için bir temel oluşturur; çünkü sosyal bağlılık,

karşılıklı avantajlar için-yalnız insanların doğrudan tanıdıklarıyla değil- bir kişinin diğerleriyle ortaklaşa çalışmasını sağlar” (Field, 2008: 16).

Sosyal sermayenin toplum üzerindeki etkisi yadsınamaz. Bu etki olumlu ve olumsuz birçok faktör açısından değerlendirilmektedir. Bu çalışmada Sosyal sermayenin olumlu yönleri üzerinde durulmaktadır. Olumsuz ve karanlık yönü bahse konu itibarıyla sınırlandırılmıştır.

Sosyal sermaye, bireysel ve kurumsal düzlemdeki karşılıklı ilişkilerin güven temeline dayanmaktadır.

Şekil 2.1. Sosyal sermaye gelişimi

Kaynak:

[https://www.google.com/search?q=Sosyal+Sermaye&rlz=1C1GCEU_trTR819TR819&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwuj9u_h9fThAhVOr6QKHToNAQ0Q_AUIDigB&biw=1266&bih=544#imgrc=JnpZn-_DN5umvM:\(E.T.1/03/2019\)](https://www.google.com/search?q=Sosyal+Sermaye&rlz=1C1GCEU_trTR819TR819&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwuj9u_h9fThAhVOr6QKHToNAQ0Q_AUIDigB&biw=1266&bih=544#imgrc=JnpZn-_DN5umvM:(E.T.1/03/2019))

Karagül, sosyal sermayenin önemini güven kavramına bağlamaktadır. Toplumda iktisadi, siyasi, dini, kültürel, etnik ve askeri alanların önemini karşılıklı ilişkilerde güven, dayanışma ve iş birliğine bağlamaktadır. Güven ortamının olmaması yahut güven zafiyetinin doğması toplumsal ilişkileri de zayıflatmaktadır (Karagül, 2012: 99). Ayrıca sosyal sermaye ile toplumun dışına atılan ve ötekileştirilen kesimi topluma kazandırma yönünde bir özelliği de barındırmaktadır.

Putnam’ın sosyal sermaye kavramına yaklaşımı tek yönlü olmayıp, farklı alanlarda da yer almasını sağlamıştır (Özdemir, 2007: 13). Putnam (2000), sosyal sermayeyi köprü kuran ve bağlayıcı olarak ayırmaktadır. Köprü kuran sosyal sermaye, toplumsal açıdan ayrı/farklı olan insanları bir araya getirmektedir. İnsan

hakları mücadelesi ile farklı dinden, ırktan, cinsiyetten, milletten insanlar bir araya gelerek mazlum olanın yanında olma çabası gösterebilmektedir. Bağlayıcı sosyal sermaye ise üstün görülen kimlikleri ve benzer düşünceye sahip bireylerin bir araya gelmesini desteklemektedir. Belirli dini örgütlere sahip sivil oluşumları destekleyenler, yardıma muhtaç insan ve hayvanlar için bir araya gelen gruplar da bağlayıcı sosyal sermaye ilişkilerini geliştirmektedir (Giddens, 2008: 721).

2.3. Sosyal Sermayenin Temel Unsurları

Sosyal sermaye toplum için önemli bir olgudur. “Sosyal sermayenin temel unsurlarını aile, sivil toplum örgütleri, firmalar, etnik, dini ve diğer sosyal gruplar ile kamu sektörü şeklinde sıralamak mümkündür” (Karagül, 2012: 107). Bu çalışmada bu unsurlardan bazı temel kategorilere değinilecektir. Tüm yapılarda olduğu gibi sosyal sermaye açısından da ailenin yapı içindeki önemi tartışılmaz boyuttadır.

2.3.1. Aile

Sosyal sermaye bağlamında ailenin toplumsal rolü çok önemlidir. Bireylerin yetiştiği ve kişiliklerinin olduğu aile, toplumun ve sosyal sermayenin oluşumunda etkin rol oynamaktadır. Bebeklikten itibaren ailenin kontrolünde ve yönlendirmesinde gelişim gösteren bireyler, ailelerinin toplumdaki bir yansıması konumdadır. Tabi ki ailesinde yaşamış olduğu durumlara karşı tavır geliştiren ve aileden gelen geleneksel davranışlara eleştirel gözle bakan bireylerde mevcuttur. Bu mevzu konumuzun dışında yer aldığı için değinilmeyecektir. Aile yapısının güçlü olduğu bireylerin eğitim hayatları, iş ve arkadaş çevreleri ile olan ilişkileri de o kadar güçlü olmaktadır. Bu bağlamda sosyal çevreleri ile geniş bir ilişki ağına sahip bireylerin sosyal sermayeleri de gelişmektedir.

Aile toplumun küçük ama temel yapı taşıdır. Ailede başlayan bir anlayış tüm topluma mâl olabilmektedir. Fukuyama, ailenin önemine ithafen toplumda kalıcılığı ve sürekliliği sağlamak adına güçlü aile yapılarına ihtiyaç olduğundan bahsetmektedir (Fukuyama, 2000: 20). Sermaye ölçülebilir bir şeydir. Sosyal sermaye, aile ve soy ile aktarımı hesabedilir olsa da aile içinde daha derin ilişkiler kurulmasına imkân sağlanmaktadır. Geçmiş ile bilgi aktarımı, değerler ve ilişki ağları ile hesap edilemeyecek bir bağ kurulmaktadır.

2.3.2. Sosyal Çevre

Sosyal sermaye içinde yer alan sosyal çevrenin içine birçok grup girmektedir. Arkadaş, komşu, akraba, aile dostları, arkadaş, okul ve iş çevreleri de bu kapsamda değerlendirilebilmektedir. Sosyal çevre ile yürütülen sağlıklı ilişkiler sosyal sermaye açısından bir kaynak oluşturmaktadır. ‘Neyi bildiği değil, kimi tanıdığın önemlidir’ sözü tamda sosyal sermayenin sosyal çevre ile ilişkisini anlatmaktadır.

2.3.3. Sivil Toplum Örgütleri

Belirli amaçlar için bir araya gelen bireyler iletişim ağlarını artırarak toplumda etkin güce sahip olmak isterler. Ailenin dışında birey, bulunduğu yerde güven duygusunu yaşadığında düşüncelerini grup içinde paylaşabilmektedir. Sivil örgütlere üyelik, sosyal açıdan geniş bir ağa ulaşma imkânı sağlamaktadır. Eğitimle ilgili imkanlara ulaşma açısından destek ve imkân oluşturulabilmektedir. Siyasi partilerin içinde yer almakta böyledir. Siyasi partilerde yer almak, belli bir güce sahip ayrıcalıklı konumlarda bulunan kişilerle bağlantı kurulmasını sağlamaktadır. Sosyal, kültürel yahut siyasi örgütler olsun benzer imkanları sağlamaktadırlar. Yeni bir yerleşim birimine gidileceği zaman, iş bulma hususunda, öğrenciler için özellikle burs, yurt ve sonrasında da iş imkânı sağlanması açısından bu tür örgütlü yapılar sahip oldukları geniş ağlarla duyulan ihtiyacı karşılamaktadır.

Sivil toplum, gönüllü birlikler, eğitim kurumları, yardım kuruluşları, dini, siyasi, kültürel, etnik ve hatta spor amaçlı bir araya gelen sendikal birliklerin tamamı bu yelpaze altında anılmaktadır. Sivil toplum kuruluşları amaçlarını kuşaklar ile aktararak nüfuzlarını artırmaktadırlar. Kalıcılığı ve aidiyeti derinden sağlamak için aile kurumuna önem verilmektedir. Fukuyama’nın belirttiği sivil dayanışmanın başarısı, alışkanlıklar ve değerlerdir (Fukuyama, 2000: 20). Kültürel kodları doğru okuyabilmenin toplumu anlama adına önemli veriler sunduğu göz ardı edilemez. Siyasi söylemler ve yapılar sivil örgütlenmeleri etkilese de dışarıdan sınırlı bir müdahale ile dokunabilmektedir (Fukuyama, 2000: 20). Diğer taraftan sivilde olsa bu örgütlü yapılar toplumda çatışmalara sebep olabilirler. Var olan sivil toplum örgütünün gerçekleştirmek istediği amaçlar ile var olan toplum gerçekleri ile örtüşmüyor, ülke politikaları ile çatışıyor olabilir. Bu bağlamda ele alınan yapı sosyal sermaye ilişkisini zedeler (Karagül ve Masca, 2005: 45).

2.3.4. Kamusal Hayat

Kamu anlayışı o toplumun diğer örgütlü sosyal sermaye yapılarının olumlu ya da olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmaktadır. Kamuda bilgi ve emek olarak karşılığını bulamamak, ilişkilerin güven temelinde yer almaması, iş ve hayat standartlarını kaybetmemek amaçlı menfaate dayalı ilişkilerin gelişmesi kamusal hayatı olumsuz yönde etkilemektedir (Karagül, 2012: 111). Sosyal devlet anlayışının özelliklerinden olan sistemin adil olması karşılıklı güven duygusunu artıracaktır. Kamusal hayatın içinde yer alan kaidelerin yanında uygulanış şekilleri de sosyal adalet anlayışı çerçevesinde olmalıdır. Toplumsal güvenin sarsılması sosyal sermaye anlayışının da zayıflamasına sebep olmaktadır (Karagül ve Masca, 2005: 46).

2.3.5. Kitle İletişim Araçları

Bu araçları elinde tutan birey ve kurumlar toplumu yönlendirmektedir. İletişim araçları birey, aile, grup, kurum ve bütün toplumu etkisi altına almaktadır. Ve mesajını bu kanallara, gelişen teknolojinin çeşitli unsurları ile iletmektedir. İletişim araçları sermaye kanallarına ulaşma imkânı sağlarken, sosyal sermaye açısından da yeni ilişkilerin gelişmesine imkân sağlamaktadır. Toplumsal ilişkilerin geliştirilmesine yahut gerginleştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması bu araçlar ile desteklenmektedir. Oluşturulmak istenen toplumsal algıya dair çeşitli propaganda çalışmalarına da yönelik girişimleri bu araçlar yönetmektedir. Kitle iletişim araçları ile kurulan sosyal sermaye ilişkileri zaman içinde bütünleşme yahut çözülme yaşamaktadır. Kitle iletişim araçları ilerleyen teknoloji ile medya sektörünün oluşmasına etki etmiştir. Medya, yeni medyanın gelişimini ve süreçte sosyal medyanın etkin olmasını da sağlamıştır. İletişim teknolojisinin gelişmesi gündelik pratikleri de etkileyerek bu pratiklerin değişmesine sebep olmuştur. İkili ilişkilerin, aile yapılarının, eğitim kurumunun ve toplumsal yapının etkileşimi sağlanmıştır. Diğer taraftan ise kontrol altına alınan ilişkiler bu iletişim araçlarına bağımlılığı da beraberinde getirmiştir. Hayatın bu denli içine dahil olan kitle iletişim araçları iletişimi tek taraflı kılarak sosyal ilişkilerin zayıflamasına ve farklı bir seyre doğru yönelmesine etki etmiştir. Sosyalliği sağlayan bu araçlar hızlı değişim aşamasında var olan fonksiyonların işlevlerini yerine getirememesine ve işlevlerin bozulmasına da sebebiyet verebilmektedir. Çok hızlı değişen teknoloji ile kültürel yapının bu

sürece ayak uydurması kolay olmamıştır ve olmayacaktır. Kültür zaman içinde topluma yerleşerek, bireyde ve toplumda çeşitli kodlar ile varlık kazanmaktadır. Fakat bu hızlı değişim kültürel kodların pratik bir anlayış içinde idrak edilmesi, dönüşmesi yahut yeniden üretiminin talebini doğurmaktadır. Yüz yüze kurulan iletişim, bu araçların gelişmesi ile farklı enlem ve boylamda, fakat aynı zamanda sanal ortamlarda online iletişim kurabilme imkanını geliştirmiştir. Yine farklı mekânda ve farklı zaman diliminde sesli, görüntülü iletişim kurabilmeyi ve kurulan bu iletişimin kayıt altına alınabilmesi sağlanmaktadır.

2.3.6. Beşerî Kalkınma Düzeyi

Sosyal sermayenin temel unsurları arasında beşerî kalkınma düzeyini de saymak mümkündür. Beşerî kalkınma düzeyi bireyin toplumsal konumunu, kendisini tanımlamasını, öteki ile ilişkisini etkiler ve düzenler. Toplumsal açıdan beşerî kalkınma düzeyine bakıldığında ise ekonomik olarak bağımlı olmayan bir toplum sosyal, kültürel, sağlık, teknoloji, askeri ve siyasi kalkınma düzeyini de geliştirebilmektedir. Böyle bir toplum gelişmiş düzeyi ile diğer toplumları etkilemektedir. Beşerî kalkınma düzeyi düşük toplumlarda yaşamak için temel ihtiyaçların giderilmesi için gösterilen çaba ile diğer gelişimsel düzeylerin geliştirilmesine yönelik girişimler ötelenerek bu düzeyler geri planda kalmaktadır. Temel güven sorunu olan toplumlarda problemler kendiliğinden ortaya çıkar. Sosyal sermayenin de gelişmesine imkân oluşmaz (Karagül ve Dünder, 2006: 69). Fakat ekonomik olarak hak edilenin alınması hususunda adil bir kalkınma düzeyinin var olması sosyal güveni tazeleyecektir.

2.4. Metafordan Temel Yaklaşım Sosyal Sermaye

Sermaye kavramı metafor olarak, kârı ve kârlı çıkabilmeyi çağrıştırmaktadır. Kâr edilen bir durumda yeni yatırımların önü açılır. Yatırım yapmayı perçinleyen ve çıkarı sağlayan bir duygu gelişir. Sosyal sermaye de benzer bir durum olan çıkarların desteklenmesi gerçekleşse de saf sermaye tanımlaması gibi düşünülemez. Çünkü toplumsal bağların teorik temeli olsa da pratik uygulama da reaksiyonları farklılık göstermektedir. Durkheim'in belirttiği gibi "toplum asla yan yana konulmuş bir atomlar yığını olamaz. Daha ziyade üyeleri; değişimin yapıldığı kısa anları daha derin ve daha ileriye yayan bağlarla birleşmiştir" (Akt: Field, 2008: 16). Farkına

varmak bir güç olsa da toplum karmaşık görünen, fakat kendi içinde düzene sahip bir yapıdır. Bu yapının birbirine bağlılığı kimi zaman görünürken kimi zamanda görünmez güçlü bağlarla bağlıdır. Dolayısıyla sosyal bağlar sermayeyi anımsatan bir metafordan çok daha fazlasıdır. İlişkiler ağı, söz konusu yardımın gerçekleşmesini sağlayan süreçte yer alan bir araçtır. Bu araç bir sonraki sürecin gelişmesi açısından da bir sonucu oluşturmaktadır.

Putnam, oyundaki yalnızlığı metafor olarak ortaya koyduğu *Bowling Alone* (1995; 2000) çalışması ile işlevsel bir örgütlülüğün toplumsal ihtiyacı karşılayacağına değinmektedir. Bowlingi takım ruhu ile oynamanın iş birliği ve karşılıklı güven ilişkisini geliştirecek bir anlam dünyası olarak görülebilmektedir. Söz konusu 90'lı yıllarda aileleri de yalnızlaştıran 'televizyon' metaforuna yüklenen anlam zamanla farklılaşmıştır. Gelişen teknolojinin büyük nimeti internet ile tavan seviyelere ulaşan sosyal ağlarda sosyalleşme, bireysel ve toplumsal yalnızlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Gelişen teknolojinin toplumu olumlu ve olumsuz yöndeki etkilerine yönelik eleştiriler çalışmamızın sınırlarını aşması dolayısıyla bu husus burada sonlandırılmaktadır.

Sosyal sermayenin önemli bileşenleri olan güven, iş birliği, iletişim ağları, normlar, ortak değerler, aile, sivil kuruluşlar, yurttaşlık katılımı, eğitimin rolü, emek, kaynak, zenginler ve fakirler ayrımı ile rasyonel tercih kuramı gibi çeşitli kavramlar ve tanımlamalar etrafında gelişen sosyal sermaye, sosyal bilimlerde temel yaklaşım olarak rağbet görmektedir. Bu bağlamda ele aldığımız Bourdieu, Coleman, Putnam ve Fukuyama'nın sosyal sermaye yaklaşımları çalışma içinde yer almaktadır.

Avrupa sosyoloğu Bourdieu, toplumsal farklılıklar ile iktisadi durumun yansımaları kültürel semboller metaforu ile açıklamaktadır. Bunun örneğini, iş hayatında ilişkileri kuvvetlendiren ve ağların gücüne ulaşma imkânı sağlayan golf kulübünü işlemiştir. Marksist sosyolojiden etkilenen Bourdieu, sermaye çalışmalarının temeline ekonomik sermayeyi koyarak, sermayenin oluşmasını ve sonucunu yine eşitsizlik üzerinde yoğunlaştırmaktadır (Field, 2008: 18, 19, 21).

Amerikan sosyolog olan Coleman, eğitimin önemine vurgu yaparak fakirler için sağlanan eğitim, toplumda bir derecede olsa yükselişi yaşattığını savunur.

Chicago Üniversitesi üyesi Garry Becker'in çalışmalarından etkilenmiştir. Rasyonel tercih kuramını destekleyen Becker bu yaklaşımını insani sermaye bağlamında ele almıştır. Coleman'da rasyonel tercih kuramını sosyal sermayeye katarak yol almaktadır. Çatışma yerine tercih edilen iş birliğini ve birlikte başarabilmeyi sosyal sermayenin bir aracı olarak görmektedir (Field, 2008: 28, 29).

Amerikan siyaset bilimci Putnam, yurttaşlık katılımındaki farklılıkları işleyerek, kolektif iş birliğine ve zayıf bağların güçlü noktalarına değinmektedir. Sivil toplum adına derneklerin faaliyetlerini, toplumsal refah adına bir gelişme olarak görmektedir. Putnam'a göre bireylerin ve grupların verimliliğini artıran sosyal bağların ve iletişim ağlarının sosyal sermaye adına değerli olduğu fikridir (Field, 2008: 18, 45).

Amerikan siyaset bilimci Fukuyama, güveni sosyal sermayenin temel unsuru olarak görmektedir. Hatta sosyal sermaye, toplumda güvenin tesis edilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Hayatın her alanında her karesinde atılan bir adımın güven temelinde gerçekleştiğini hatırlatan Fukuyama, güven ile iktisadi ve sosyal işlerin gerçekleştiği üzerinde durmaktadır. Güvenin sağlanmadığı durumlarda ister ekonomik ister sosyal ister siyasi anlamda atılan her adım tedirginliğe sevk etmektedir. Güvenin bireysel ve kurumsal açıdan farklı olduğundan bahsetmektedir (Field, 2008: 88, 89).

2.4.1. Sınıfsal Yaklaşım Olarak Sosyal Sermaye

Sosyal sermayenin kültürel boyuttaki etkisi üzerinde duran Bourdieu, Distinction/Ayrım adlı çalışmasında kültürel farklılıkların topluma yansımaları ve tabakalaşmaya yönelik öngörülerini yer almaktadır. Sosyal sermaye kavramı ile ilgilenen ilklere rağmen Bourdieu'nun üzerindeki Marksizmin etkisi, kültürel boyutu aşırı öne çıkarması ve soyut düşüncenin genetik olarak ağır basması dolayısıyla Bourdieu'nun ve ilgi alanı sosyal sermaye ile anılması ötelenmiştir (Fine, 2011: 97-99). Bourdieu, sermaye türlerini ekonomik, sosyal, kültürel ve bahsedilen bu türlerin algısal boyutta kavrandığı simgesel sermaye olarak ayırmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 108). Bourdieu'nun çalışmasına baktığımızda habitus, alan ve sermaye kavramları ile karşılaşmaktadır. Bir kişinin hangi topluma, kültüre, gruba veya sosyal sınıfa ait olduğunu geniş anlamda ifade eden habitus, bireyin

nüfuz ettiği toplumsal uzam ile alan ve sermayenin ötesinde ilişkiler ağının genişlemesiyle bireyin ihtiyacı olduğu anda ona gerekli desteği sağlayan sosyal sermayenin geniş çerçevesi Bourdieu'nun çalışmalarında yer almaktadır.

Birey habitusu çerçevesince bulunduğu alan içinde edindiği ve ürettiği sosyal sermayeyi oluşturabilmektedir. Sosyal sermayenin artırılması ile habitus içinde alanı genişlemektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2003:81). Bourdieu'nun çalışmasının önemli bir yanı da var olan sermaye kaynaklarını diğer bir sermayeye dönüştürülebilmesidir. Alan içinde bireyler sermaye kaynaklarını işlevli hale getirebilme stratejileri geliştirmektedirler.

Sermaye türlerine oyun benzetmesi ile yaklaşan Bourdieu, çalışmalarına oyun üzerinden bir kurgu ile yaklaşarak basit bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır.

Oyuncular yalnızca oyuna girerek, oyunun oynamaya değer olduğunu kabul etmiş olurlar (yoksa oyuna dair bir sözleşme olduğu için değil) ve bu karşılaşma rekabetlerinin ve çatışmalarının ilkesidir. Kozlara, yani güçleri oyuna göre değişen kartlara sahiptirler: kartların görece gücü nasıl oyuna göre değişiyorsa, farklı sermaye türlerinin (iktisadi, kültürel, toplumsal, simgesel) hiyerarşisi de farklı alanlarda değişir. Başka bir deyişle, her alanda geçerli, etkili olan kartlar vardır –bunlar temel sermaye türleridir- ama koz olarak görece değerleri, alanlara hatta aynı alanın birbirini izleyen hallerine göre değişir. Daha temelde bir sermaye türünün değeri bu sermayenin kullanılabileceği bir alanın, bir oyunun varlığına bağlıdır. Alanın yapısını belirleyen şey, oyuncular arasındaki kuvvet ilişkilerinin herhangi bir durumudur: Her oyuncunun önünde sahip olduğu farklı sermaye türlerine karşılık gelen, farklı renkten jeton yığınları olduğu hayal edilebilir. Öyle ki oyuncuların oyundaki görece kuvveti, oyun mekânındaki konumu ve aynı zamanda oyun stratejileri, Fransızca'da dendiği gibi 'oyunu', giriştiği az ya da çok riskli, az ya da çok temkinli, az ya da çok cüretkâr ya da ihtiyatlı hamleleri, jetonlarının hem topyekûn miktarına, hem jeton yığınlarının yapısına, hem sermaye yapısının topyekûn miktarına bağlıdır; aşağı yukarı eşdeğer topyekûn sermayeyle donanmış iki kişi, konumlarında olduğu kadar tavır almalarında da farklılık gösterebilirler, örneğin biri (görece olarak) daha çok iktisadi sermayeye ve daha az kültürel sermayeye sahipken (örneğin bir işletmenin patronu), diğeri daha çok kültürel sermayeye ve daha az iktisadi sermayeye sahiptir (örneğin bir öğretmen) (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 82, 83).

Bourdieu, sosyal sermayeyi üstünler arasında farkı oluşturan bir nevi yarışını sağlayan etmen olarak görmektedir. Diğer taraftan sosyal sermaye, bireye ve aileye kattığı değer ile anılmaktadır (Aydın, 2016: 38).

Toplum, tarihsel olarak var olmuş ve zihinlerde yeniden üretilen bir sosyal gerçekliktir (Aydemir, 2011: 41). Bourdieu'a göre sosyal sermaye kavramı bağlama göre tarafını göstermektedir. Zayıf halkaya bakan karanlık tarafı, güçlü ve zengin olanlara pek dönük değildir. Sosyal ağların güçlü olması, toplumsal değişimi etkilemektedir. Bourdieu'nun da üzerinde durduğu eğitim, sosyal sermayeyi etkileyen bir unsurdur. Bu unsur kültürel materyalizmin oluşmasını sağlamaktadır (Field, 2008: 39). Bourdieu, sınıflar arasındaki farkın eğitim ile aşılmadığını hatta aranın daha fazla açıldığını savunmaktadır.

2.4.2. Birey, Sosyal Ağlar ve Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye Coleman'a göre norm, güven ve ağlardan oluşan yapı içerisindeki rasyonel eylemlerdir. Bu tercihlerin sonrasında kar yahut zarar ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu bağlamda karşılıklı ilişkilerde güvenin yeri ayrı bir öneme sahiptir. Sosyal sermaye bir nevi var olan kaynakları tanımlamaktadır. Böylece istenilen şeye ulaşma imkânı ile var olan olanakları da artırma girişimidir (Tecim, 2011: 43). Coleman, normlar, sosyal ilişkiler, ağlar ve güven kavramının önemli olduğu üzerinde durmaktadır. Coleman, sosyal ilişkilerin işlevselliği açısından üretimin her türlüünü desteklemektedir. Coleman, normların, ilişkilerin, gönüllü olmasının ve güven temelinde geniş ağlarla sağlanmasını sosyal sermayeye dönüşme açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Coleman, eğitim imkanlarını ve sosyal sınıfların bu imkanlara ulaşılabilirliğini anlamak için çalışmalar yapmıştır. Söz konusu toplumsal ağların eğitim hususunda nasıl etki ettiği araştırma konusudur. Coleman, toplumsal eşitsizlik için çözüm olarak eğitimi ve ağların gelişmesini bir seçenek olarak görmektedir. Sınıfsal eşitsizlik için sosyal sermaye olarak gördüğü eğitim daha da önem kazanmaktadır. Bu hususta Bourdieu ile çeliştiklerini söylemek yerinde olacaktır. Bourdieu eğitim ile sınıfsal farkın daha da artışı düşüncesindedir. Aslında Coleman ile eğitimin fırsat olduğu durumları anlamak mümkündür. Toplumda avantajlı olmayan grupları düşün-

düğümüzde, alt ve orta tabakadaki bireylerin eşitsizlikleri aşma imkânı olmayan durumlarda eğitim ile fırsat eşitliğini yakalama imkânı bulacaklardır. Böylece sosyal sermayenin diğer unsurları kendiliğinden gelişerek bir kaynak oluşturacaktır. Coleman, sosyal sermayenin tüm gruplar içinde bir imkân olduğunu düşünmektedir. Bireyselci bakış açısını önemseyen Coleman, rekabetin değil iş birliğinin toplumun her kesimine fayda sağlayacağından bahsetmektedir.

Coleman, sosyal sermayenin toplumsal işlevselliği çalışma sorunsallarının başında yer almaktadır. Eğitimin, ailenin ve sosyal ilişkilerin toplumsal eşitsizlikler üzerinde denge unsuru olarak görmektedir. Eğitim kanalında hangi okula gidildiği, okuldaki akademik başarı, ailedeki okulu bırakma oranları, aile bağları açısından hangi sosyal zümreye sahip olduğuna dair edinilen bilgi ile sosyal sermayenin işlevselliği adına kanıya varılacaktır. Coleman, sosyal sermaye teorisinin merkezine ilk olarak aileyi yerleştirir. Ardından sosyal ilişkilerin önemini vurgulamaktadır. Coleman'ın sosyal sermaye yaklaşımı sebep ve sonuç bağlamında değerlendirildiğinde sosyal sermayeyi yan ürün olarak görmektedir. İlişkilerde açığa çıkan, sosyal sermaye aktörlerin eylemlerinin yan ürünüdür (Tecim, 2011: 43).

Coleman, toplumsal ilişkilerin zayıflaması ve dönüşmesi ile sosyal sermayenin zaman içinde nasıl çözüldüğünü değişim ile açıklamaktadır. Sanayileşme ile üretim araçlarının değişmesi, köyden kente göç ile yaşanan mekânsal değişim ve teknolojinin gelişmesiyle mekan kavramı önemini yitirmiştir. Bu bağlamda yüz yüze yakın ilişkilerin kurulduğu sosyal bağların yerini kurumsal yapıların alması ile ilişkiler değişerek zayıflama göstermiştir. Söz konusu sosyal ilişkilerdeki bu çözüme, ailenin ve diğer ikili ve grup birlikteliklerine dayanan ilişkilerin de çözümlenmesine sebep olmuştur. “Sosyal ilişkilerdeki çözülmeyi *erozyon* olarak ifade eden Coleman, aile ve yakın sosyal ilişkileri de etkilediğini belirtmiştir. Çözülen ilişkiler toplumda kontrol sağlayan mekanizmaları da etkilemiştir. Coleman, toplumsal yapıda yaşanan değişimlerin eğitim açısından raporunu ortaya çıkarmıştır (Aydemir, 2011: 47, 48). Hatta Coleman raporunda, eğitimdeki başarıyı okulun fiziki şartlarından daha çok ailenin ve bireyin ailedeki konumuna bağlamaktadır (Field, 2008: 31).

Coleman, sosyal sermayeyi bireyin sosyal bağlantılar ile sağladığı geniş bir yelpaze olarak görmektedir. İnsanı baz alan gelişimsel destekleri sağlamak adına sosyal sermaye Coleman tarafından desteklenmiştir. Bu bağlamda sosyal sermayenin sadece güçlü olanlara imkân sağladığını çürüterek yoksul ve ihtiyaç sahiplerine de fayda sağladığını ortaya koymuştur. Bir kaynak olarak sosyal sermaye, güvenin tesis edildiği bir ortamda karşılıklı ilişkilerin ve geniş iletişim ağlarının güçlü olduğu toplumlarda açığa çıkmaktadır.

Bireyler, toplumsal yapı içinde herhangi bir alanda çıkarlarını sağlamak amacıyla sosyal sermayeyi kaynak olarak kullanırlar. Sermaye türleri birbirlerini desteklemekle birlikte, Coleman beşerî sermayenin oluşumunda sosyal sermayenin etkisini vurgulamaktadır (Coleman, 2010: 89). Rasyonel tercih kuramı iktisadi anlamda bireysel çıkarlar üzerine oturtulmuştur. Hatta bireysel çıkar doğrultusunda ötekinin kaderini düşünmeden ona etki edilmesidir. Coleman rasyonel tercih kuramını toplumun bireysel davranışlarının toplamı olarak görülmesi yönünde öğütle-mektedir. İnsanların bir arada bulunmalarına bu bağlamda açıklık getirmektedir. Oyun teorisi, kuramın açıklayıcı bir yanı olarak görülmektedir. Oyun teorisinin mahkûm ikileminde rasyonel tercihin iki kişi lehine olsa da kişi kendi çıkarını düşünerek bilgiyi veren ilk kişi olmak istemez (Field, 2008: 29). Rasyonel tercih kuramının bireysel çıkarlar dahilinde iş birliğine neden gidildiği üzerinde duran Coleman, ilişkilerin sorumluluk taşınması ve sorumluluğunu yerine getirmeyenlere dair yaptırımların uygulanması ile sadakatle yardımlaşmayı sağlayarak sosyal sermayenin kaynakları iş birliği ile genişletilerek geliştirilmektedir. ‘Kapama’ kavramı Coleman’ın sosyal sermayeden bahsederken sorumlulukların yerine getirilmediği hususlarda yaptırım olarak bu kavramla karşılaşılmaktadır. Sorumluluklarını yerine getirebilmek için güven ortamı ile güvenirliliğin sağlanması, refah boyutu, sosyal iletişim ağlarının kapanma durumu, kurulan sosyal bağların derecesi sosyal yapılarıdaki değişimler etkilemektedir.

Sosyal ilişki ağları kimi zaman komşulukta kimi zaman dini, siyasi, sivil gruplarla olan birlikteliklerde etkili olmaktadır. Kimi zaman bu etkenlerin ilgisi kimi zaman da ilgiden yoksun bırakması ilişkiler ağını etkilenmektedir. Çocuk üzerinde ailenin dışında yer alan kimselerinde etkisi vardır. Coleman, birey ile topluluk arasındaki bağı geliştiren faktörün sosyal sermaye olduğu düşüncesini taşımaktadır

(Field, 2008: 34, 35). “Beşerî sermayenin yaratımında sosyal sermaye” adlı çalışması Coleman’ın rasyonel eylemi tercihlerin sebebi olarak görmekle birlikte bireyci düşüncenin abartılmasına mesafeli durmaktadır. Bireyden öte toplumsal ön plana çıkarmayı düşünen Coleman rasyonel eylem bağlantısı ile sosyal sermayeyi canlı tutmak istemiştir. Sosyal sermaye, aktörlerin eylemlerini kolay kılmaktadır. Bir taraftan imkân sağlayan sosyal sermaye, diğer taraftan ötekinin imkanını elinden alabilmektedir (Coleman, 2010: 77-83).

Coleman, aile gibi yakın bağların abartılı şekilde önemini vurgularken, zayıf bağlara ise ehemmiyet vermediği hususunda eleştirilmektedir. Topluluk ‘gemeinschaft’ duygusunun ve ilişkisinin zayıflayarak dayanışma ağlarının yerini topluma ‘gesellschaft’ bırakması Coleman’ın geleneksel ile modern arasında yaşanan değişim sürecini aktarmaktadır (Field, 2008: 38). Coleman, sosyal sermayenin karanlık tarafı ile ilgilenmemektedir. İyimser bir ilişkiler ağ hayali taşımaktadır. Sosyal sermayenin adaleti sağlamak üzere sağladığı farkları olumlu olarak gören Coleman, eğitimin eşitliğini savunmakla birlikte akademik başarının toplumsal bağların arasını daha da açtığı düşüncesine yönelik tedirginliği vardır. İletişim ağlarının önemine değinirken, etkileşimin değişimin bir dinamiği olduğu düşüncesini de taşımaktadır. Söz konusu eyleyicilerin tercihleri, rasyonel kuram çerçevesinde gelişmesi, bireysel çıkarlar ile toplumsal da düşünmesini zorunlu kılmaktadır. Coleman, sosyal sermayenin tarihsel akışına uyum sağlaması, iletişim ağlarının yapılanması, avantajlı olmayan gruplar içinde sosyal sermayenin bir anlam taşıyabilmesi adına çeşitli çalışmalarda bulunmuştur.

2.4.2.1. Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye

Dayanışmacı sosyal sermayenin temel kıstası ‘güçlü bağlar’ ve ‘güven’ unsurudur. Aracı sosyal sermaye ise bireysel ilişki ağlarının sağlamış olduğu avantajları temel almaktadır. Aracı sosyal sermayenin unsurları arasında ‘zayıf bağlar’, ‘yapısal boşluk’ ve ‘köprü rolündeki aktörler’ yer almaktadır. Zayıf ilişki ağlarının nüfuz gücünü önemseyen aracı sosyal sermaye güven temelini ilişkilerde zorunlu görmemektedir. “Ağ kapalılığını bir fırsat olarak gören Coleman ile yapısal boşlukları inceleyen Burt arasındaki bakış açısı farklılığına dayanmaktadır. Coleman dayanışmacı sosyal sermaye, Burt aracı sosyal sermaye temsilcileridir. Aracı sosyal

sermaye dışsal ilişkilere bakarken, dayanışmacı sosyal sermaye grup içindeki ilişkilere odaklanmaktadır” (Akt: Ağcasulu, 2017:125). Coleman, bireyin ağlar içinde aktif olduğunu ve karşılıklı etkileşimin mümkün olduğundan bahsetmektedir. Burt’ın ise ilişkilerden bağımsız olan bir birey yaklaşımı bulunmaktadır. Bu yaklaşımların temelinde çalışma alanlarının farklılığı göze çarpmaktadır.

Sosyal sermayenin avantajlarla ilgili bir metafor olduğundan bahseden Burt, bu avantajların bireysel ve toplumsal çıkarlar için karlılık değişimi ve rekabeti ön gören bir sosyal yapının sosyal sermayenin türü olduğunu belirtmektedir (Akt: Ağcasulu, 2017:120). Burt’ın yaklaşımı, toplumsal yapının oluşturduğu boşlukları doldurarak, toplumsal bir yer kazanmaktır. Sosyal sermaye, kopuk yapının iki ucu arasında bağlayıcı, yapıştırıcı rol üstlenmiştir. Bağlantısı olmayan yahut bağı kopmuş iki yapı arasında tampon vazifesi görmektedir. Bireyin boşluğu doldurabilmesi için toplumsal kabulü şarttır. Boşluğa sebep olan ihtiyacın giderilmesi ile sosyal sermayenin etkisi ve gücü artmaktadır.

Toplumsal dayanışma anlayışını benimseyen bir isimde Fukuyama’dır. Fukuyama’nın sosyal sermaye anlayışını, içsel ve dışsal grup unsurları belirlemektedir. Sosyal sermaye, toplumsal normların konumlanışına göre güven temeline dayanmaktadır. Sosyal sermaye için grup aidiyetini ve birlikteliği önemseyen Fukuyama, iş birliğinin grup içinde gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu düşünce çerçevesinde grup dışı, güvensiz olarak addedilmektedir. Dış çevreden korunmak için gruba daha sıkı bağlanan bireylerin grup aidiyeti artmaktadır. Toplumsal güven, dayanışma duygusu ile tesis edildiğinden dolayı grup dışı ve bireysellik tehdit unsuru olarak gösterilmektedir. Bu durumlarda grup kimliği, bireysel kimliği öteleyebilmektedir. Sosyal sermayenin karanlık tarafına dayanışma duygusunun öncelendiği bu tip durumlarda rastlanmaktadır (Field, 2008:120-129). Grup içinde yer alan bireylere birçok imkanlar sunabilmektedir. İş, ev, eş, okul, çevre, para, statü gibi yeni kapıların açılması bireye cazip gelmektedir. Fakat bir gruba ait olmak belli sorumlulukları da taşımaya gerektirmektedir. Grup, bireyin yalnız olmadığını hissettirerek, bireye güven verebilmektedir. Diğer taraftan, gruptan vazgeçemeyen birey, kendi kişilik ve özgürlüğünden taviz verecektir. Aracı sosyal sermaye anlayışına göre birey bulunduğu gruptan fayda sağladığı halde bireyselliğini

ve çıkarlarını öncelemektedir. İlişki ağları ile ters düşecek duruma geldiğinde olumsuz bir davranışa bürünerek köprü rolünü yıkacaktır.

Tarihsel bağlamda gelişen toplumsal normlar, değişen ekonomi ve teknoloji ile yeniden düzenlenmeye ihtiyaç duyar. Yeni koşullar altında yeni normlar oluşturulur. Toplumların ortak tecrübeleri, normları ve değerleri insanları birbirlerine bağlar ve ortak hafıza oluşturmaktadır.

Fukuyama'nın sosyal sermaye tanımlanmasına göz atacak olursak, bireyler arası iş birliğini sağlayan ve destekleyen resmi olmayan ilişkiler bütünüdür. Böylece güven zemini sağlamlaştırılmaktadır (Fukuyama, 2010: 144). Fukuyama sosyal sermayeyi iş birliğine dayalı, yazılı olmayan değerlerin bütünü olarak görmektedir (Fukuyama, 2000: 24) olarak ifade etmektedir. Grubun üyelerinin birbirlerine güven duymaları ve dürüst olmaları önem taşır. Güven sağlandığında karşılıklı ilişkilerde, bireyin motive olması sağlanarak, iletişime devam edilir (Fukuyama, 2000: 24). Toplumdan topluma güven ve aile kurumu değişiklik gösterir. Toplumsal sermayeyi oluşturan unsurlar içinde karşılıklılık, erdem sahibi olma, doğruyu söyleme gibi davranışları Fukuyama öne çıkarmıştır. Bu unsurların temeli ailede sağlanmaktadır. Weber, ilişkilerdeki güvenin aile temelinde yer almasına ve toplumdaki önemine vurguda bulunmak için Protestan Reformunu dile getirmiştir (Fukuyama, 2000: 25). Aile sosyal sermayenin en temel kaynağı iken, diğer taraftan aktarıcı rolünü de üstlenmektedir (Fukuyama, 2000: 50).

Sosyal sermaye, karma bir toplum içindeki değişik grupların birlikte takım oluşturarak, aksi halde güçlü devlet tarafından görmezlikten gelinebilecek çıkarlarını korumalarını sağlanması için vardır (Fukuyama, 2000: 26). Sivil toplumların otoritelerindeki değişimler ile güvenin de azalması ile bireysellik öne çıkmaktadır. Paylaşılan ortak değerlerde de azalma görülürken gruplar birbirini rakip olarak düşünmektedir (Fukuyama, 2000: 52).

Sosyal sermayenin oluşumunda önemli yere sahip olan değerler, toplumsalın ortak kanaat getirdikleri ile var olurlar. Weber'in 'Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü' adlı eserinde anlatılan Batı kapitalizminin gelişimi de var olan değerlere borçludur. Batı için başat değer olan püritenizmdir (Şan, 2007: 284).

Bu bağlamda ekonomik gelişmelerin dayanağı olarak dini ve kültürel değerleri söyleyebiliriz. Weber'in "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu" çalışması da kapitalizmin dayanağıdır. Bu dini anlayış çalışma kültürünü etkileyerek, çok çalışıp tüketmemeyi ve zengin olmayı teşvik etmektedir. Werner Sombart'da Yahudi inancının yine kapitalizme destek sağladığını ifade etmiştir. Sombart gibi McClelland'da ekonomik gelişme ile kültürel değerler arasındaki ilişkiye değinmiştir (Şan, 2007: 285). Sosyal sermaye anlayışı her toplumda farklı anlamlar ile karşılık bulmuştur. Asıl söylenmek istenen husus toplumsal konsensüs sağlanmadığında bir toplum ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal açıdan gelişme gösteremeyeceğidir. Dolayısıyla güven duygusunun ve sivil toplum faaliyetlerinin toplumda karşılık bulması ve etkisini artırması ile sosyal sermaye gelişme gösterecektir (Şan, 2007: 285, 286).

Sosyoloji açısından Karl Marks, Emile Durkheim, Thorstein Veblen, Max Weber ve iktisadi açıdan Adam Smith gibi birçok isim ekonomik gelişmelerin temelinde toplumsal ve kültürel süreçler olduğuna değinmişlerdir (Şan, 2007: 286).

2.4.3. Sivil Toplum ve Sosyal Sermaye

Toplumsal güven ortamında bireysel katılımın aktif olduğu ve iş birliğinin sağlandığı bir toplumda Putnam, sosyal sermayenin varlığını hissetmenin mümkün olduğundan bahsetmektedir. Sosyal sermaye, karşılıklı ilişkilerin güven ortamında iletişimi sağlandığında kolektif açıdan eylemler, bireyselliğin topluma yansımaları olarak görünmektedir. İş birliği toplumsal dayanışmayı, güveni tesis ederken iletişimi imkanı hale getirmektedir (Keleş, 2012: 27).

Karşılıklı ilişkilerin sorumluluk taşıdığını ifade ederek, diğerine yapılan yardımın zamanı geldiğinde kendine döneceğine dair düşünce bu duyguyu içte beslenmektedir. Sivil katılımı destekleyen Putnam, güven temelli ilişkilerin ve ağların genişliğinde dayanışma ruhunu ve böylece sosyal sermayeyi geliştiren bir parametre olduğundan bahsetmektedir (Altun ve Hira, 2011: 115).

Toplumsal değerler ile siyasi davranış arasındaki ilişkiyi inceleyen Putnam, siyaset bilimcidir. İtalya'da alan çalışması yapan Putnam siyasetin ve ekonominin toplumu etkilemesi ile siyasi hayata yön verme adına katılımı ölçmek istemiştir.

Amerika'yı gözlemleme fırsatı bulan Putnam, "Bowling Alone: America's Declining Social Capital" (1995) adlı çalışması ile toplumsal çözülmenin analizini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan 2000 yılında yayınladığı "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community" çalışması ile de büyük yankı uyandırmıştır. Amerika'nın 1940'lardan itibaren yönetimindeki zayıflığını çalışan Putnam, yapmış olduğu ampirik bir çalışma ile sosyal sermaye açısından ülkenin zayıfladığını öne sürmüştür (Field, 2008: 41). Putnam, kamu politikalarının performansının niçin farklı olduğuna dair araştırma heyecanını taşımaktadır. Bu heyecanı İtalya'nın kuzeyi ve güneyi arasındaki farkı inceleyerek başlamış olduğu bu hikâye yaklaşık 20 yıllık yarı-deneysel çalışmaların ürünüdür (Putnam, 2010: 121,123). 1993 yılında "Making Democracy Work" adlı çalışmasını yayınlamıştır. Putnam, bu çalışması ile kamu politikalarının performans farklarını, bireysel ve kurumsal anlamda güven ve iş birliğindeki yaklaşımların farklı olmasında bulmuştur. Kuzey bölgesindeki başarı, hükümet ile sivil toplum arasındaki karşılıklı ilişkinin kurumsal performansı olumlu yönde etkilediğine bağlanmıştır (Field, 2008: 42). Amerika'da sivil topluma katılımdaki zayıflık, seçim zamanlarında oy kullanma oranlarının azalması ülkedeki sosyal sermaye bağlarının zayıfladığının göstergesidir. Aile bağlarının yüz yüze ilişkilerde dahi bir çözülme yaşaması, artan meşguliyetler ile bir araya gelemeyen ilişkiler, gelişen teknolojinin evde uygulanması gibi sebepler sayılabilmektedir (Çalışkan, 2010: 11, 12).

Sosyal sermayeyi birey ve toplum adına bir kaynak olarak gören Putnam (2000), toplumu kuşatan sosyal ağlar, sivil örgütlenmeler ve sosyal gelişim içerikli tüm çabaları güven temeline dayandırmaktadır (Özdikmenli, 2010: 2). Putnam, gönüllü kuruluşlara katılımı, tüketim toplumunun yoğunluğu ve modadaki değişim hızı arasında daha yakın bir bağ olduğuna da değinmektedir (Fine, 2011: 156).

Tocqueville Amerika özelinde demokrasiden anarşiye uzanan bir devlet anlayışını savunurken, yurttaşlığın öğrenme ile gerçekleşmediği kanaatine varmıştır. Tocqueville'e göre sivil toplum dernekleri ile iş birliğini kuvvetlendiren düşünce demokrasi adına bir gelişmedir. Putnam, Tocqueville'nin düşüncesinin çözüldüğünü öne sürmektedir. Putnam, yurttaşlık ile ilgili farklı görüşleri sosyal sermaye

bağlamında ele almıştır. Sosyal sermayeyi güven, iş birliği ve iletişim ağları ile kurulan organizasyonel ilişkilerin bağlayıcısı olarak görmektedir (Field, 2008: 41).

Sosyal sermayede güven, iletişim ağları ve normların bileşiminden oluşmaktadır. Sosyal sermayeyi biçim açısından köprü oluşturan ve bağlayıcı olan olarak ayıran Putnam, seçkin zümrenin ve aynı değerleri devam ettirme eğiliminde olanlara bağlayıcı; çeşitli sosyal birlikleri de bir araya getirebilmeye köprü sosyal sermaye tanımlaması ile yaklaşmaktadır (Field, 2008: 45). Putnam, ilişkiler ağının geliştirilerek, birey ve toplumların ortak amaçlar doğrultusunda iş birliğinin yapılabilmesinin güven duygusu ile mümkün olacağını düşünmektedir. Putnam, zayıf bağların ilişkiler ağı içinde zamanla öneminin arttığına dikkat çekmektedir. Uzak ilişkilerin bölgesel kalkınmayı desteklemesi ile Putnam, arkasında durduğu düşüncelerini bir noktada görse de tüm toplumda karşılığı olduğunu savunmaktadır. İş birliği ile artan ilişki ağları sosyal sermayeyi de artırmaktadır.

Sosyal sermayeyi güçlü kılan şeyin karşılıklı ilişkilerdeki 'ağ-düzeneği'nde saklı olduğudur. Çünkü bireyler kolektif bir hareket içinde bulunmayarak iyi niyetli olsalar da ilişkileri geliştiremezler. Dikey ve yatay ilişki ağlarının örgütlü yapılarında ilişkiler şekillenmektedir. Dolayısıyla Putnam, ilişki ağlarına verdiği önem ile iş birliği ve takım ruhunun toplumda yer almasının zorunlu olduğu düşüncesine sahiptir (Çalışkan, 2010: 14).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIRAY'I SOSYAL SERMAYE ÇERÇEVESİNDE DÜŞÜNMEK

Sosyal sermaye kavramını sosyal bilimlerde anılmaya değer kılan ve kimi zaman bu kavram ile tanınan kimi zaman da çalışmalarında değinen önemli isimlerin düşünce ve görüşleri çalışmamızın önceki bölümlerinde değinilmiştir. Çalışma konumuzu oluşturan Mübeccel B. Kıray'ın sosyoloji anlayışı çerçevesinde sosyal sermaye kavramı incelenmeye çalışılmıştır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere Kıray'ın düşüncesinde ve eserlerinde ifade olarak yer alması da sosyal sermaye kavramına benzer yahut ilgisi bulunan kavramlar ile karşılaşmıştır. Yukarıda değinilen önemli isimler ile Kıray'ın benzer yahut farklı olduğu noktalar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Avrupa'da bulunan Bourdieu ile Türkiye ve Amerika'da bulunarak Amerikan ekolüne sahip Kıray'ın Marksizmin temelinde buluşturmak ilginçtir. Kültürü önemseyen ve öne çıkaran iki isim de bu öncülükleri ile eleştirilmiştir. Hatta Bourdieu'nun kültürel özellikleri öne çıkarmadaki aşırılığı sosyal sermaye kavramı ile ilgisini gölgelemiştir. Fakat Kıray'ın tampon mekanizma kavramı, kültürel öğelere değinmesindeki eleştiriyi gündemine taşıtmamıştır. Soyut düşüncenin Bourdieu'da daha baskın olmasını Kıray'da görememekle birlikte İstanbul ekolüne yönelik eleştirilerini hatırlara getirmektedir. Bourdieu'nun 'oyun' yaklaşımını (2003) Kıray'ın çalışmasında yer alan köylü, ağa, işçi, kentli gibi özneler üzerinden iletişimin hangi bağlamda ele alınacağını göstermektedir. Böylece Bourdieu'nun yaklaşımı gibi bağlama göre sosyal sermayenin yönünü anlamak ile Kıray'da değişimi sağlayan ve yönlendiren tarafı anlamak ile eş değerdir.

Coleman ile eğitim hayatının bir döneminde Amerika'da bulunan Kıray'ın görüşlerini incelemek çalışmamız adına ciddi faydalar sağlamaktadır. Çalışma sınırlılıkları çerçevesinde araştırmamızda Coleman ile Kıray'ın bir araya geldiğine rastlanılmamıştır. Amerikan sosyolojisi (Kaçmazoğlu, 2015: 156) yapısal-işlevselci yaklaşıma sahip, pozitivist-ampirist çalışma modellerini kullanan, teorilerin bu anlayış çerçevesinde şekillendiren sosyologların sosyoloji yapma tarzını oluşturmaktadır. İşlevselci yaklaşım açısından Coleman ve Kıray'ı aynı çizgide görmekteyiz. Coleman, sosyal ilişkilerin işlevselliği açısından üretimin her türlüünü

desteklemiştir. Kıray'da Coleman gibi gelişme adına her türlü değişimi desteklemiştir. Kıray'ın değişme anlayışı, gelişmenin son noktasına ulaşmasındaki evrimsel aşamanın tamamlanması yönünde bir ilerleme sürecidir. İşlevselci yaklaşımın içinde anılsa da Kıray, sosyoloji yapma tarzı ile ekol oluşturması ve sosyal bilimler literatürüne kazandırdığı yeni kavram olan tampon mekanizma kuramı ile işlevselci yaklaşıma mesafeli olduğunu ve gelişimsel açıdan farklı olduğunu göstermektedir. Kıray'ın işlevselci yaklaşımına baktığımızda ise sistem anlayışı ile karşılaşmaktayız. Toplumsal sistem, karşılıklı ilişkileri statü ve rol açısından düzenler. Örneğin aile sistemi, eş ve çocuk rollerinden oluşmaktadır.

Sosyal sermayeyi de tampon mekanizmayı da işlevsel hale getiren unsurlar arasında aile, sosyal çevre, sivil toplum, sosyal bağlantılar, geniş ağlar, eğitim ve ekonomik durum ifade edilmektedir. Coleman'ın ve Kıray'ın çalışmalarında bu unsurlara rastlanmaktadır. Bu unsurların ve ilgili bağlantılarının iki isim içinde denge unsuru olarak gördüğünü belirtebiliriz. Coleman, sosyal sermayeyi yan ürün olarak görmektedir. Yan ürün demesi, bir şeyin başlangıcı yahut sonucu olmayıp, o şeyle var olan bir yan ürün olarak görmesidir. Ve Kıray'ın da değişme aşamasında tampon mekanizma kuramını denge unsuru olarak görmesi açısından Coleman ile bakış açısındaki yakınlığını göstermektedir. Kıray'ın denge unsuru olarak gördüğü tampon mekanizma oluşumlarına çalışma içinde detaylı değinilmiştir. Hatırlamak gerekirse aile, aile içinde anne ve kız çocuk rolü, kahvehaneler, iktidar ilişkileri (köylü-tüccar-ağa-işçi, siyasi-dini-sosyal), gecekondu, sivil hareketleri tampon mekanizma unsuru olarak bahse konu olmuştur.

Rasyonel tercih kuramına (Field, 2008: 28, 29) farklı bir açıdan yaklaşan Coleman, insanların bir arada bulunmalarını, çatışma yerine birlikte olmanın ve iş birliği davranışını göstermenin toplumun bütününe yansımaları olarak görmektedir. Aileyi sosyal sermayenin temelinde oturturan Coleman, aile bağlarına aşırı bir önem atfeder. Aile ve ikili ilişkiler, toplumsal değişme ile çözülmeye mahkûm olmuştur. Yüz yüze ilişkilerin yerini resmi, kurumsal yahut gelişen teknoloji ile sanal ilişkiler almıştır. Toplumsal ilişkilerin zayıflaması, dönüşmesi sosyal sermayenin de zaman içinde nasıl çözüldüğünü değişim ile açıklanmaktadır. Değişimin çeşitli parametreleri bulunmaktadır. Sanayileşme, üretim araçları, teknoloji, mekân algısının değişmesi

hatta yok olması dünyanın global bir köye dönüşmesi, sekülerleşme ile dinin toplumsaldan çekilmesi gibi birçok söylem modernleşmenin ve değişimin yansımalarıdır.

Zayıf bağları önemsemeyen Coleman, topluluk(gemeinschaft) anlayışının toplum (gesellschaft) anlayışına bırakması geleneksel ile modern arasında yaşanan değişim sürecini aktarmaktadır. Fakat sosyal bağlantılar ile geniş ağların gücüne inanmakla birlikte zayıf ve yoksul kesimin imkân kazanacağını düşünmektedir. Eğitimi ve ağların gelişmesini toplumsal eşitsizliğin çözümü olarak görmektedir. Sosyal sınıfların aşılamayacağını fakat sosyal sermaye ile alt tabakanın imkân kazabileceğine inanmaktadır. Kıray'ın da sosyal sınıf, tabakalaşma anlayışı, eğitime olan talep ile gelişmeyi istemek paraleldir. Coleman ile zayıf bağlara olan yaklaşımında farklılık gördüğümüz Kıray'ın zayıf bağların gelişimine dönük bir yaklaşımı olduğu belirtilmelidir. Hatta topluluk anlayışını terk ederek, modern, ilerlemeci, pozitivist bir toplum anlayışı ile bireyselliğin öne çıkması hususunda çok isteklidir.

Putnam ve Fukuyama'nın sivil toplum anlayışı ile Kıray'ın tampon kurum unsurlarından sivil toplum ile ilgili oluşum ve faaliyetler benzerlik göstermektedir. Köydeki karşılıklı ilişkilerde güven temeli, şehirdeki bireysel ve toplumsal ilişkiler içinde önemli olmuştur. İnsanın insan ve diğer tüm dünya arasında kurduğu ilişkilerin temelinde güven duygusunun ağır bastığını söylemek mümkündür. Putnam, sosyal sermayeyi birey ve toplum için bir kaynak olarak görmektedir. Toplumu inceleyerek yurttaşlık, katılım, sivil toplum, iş birliği, iletişim ağları, güven konularına dikkat çekmektedir. Gönüllü kuruluşlara katılımın göstergelerinden olan tüketimin artması ve moda algısının oluşması ile değişim döngüsü harekete geçecektir. Kıray gibi çalışmalarını ampirik yöntemlerde yoğunlaştırdığı görülmektedir. Fukuyama ise sosyal sermaye temeline güven, sivil toplum ve aileyi yerleştirmiştir. Sivil toplumların önemi bağlamında Kıray'ın Putnam ve Fukuyama ile ortak düşüncelerini dernekler, kahvehaneler, siyasi partiler, dini ve sosyal amaçlı kurulan gruplarda iş birliğini sağlayabilmenin temel ilkesinin iletişim ağını kuvvetlendirmek ve güveni tesis etmek olduğu görülmektedir. Kıray'ın kahvehaneler üzerinde çalışmasını hatırladığımızda, kahvenin sivil hareketi canlandırdığı

görülmüştür. Emanet bırakılması, haber salınması, buluşma yerlerinin olması, şehirden ihtiyacın talep edilmesi gibi birçok ilişkinin mekânın güven temelinde yansımalarıdır. Dikkat edilmesi önem arz eden diğer bir husus da zayıf bağların öneminin artmasıdır. Geniş iletişim ağlarının kurulması ile artan sosyal çevre ile zayıf da olsa ilişkilerin gelişmesine imkân sağlanmıştır. Coleman'ın zayıf bağlara yönelik eleştirisini Kıray ve Putnam'ın olumlu olarak değerlendirdiği görülmektedir.

Yapısal boşluk kavramı ile Burt, bağı olmayan iki nokta arasında tampon görevi gören boşlukları değerlendirmekten bahsetmektedir. Boşlukların yapıştırıcı özelliği sağlayarak, sosyal sermaye görevini karşılamaktadır. Kıray'ın tampon mekanizmasının amacı toplumsal değişimin etkisi ile toplumdaki bozulan uyum dengesini sağlamaktır. Burt, zayıf bağlar ile bu denge sağlayıcı unsurların avantajlı hale geldiğini ifade etmektedir. Güven temelli, çok yakın bağlara ehemmiyet vermemektedir. Kıray'ın temel odaklandığı hedef pozitivist ilerleme anlayışıdır. Bu bağlamda Kıray, ailenin önemine vurgu yapsa da zayıf bağların ve dışardan etki edecek güçlerin, değişimi tetiklediği düşüncesi onda ağır basmaktadır. Kavramsal benzerlikleri, yapı üzerine odaklanan bakış ve toplumdaki boşluğun dengesi adına atılan adımlar Burt ile Kıray'ı yakınlaştırmaktadır.

Bu çalışmada temel yaklaşımlar incelenirken, Kıray'ın tampon mekanizması ile sosyal sermaye yaklaşımı arasında benzerlik görülmüştür. Hatta sosyal sermayenin imkânı kadar tampon mekanizma toplumda imkân bulmaktadır diyebiliriz. Bir örnek ile durumu izah etmekte fayda var. Tampon mekanizma beden ise sosyal sermaye ona giydirilen bir elbiseye benzetilebilir. Her mevsim nasıl ki hava şartlarına göre giyim kuşam gerçekleşiyorsa, tampon mekanizmada hangi sosyal sermayeye ihtiyacı varsa onu kuşanarak ilişkiler ağını yürütecektir.

3.1. Kıray'ın Tampon Mekanizma Kuramı

Toplumsal değişme bireyi, toplumu ve kurumları etkilemektedir. Toplum değişme karşısında farklı seviye ya da derecelerde tepki göstermektedir. Kimi zaman yavaş, kimi zaman orta, kimi zaman hızlı bir değişme ortaya çıkmaktadır. Bu değişim farklı boyutlarda olsa da sosyal yapıyı meydana getiren kurumlarda zaman içinde değişim kaçınılmazdır. Toplumdaki kurumlar dengeyi sağlama görevi

üstlenirken, bir taraftan da toplumdaki değişim devam etmektedir. Toplumdaki değişim çok hızlı ve çok yavaş gerçekleştiğinde ciddi ayrımlar ve çözülemeyen açıklar oluşmaktadır. Denge kurulamayıp, uyum sağlanmadığında bütüne ait olmayan parçalar kaybolmaktadır. İşlevselci sosyologlar, bu düzensizliği fonksiyonlardaki bozulma olarak açıklama getirmişlerdir. Toplumsal değişim unsurlarını dengede tutan mekanizmalar, işlevselci yaklaşımın ilgi alanında yer almaktadır. Kıray işlevselci olarak tanımlansa da işlevselci yaklaşımdan öteye giderek, bu tıkanmaya yönelik ortaya koyduğu teori ile işlevselciliğe yeni bir boyut kazandırmıştır. Orta hızda yaşanan değişimlerde sağlanan ara formlar ile denge sağlanmaktadır. Ara formlar ile yeni yapılar eski içinde anlam kazanmaya başlar. Eski yapılarda yeni içinde kimi zaman çözümlenerek kimi zamanda yeniden anlam kazanarak varlığını değişim ile devam ettirir (Kıray, 2002: 215; Kongar, 1981: 166-167).

Toplumun işlevsel bütünlüğü devam ederken değişim aynı hız ve zamanda gerçekleşmediğinden, oluşabilecek tüm aksaklıkları gidererek işlevsel bütünlüğü tampon mekanizmalar sağlamaktadır. Kısaca tampon mekanizmalar dengesi bozulmuş toplumu, yeniden denge kurmasını sağlar. Değişime uyum sağlamasını sağlarken hiçbir zaman da tam o değişimin gerçekleşmesine imkân vermez. Çünkü zamanı ve olguyu esneterek kırılmaları engeller (Kıray, 2000: 20-21; Tekeli, 2000: 23; Kongar, 1982: 458-464).

Toplumsal değişimin nerede ne zaman ve ne derecede gerçekleşebileceğini anlayabilmek için toplumsal konsensüse ihtiyaç vardır. Kıray, değişimin hızlı olması dolayısıyla saf tiplerin olamayacağından bahsetmektedir. Yapının farklılığı her ne olursa olsun bütünlük açısından tek bir ifadeye sınımlanmasını ön görmektedir (Kıray, 2000: 18). Kıray, değişim hususunda genel geçer kabuller sunmak ve toplumda karşılığını bulmak istemektedir. Değişim konusunda evrimci özellikleri benimsese de yaşanan hızlı değişimlerde saf tiplerin olmadığına işaret etmektedir. Fakat organik olana ulaşmak için dahi kozmopolit yapının anlaşılması ve ayrıştırılması gerekmektedir. Globalleşen dünyada biricik kalmak, küresel boyutu aşmanın ötesindedir. Toplum yapısı geçmiş, gelecek ve bugünden etkilenmektedir. Bu üçleme içinde toplumun bağ kurduğu diğer toplumlar ile iletişimi nispetinde etkileşim de söz

konusudur. Saf tiplerin olamayacağından bahseden Kıray'ın toplumu gelişimsel şemaya ayırması ne denli doğrudur? sorusunu akla getirmektedir. Aslında geleneksel ve modern ayrımı köy ile kent ayrıştırması ile farklı sosyal tipleri öne çıkarması, araştırma konusu olarak çalışmalarında yer almaktadır. Diğer taraftan evrimci anlayışı ile toplumun bir evreden diğerine geçişini ön gören Kıray, yaşanan toplumsal değişimin eklektik yapısını kabul etmemektedir. Saf olmayan tiplerin varlığının iddia edilmesi varlıklarının da kabul görülmesi anlamına gelmektedir. Fakat gelişimsel şema, evrimci anlayış doğrultusunda bir aşamadan diğerine olduğu gibi geçmektedir. Tepki mekanizması oluşmaması için evrimsel döngü anlayışı sağlanmaktadır. Tampon mekanizmaların varlığı, toplumun farklılığının ve farklı süreçlerden geçtiğinin kavramsal boyuttaki yansımasıdır. Bu kavram Kıray tarafından dile getirilmiştir. Sosyal bilimler literatürüne anlam katan bu kavramlaştırma ile Kıray, kendi toplumsal bakışı arasında karşı duruşları göstermektedir.

İster ilkel ister feodal ister modern temel yapıda ya da bunların değişim içindeki çeşitlenmeleri halinde olsun, her sosyal yapı, bu yapıyı meydana getiren sosyal kurumların, insan ilişkilerinin ve bunların karşılıklı etkileşmelerinden doğan sosyal değerlerin birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri bir bütündür. Ve bu bütün her zaman aynı olmayan bir hız ve tempoyla değişir. Bu yapıyı meydana getiren öğelerin birbirlerine bağlı ve bağımlı oluşları da değişimin rastgele olmamasına, alternatiflerin sınırlı kalmasına sebep olur. Böyle karşılıklı ilişkiler bütünü halinde oluş, aynı zamanda, sosyal yapının bir tarafının değişip diğer yönlerinin değişmeden kalmasına izin vermez. Değişik derecelerde de olsa sosyal yapı dediğimiz fonksiyonel bütünün her cephesi belirli yönlerde değişikliğe uğrar. Değişme, sosyal yapının her tarafında zincirleme reaksiyonlar şeklinde kendini gösterir. Onun için her toplum, daima değişme halinde olmakla beraber, birbirine bağlı ve bağımlı kurumların, ilişkilerin ve değerlerin her zaman denge halinde kaldığı bir sistemdir (Kıray, 2006: 95).

Kıray'a göre değişme, toplumun doğal bir parçasıdır. Her toplumda farklı boyutlarda kendini gösterse de her toplumun kendi kodları ile uyumludur. Dışarıdan yapılacak bir müdahale ile değişimin yönünü belirleme durumu çok da isteneni karşılamamaktadır. Dış dinamiklerin etkisi elbette ki yadsınmaz. Fakat değişim toplumun iç dinamikleri ile bağlantılı bir olgudur. Dış ve iç dinamiklerin etkisi o

toplumun kodları ile uyum gösterdiğinde değişimi kabul yahut reddetme durumu tam anlamıyla yaşanmaktadır. Kıray'ın değişme kavramına yüklediği anlam, domino etkisi ile açıklanabilmektedir. Değişimin bir şeydeki etkisi, tüm toplumu ve toplumun her karesini zaman içinde farklı boyutlarda olsa da etkileyecektir. Kıray, değişme içinde gelişen tampon kurumu Ereğli çalışmasında şu şekilde özetlemektedir: Toplum çeşitli yapılardan oluşmakla birlikte bir bütündür. Bu bütünlük farklı hız ve derece de insan ilişkileri ile oluşur ve devam eder. Sosyal yapının belirli yönleri kimi zaman korunması kimi zaman akışa uyum sağlanması istenir. Değişimin yönü belirlenmek istense de yönünde hız belirlenemez.

Toplum, hem denge halindedir, bütündür hem de o çok nazik dingedir, anında çözülür ve bağlanır. O çok çabuk olan bir şeydir, farkına bile varmazsınız. Kuşaklararası değil, günlük hadiseler içinde bağlanmalar, eklemelenmeler olur. Sonra o tekrar dengesini bulur, karşılıklı etkileşim halinde olması denge halinde bir bütün olmasını da sağlar (Kıray, 2002: 216, 217).

Toplumsal değişme, kendiliğinden öylesine oluşmaz. Gelişme ve ilerleme adına toplumu harekete geçirecek, toplumun yapısını etkileyecek unsurlar, toplumun hassas noktalarına dokunur. Toplumda dış dinamiklerin etkisi ile birdenbire gelişen, büyük değişmeler yaşanabilmektedir. Fakat kalıcı ve kökten yaşanan değişmeler yavaş yavaş, sessizce günlük hayatına içine dahil olmaktadır. Bu tür değişmelerde kendiliğinden yaşanan, doğal süreç olarak algılanmaktadır. Ciddi tepkiler duymaya gerek kalmadan, zamanla değişim gerçekleşmektedir. Toplumdaki çeşitlilik ve değişimin farklı derecelerde gerçekleşmesi düzensiz bir şey gibi düşünülse de toplum karşıtlıklar içinde dengesini sağlamaktadır.

Tampon mekanizmalar sayesinde eski ile yeni karşılaşmasında bütünleşmeyi ve dengeyi sağlayan kurum ve ilişkiler oluşur. Tampon kurum, eski ile yeninin bütünleşmesini sağlasa da ikisinden farklı bir şeydir. Farklı boyutlarda etkileşim olsa da değişme ile bütünleşme yaşanır. Bu değişme aşamasında gerginliği azaltacak, denge sağlayacak unsur olarak tampon mekanizmalar devreye girer. Ayrıca toplumda özellikle de birey ve aile kurumu için güvenlik sağlanır (Kongar, 1982: 28-31; Kıray, 1968: 87-100). Aile kurumunun oluşması için iki bireyin bir araya gelmesi, toplumsal yapının farklılıklarını bir araya getirerek harmanlanması demektir. Birey,

ailenin ve toplumun değişim içindeki yansımasıdır. Bireyin aile içindeki konumlandırılması, kuşaklar arası etkileşimi sağlayan en önemli figürdür. Aile kurumunun anlaşılması kadına yüklenen anlam ile değişiklik göstermektedir. Bu figür değişim karşısında denge sağlayan bir unsura dönüşmektedir. Aile yapıları içindeki toplumsal roller, zaman içinde aktarım ile toplum unsurlarından aile kavramının devamını ve önemini ortaya koymaktadır.

Toplumsal değişme ile aile kavramında ve aile bireylerinin üstlendiği rollerde değişme yaşanmıştır. Geleneksel aile de erkek rolünü kadın ile paylaşması ile etkin gücünü de kadın ile paylaşmış olmaktadır. Böylece atılacak her adımda kadın da söz sahibidir (Kıray, 1999b: 113-119). Bir başka ifadeyle, geleneksel toplumdaki modern topluma geçiş süreci ailenin yapısını ve fonksiyonlarını da değiştirmiş, annenin statüsü yükselirken babanın otoritesi sarsılmıştır. Bu değişim sürecinde kız evladın ise, ebeveyn karşısındaki konumu ve toplumsal önemi artmıştır (Kaçmazoğlu, 2017: 408).

“Köyün çözümlenmesiyle birlikte göç olgusunun ideale taşıdığı gelişme planının gerçekleşmemesi ile tampon kurum ve mekanizmaları doğal olarak oluşmuştur. Aile, değerler, ekonomi ve benzeri birçok alanda etkisini göstermiştir” (Hinderlink ve Kıray, 1970: 87-100). Köy, kasaba ve kent çalışması üzerine yoğunlaşan Kıray, toplumsal değişim süreçlerini açıklamak üzere tampon kurum kavramından faydalanmıştır. Sanayileşmeden modernleşen toplumlarda geçiş aşamasında ara form ile denge sağlanmıştır. Kıray, modern toplumlarda ara formların ortadan kalkacağı düşüncesine sahiptir (Kurtuluş, 2008: 87-89). Ara formlar, geçiş aşamasında yara bandı görevi üstlenmiştir. Eski ile yeni arasında oluşabilecek uçurumları dengeleyerek toplumsal bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Tampon mekanizma unsurları kendiliğinden boşlukları doldurmuştur. Yine de sosyolojik açıdan toplum okunduğunda, unsurların dengesi açısından bilinçli bir bakış açısının olduğu söylenebilir. Modern toplumlarda tampon mekanizmanın ortadan kalkacağı hususu, Kıray açısından toplumun doğru okunmadığına dair eleştiri sunulabilmektedir. Hayatın hangi karesine bakılırsa bakılsın boşluk kabul görmemektedir. Toplumsal değişme karşısında yapı, boşluğa düşebilir, fonksiyonlarında bozulma görülebilir,

fakat doğal sistem var olan bu sıkıntıyı kendi içinde çözüme kavuşturmaktadır. Kıray'ın kavram olarak tampon kurum dediği anlam, modern toplumlarda kavram olarak aynı kalmayabilir. Fakat içerikte değişikliklerle beraber, toplumu dengede tutacak yeni kavramlar oluşturulacaktır. Çünkü her toplumun kendi kodlarına göre bir düşüncesi vardır. Bu düşünceler toplumdan topluma değişiklik gösterebilmektedir. Kıray'ın algıladığı hatta kurguladığı değişim anlayışı, evrimci ilerlemeci bakış açısından kaynaklanmaktadır.

Kıray, toplumu oluşturan yapılar arasında mecburi bir uyuma olmadığı halde yapısal-fonksiyonel anlayışın geçerlilik gösterdiğine değinmiştir. Yapısal-işlevselci yaklaşım, değişme kavramına Weber'in toplumsal ve kültürel yapının uyumsuzluğu anlayışından esinlenmiştir. Diğer taraftan da büyük boy teorilerin evrimci anlayışın etkisi görülmektedir (Kongar, 1995: 180). Değişmenin topluma yansımaları kimi zaman ortaya çıkan gerginliklerde görmek mümkündür. Kıray, toplum yapısını incelerken, çatışmaları ortadan kaldıracak ve toplumsal değişimin esnek bir yapı içinde gerçekleşmesini sağlayacak şeyin tampon mekanizmalar olduğunu belirtmektedir. Tampon mekanizma kavramını kuramsal açıdan ele alan Kıray, bütünleşmenin, değişimin etkisi ile gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda toplumsal uyum mekanizmalarının niteliği ve bu mekanizmaların toplum ile bütünleşmesi önemlidir.

Kıray'ın tampon kurum kavramını Batılılaşmanın köy-kır arasındaki etkileşimi tespit etmeyi ve değişimin hızını teorik boyutta anlamayı sağlamıştır. Kıray, kuram ile toplumun işlevsel bütünlüğünü ortaya koymayı amaçlamıştır (Kongar, 1982:458-459). Ereğli araştırmasında bahse ilk defa konu olan Tampon mekanizma kavramını nerelerde kullanıldığı ve nasıl anlamlar yüklendiği görülmektedir. Bu bağlamda tüccar sınıfı, aile ve aile içinde anne figürü ve hatta kız çocuk işlevi, sendikal faaliyetler, siyasi partiler, dini gruplar ve örgütlü birliktelikler iktidar ilişkisini besleyen oluşumlardan bahsedilebilir.

Kıray'a göre, Türkiye toplumu, "eski" ve "yeni" toplumsal yapılara, tabakalaşma sistemlerine ve değer yapılarına birlikte tanık olmakta ve gelinen noktada bir ara dönemi yaşamaktadır. Söz konusu döneme ait olan ara formlar kimi zaman

değişim sürecine destek verirken, kimi zaman da ona engel oluşturmaktadır (Kıray, 1999:146).

İlişkilerin sağlamlığı ve güven teşkil etmesi ara formlar ile sağlanmıştır. Tampon mekanizmalar, yeni ile eski arasında oluşacak gerginliği yumuşatarak bir denge sağlar. Fakat sürekli güvensizlik hali kökten çözüm arayan sosyal denge mekanizmalarının oluşmasını zorunlu kılar. Böylece istenen şey, tampon mekanizmaların yerine değişimin sağladığı yönde gerçek güvenlik ve ilişkilerinin oluşturulmasıdır. Bunun örneğini Ereğli’de kurulan fabrikaya bakarak ifade edecek olursak, değişimi ve ilerlemeye işaret etse de tek başına yeterli değildir. Türkiye’nin bütününde gerçekleşecek ve birbirini etkileyecek ilişkiler ağına ihtiyaç vardır. Değişen ilişkiler davranışlarda vücut bulur. Bir de değişim gündelik hayatın, alışkanlıkların ve basit şeylerin değişimi, değişimlerin büyük ve kalıcı olmasına etki eder. Fonksiyonel karşılıklı bir ilişki kurulmadığı zaman teknolojinin etkisi olsa da ilişkilerin geliştirilmediği toplumlar, su ve yağ gibi yan yana fakat birbirinden ayrı hayatlarını sürüp giderler. Bu ifadeleri şöyle Ereğli ile bağlayabiliriz, Demir-Çelik Fabrikası Türkiye ile bütünleşmelidir, yoksa kendi içinde içe doğru bir değişim yaşayacaktır (Kıray, 2000: 277).

Kıray, Ereğli çalışmasını şu şekilde yorumlamıştır; Birbirini takip eden ve süreklilik gösteren bir değişim içinde bulunan Ereğlilerin değişim karşısındaki duruşu, tepki değildir. Sistemin tamamında yaşanan ve birbirini etkileyen ve gerginliği azaltan, arada oluşan doğal oluşum tampon mekanizmaların denge sağlamasıdır. Kıray’a göre, düzen oluşumunda çatışmaları ve gerilimleri önleyecek denge kurucu ara formlar ile eski, yeni içinde bir anlam; yeni, eski için bir anlam ifade etmektedir (Kıray, 2000: 269-270).

Toprak sahibi-köylü ilişkisinin çözülmesiyle birlikte var olan ihtiyaçların karşılanması için ara form olarak tüccar-köylü ilişkisi bu görevi üstlenmiştir.

Köylü- tüccar ilişkisi, eski düzende olmayan yeni bir ilişkidir. Fakat büyük toprak sahipliğinin modern işletmeciliğe ve büyük burjuvaziye yahut ortakçı, yarıcı köylünün emeğini satan işçiye dönüşmesi kadar açık seçik bir sınıfsal yapı değişikliğini de temsil etmektedir. Bu ilişki toplumsal değişimin baskısı altında ortaya çıkmış gerginliği azaltacak, intibakı sağlayacak ilişkilerin

bütünleşmesini sağlayacak bir tampon mekanizmadır (Kıray, 2006: 110, 127, 128).

Köylü-tüccar ilişkisinde standart talep-arzı geliştirmiştir. Aynı tüccar tarafından ihtiyaç zamanı destek görmek, hasat zamanı ödeme yapmak bir alışkanlık olmuştur. Sadece nakdi ihtiyacın karşılanmasında değil, şehirdeki işlerin halledilmesinde, hastalandıklarında, evlilik ve mahkeme işlerinde yine tüccar varlığını muhtaç kılmaktadır (Kıray, 2006: 141). Nüfuz etkisi artmış tüccarların Ereğli halkı üzerindeki etkisi, muhtardan, jandarmadan hatta kaymakamdan fazla olduğu görülmüştür. Ereğli'de hayatı kontrol eden grubun Ereğli Kömür işletmesi değil, büyük tüccarlar olduğu ifade edilmektedir. Ereğli halkının kazancını sağlandığı işler; çilek, kereste ve kömür işçiliğidir. Diğer taraftan sebze, meyve, tavuk, yumurta gibi ürünleri satarak gelir elde etmek yerine, tüccarın belirlediği fiyattan tüccara satılması köylü-tüccar iktidar ilişkisini örneklendirmektedir. İktidar ilişkilerinde dikkat edilecek husus, karşılıklı ilişki ile doğması itibarıyla bağımlı olan tarafın değişim içindeki gelişimi kimi zaman kısıtlanması ile de sonuçlanabilmektedir. Tüccarlara bağımlılığı fazla olan grubun içinde değişme çok hızlı gelişmemektedir. Tampon kurum olarak gelişen iktidar, toplumun parçası haline dönüştüğü durumlarda değişime direnç sağlayarak gelişimi engellemektedir.

Dikkat edilirse, bu ilişkiler modern, sanayileşmiş bir düzenin bütünü ile ticarete özgü anonim ilişkilerinden farklı bir ilişki şeklidir. Her şeyden önce tüccar ve köylü yüz yüze şahsi temas halindedir. Sonra, toplumda sosyal sigorta ve sosyal dayanışma fonksiyonlarını, ahabplık ve şahsi temas seviyesinde üzerine almıştır. Bu fonksiyonlar feodal dönemin toprak ağalarına has fonksiyonlardı. Buna rağmen bu davranışlar, tüccarı, feodal bir düzenin parçası haline getirmez. Ereğli tüccarlarının zihniyeti, düşünüş tarzı, şahsiyet iticileri herhangi bir büyük şehir tüccarından farklı değildir. İş hayatında her zaman daha fazla kar etmeyi ve işlerini geliştirmeyi düşünürler. Müşterileri ile ya da köylülerle temaslarında önde gelen endişede budur. Sosyal yardımın vazifeleri olduğu hakkında bir kanıları, inançları yoktur. Bahsi geçen yardımları da yüz yüze insan münasebetlerini sürdürmeleri de bunda işleri için fayda gördüklerinden yaptıklarını açıkça kabul ederler. Bu özellikler, tüccarların, yardım fonksiyonlarını, yeni bir düzenin adamı olarak ifa ettiklerini gösterir. Dikkat çekici diğer bir husus da, ilerde görüleceği gibi, en nüfuzlu tüccarların, ne eskiden, ne de şimdi geniş toprakları olmamasıdır. Servetlerini son 20-25 yıl zarfında, memleketin bütününe değin koşullar içerisinde ticaretle elde etmişlerdir. Ve

terimin en modern anlamı ile tüccar olarak ortaya çıkmışlardır. Bununla beraber bölgedeki köylerin şehirle temasında bir tüccarın işini daha kolay ve verimli görebilmesi için tüccarlıktan başka bazı fonksiyonları da yüklenmesi gerektiğinden, bunları da üzerlerine almışlardır (Kıray, 2000: 88-90).

Ağaların işlevini yürüten tüccarlar, köylünün birçok konuda destekçisi olmuştur. Ağa, tüccar ve tampon mekanizma görevini üstlenecek örgütlü bir anlayış doğrultusunda banka, sosyal sigorta, sosyal güvenlik kurumları, dernekler, sendikalar, siyasi partiler, hemşericilik anlayışı bu ihtiyacı yerine getirecektir (Kıray, 2000: 88-90).

Tüccarlar ile köylü arasında ticarete dayanan ilişki karşılıklı olarak birbirini beslemiştir. Fakat köylünün feodal dönemdeki ağalarla olan ilişkisi kadarda yakın değildir. Kurulan ilişkilerin değişen formlarında yeni olana uyum sağlamaya çalışılırken, geçmişte oluşan ilişki ağındaki ihtiyaçlarda yahut hissedilen özlemi yeni ilişki ağı birebir karşılamasa da çıkar dolayısıyla benzerlik kurulabilecek ağlar oluşturabilmektedir. Tüccarlar ile köylü arasında kurulan bu ilişki tampon mekanizma özelliğini taşımaktadır.

Toplum hayatında önemli işlevi olan kahveler, köy-kent arasındaki iletişimi sağlayan tampon mekanizma özelliğini taşımaktadır. Fikir alışverişi yapılan, emanet bırakılan ve görüşme için ortak mekân olma özelliği gibi birçok faktörü birden üstlenmiştir.

Kasabada belirli kahvelere belirli köylerin kadını, erkeği uğrar. Bu kahvelere haber bırakarak istenen kimseyi bulmak olanaklıdır. Kahveler bir nevi kulüp gibi işler. Her köylü, kendi köyünün kahvesine emanetçi gibi malını bırakır, başkalarına burada randevu verir, kahveciye akıl danışır ve işlerinin takibini yükler, hatta siparişler verir (Kıray, 2000: 53).

Kahvelere yüklenen anlamlar zamanla değişmiştir. Sadece çay, kahve içilen bir yer olmaktan çıkmış, insani ilişkilerin tüm noktalarında görev üstlenir hale gelmiştir. Kahvelerin toplumsal denge sağladığı hususlardan bahsetmek yerinde olacaktır. Özellikle kahveler sosyal güven merkezi haline gelmesi, iletişim, bilgi ve haberleşme ağlarının güven içinde sağlanması, iş ve işçi bulma adına network merkezi olmasından dolayı önem taşımaktadır. Ereğli'yi gözlemleme imkânı bulan

Kıray, kahve kurumuna yüklenen anlamın işlevsel özelliklerini yerinde görmüştür. Kahveler, toplumsal dayanışmayı sağlamıştır. Dayanışmanın temelinde de güven yer almaktadır. Güven, toplumda oluşacak gerginliklerin temelde çözümlenmesine imkân vermektedir. Geniş ağlara ulaşma imkânı kahve merkezlerindeki iletişim ağları ile gerçekleştirilmiştir.

“Kahvehaneler içecek tüketilen bir mekândan daha çok, sosyal yapıdaki her katmanı farklı mekanlar aracılığıyla temsil etme kabiliyetine sahip gelenekseli temsil eden sosyalleşme ve güvenlik alanlarıdır” (Çağlayan, 2012: 109). Kahveler, sohbet etme amaçlı ya da öylesine vakit geçirmek için gelinen mekân olmasının ötesinde arkadaş edinme, gündemden haberdar olma, iş arama, işçi bulma, emanet bırakma, emanet alma, ticaret yapma gibi birçok işlevi aynı mekânda gerçekleştirmesi, kahvelerin sosyalleşme imkanını ve güven duygusunu taşıdığını göstermektedir.

Göç eden köylünün kente giderken ve kentte ev, iş bulma, okul, hastane masrafları gibi ailenin sosyal ekonomik ihtiyaçlarında destek sağlayan bir diğer tampon mekanizma özelliğini taşıyan dini ve siyasi parti gruplarıdır. Yine güvenlik ile ilgili ihtiyaçlar bu kanal ile sağlanmıştır. Bu destek mekanizması 1990’larda el değiştirirse de yüz yüze süren ilişki olarak süreçte etkin rol oynamıştır.

Köydeki iktidar ilişkileri, köylünün sorunları için çözüm olsa da Kıray, artan göç dalgası ile bu mekanizmaların baş edemeyeceğini ve kentteki çeşitli iktidar kalıplarının sona ereceğini düşünmektedir. İktidar kurumu, her bir yeni konu da ürettiği yeni formülasyon ile bir yenisine çözüm olamamaktadır. İktidarın son derece önemli bir sonucu, koruma sisteminin bağımlı tarafın ihtiyacı ve iktidar olanın bunu karşılama becerisi üzerine kurulu olması nedeniyle aksaklıkları artırması ve sonuçta yaygın yasadışılığa sebep olmasıdır. Bu özellik tüm iktidar biçimleri için geçerlidir. İktidar, herkes için geçerli olacağı varsayılan her türlü düzenlemeyi çiğneyerek; diyelim ki belediyeler tarafından sağlanmış, her çeşit standart ve normu yok sayarak; birçok kentsel problemin halledilmesinde, tabiri caizse, “mafya” tipi etkinliklerin yaygınlaşmasına neden olur. Farklı grupların bazı kanallarca korunması kentte rekabeti artıracaktır. Bu bağlamda Kıray, kentsel uyum probleminin çözümü olarak farklılıklar içinde anonim örgütlü yapıların oluşması ile kentte yaşayan herkesin her

şeye özellikle de eğitim kurumuna eşit ulaşımı olarak ifade etmektedir (Kıray, 2006: 371).

Az gelişmiş toplumlarda gecekondular yapılarına rastlanılmaktadır. Gecekondu da tampon kurumunun bir parçasını oluşturur. Köyden kente göçte konut ihtiyacını karşılamamanın en imkanı yolu olarak gecekondular formu kente uyum sağlama mekanizmalarından biridir. Olumsuz yaşam şartlarına rağmen zorunlu temel ihtiyaçlar bu şekilde karşılanmıştır. Sonrasında da yaşam biçimine dönüşmüştür. Zaman içinde gecekondular sahipleri durumlarını iyileştirerek, bu kültürden para kazanmaya dahi başlamışlardır. Yap-sat kültürü ile gecekondular kültürü hem oluşmuş hem de artmıştır. Batı literatüründe yer alan ‘slum’ ve ‘shanty town’ yerleşim biçimleri gecekondulara benzetilse de gecekonduların varlık sebebi ile karıştırılmaması gereken bir (gecekondular) olgu (su) olarak karşımızda durmaktadır. Batı’da slumlar, yaşam seviyesinin düşük olduğu, topluma katkı sağlamayıp arka mahallelerde kalan kısmı oluşturan, düşük gelirli, kötü ve harap durumdaki binalarda yaşayan hayatı ifade eder. Gecekondular sakinleri ise köy ile kent arasında yaşama tutunan geçiş grubunu ifade eder. Gecekondular yapıları, itibarıyla da slumlardan farklılık gösterir (Onat, 1993: 13, 14).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında göç dalgasıyla birlikte köyden kente göç ile kente gelen köylünün yaşam mücadelesi için oluşturduğu konut ihtiyacı; gecekondularlaşmayı beraberinde getirmiştir. Gecekondular yerleşmeleri şehir hayatı içindeki tampon mekanizma özelliğini taşımıştır. İş amaçlı göç hareketleri ile merkezi iş alanlarının yakınlarında sağlıklı şartlarda yaşam alanına sahip olmak mümkün değildir. Dolayısıyla ilk etapta bekar odaları denen odalarda kötü koşulların kabulü ile iş imkanına sahip olma yolculuğu başlar. Ailelerinde gelmesi ile gecekondular denilen yapılar geçicilerde olsa çözüm amaçlı bir mekanizmadır. Gecekondular alanlarında yaşayan göçmenin yeni toplumsal yapıya entegre olmasını sağlayan tampon kurum ailedir. Değişimin ve dönüşümün hareketli olduğu bu kurum değişimin taşıyıcısıdır. Zaman içinde kavramlardaki değişimin gecekondular olgusuna yansımaları Kıray şöyle ifade etmektedir: “O zamanlar, topraktan kopan eski köylülerin gelip de şehirdeki bir yere yerleşmek meselesi gecekondular olarak adlandırılıyordu. Fakat dini, siyasi bir hal ile gecekonduların anlamı değişti” (Kıray, 1999: 40).

Toplumda değişme öğeleri farklılık göstermektedir. Maddi kültür, manevi kültürden daha hızlı değişebilmektedir. Manevi kültürün değişmesi maddi kültüre göre daha zaman alabilmektedir. İki kültür arasında meydana gelen bu durumu Ogburn (1957) “kültürel boşluk/kültürel gecikme” olarak tanımlar. Toplumdaki değişme aynı hız ve aynı zamanda gerçekleşmediği için toplumda boşluklar oluşmaktadır. Toplumsal değişmenin önemli bir ayağını da kültür boşluğu kavramı oluşturmaktadır. Kültürel boşluk yaşandığında sosyal açıdan denge sorunu meydana gelmektedir (Kongar, 1981: 270-274; Oskay, 1993: 36).

Sosyal yapı içerisinde değişme zincirleme bir etki göstermektedir. Değişme halindeki bir toplum etkileşim içinde olduğu diğer toplumları da etkiler. Bu etkilenme de sistemsal yapı denge halinde kalmaktadır.

Değişme oluşumunda müesseselerin ya da değerlerin bir bütün içerisinde görelî yerleri, fonksiyonları ve bu fonksiyonların bütününün iç değişme oluşumları her zaman denge koruma mekanizmaları halinde belirir. Denge halini sürdüren, toplumdaki çeşitli müessese ve değerlerin birbirleri ile bağlantısını devam ettiren, değişmenin hızına ve yönüne tabi iki oluşum göze çarpar. Bu iki oluşum genellikle yapının daha çabuk değişen yönleri ile daha yavaş değişen yönleri arasında beliren açıklığın (lag) doldurulmasını temin eder. Ve dolayısıyla çözülmeyi (disorganization) ve buhranı önler. Değişme çok yavaş olduğu zamanlar, sık sık eski düzene has müessese ve değerlerin yeni yapı içerisinde ya da yeni düzenin müessese ve değerlerinin eski yapı çerçevesinde anlamlar, fonksiyonlar kazandığı, tefsire uğradığı görülür. Görelî olarak daha hızlı ve daha şümulü değişme hallerinde, her iki temel yapıda da görünmeyen, fakat oluşum içerisinde beliren ve bütünleşmeyi mümkün kılan kurumlar ve ilintiler ortaya çıkar ya da eski müesseseler yeni fonksiyonlar kazanır. Bu hal, sosyal yapının her müessesesi, ilintisi ya da bunlarla ilgili değerlerin hepsinin aynı anda ve aynı hızla değişip, aynı süre içerisinde yeni yapı haline gelmemesinden doğar. Değişmenin buhransız olmasını sağlayan, çözülmeyi önüne geçen ve her iki yapı ya da ait olmayan bu yeni beliren müesseseler, ilintiler, değerler ve fonksiyonları biz “tampon mekanizmalar” terimi ile ifade ediyoruz. Bu “tampon mekanizmalar” sayesinde, sosyal yapının çeşitli yönleri birbiri ile bağlanır, fonksiyonel bütünün parçası olmayan taraflar kaybolur. Bu şekilde toplumun orta hızda bir değişme oluşumunda da görelî bir denge halinde kalması mümkün olur (Kıray, 2000: 19, 20).

Değişme sırasında, köprü vazifesi gören değerler ve işlevler ortaya çıkar. Eski ve yeni arasındaki denge bu şekilde sağlanır. Değişmenin çok hızlı olduğu dönemlerde tampon kurumların oluşması mümkün olmaz. Dengenin kurulması adına sosyal hareketler hatta kalkışmalar yaşanmıştır.

Tampon mekanizma görevi gören bu ilişki ağları güven temelini taşımakla beraber güven duygusuna olan ihtiyacı bir kez daha hissettirmektedir. Tampon mekanizmaların varlık sebebi denge sağlamak ile var olan durumu iyileştirmek ve uyum sağlamaktır. Kıray, tampon mekanizma kavramına hayat vermekle beraber bu ara formların kalıcı olarak devam etmesinin mümkün olmadığını ve geçici bir çözüm olduğunu ifade eder. Sonuçta da değişim ile gelen yönelimle beraber gerçek kurum ve ilişkilerin kalıcılığının sağlanmasını istemektedir (Kıray, 2000: 277).

Akşit, Kıray'ın tanımladığı tampon kurumların ve ara formların ortadan kalkmak yerine, çeşitlenerek kalıcı hale geldiğini yapılan ikinci Ereğli araştırmasında gözlemlendiği ile ilgili eleştiri de bulunur. Bu çeşitlenme sanayinin ve coğrafyanın etkisiyle yaşanan değişimlerle de destek bulmuştur. Göçlerle beraber hemşehriciliğin örgütlenmesi, zamanla toplumda söz sahibi olma ve yer edinme adına oluşan sendika faaliyetleri, sivil toplum hareketleri, siyasal gruplarda kimlik aidiyetinin oluşturulması ile katılım sağlanmıştır.

Kıray, tampon mekanizmaların geçici bir çözüm imkânı sağladığını ve toplumun ilerlemesinde kalıcı olmadığını belirtmektedir. Fakat değişimin etkisi ile tampon mekanizma unsurları çeşitlenerek, zamana ve toplumsal kodlara uygun mekanizmaların oluşturacaktır. Dini ve siyasi grupların gelişen iktidar ilişkileri içinde yer alması ve modern toplumun bir parçası haline gelmesi, toplumun doğrusal bir çizgide ilerlemediğinin göstergesidir.

Değişmenin çok daha hızlandığı zamanlarda, örneğin, diğer toplumlarla birden artan askeri, ekonomik, politik temaslar, grubun içinden ya da dışından gelen ani radikal teknolojik değişiklikler veya sel, yangın, deprem gibi kritik olayların ortaya çıktığı durumlarda, tampon mekanizmaların doğması için gerekli vakit bulunamaz. O zaman toplumun mevcut müesseseleri, insan ilintileri ve değerler sistemi vaziyeti düzene koymaya yetmediği için panikten ihtilale kadar değişen sosyal olaylar ortaya çıkar (Kıray, 2006: 96, 97).

Kıray tampon mekanizmalara atfettiği geçici denge unsurunun çözüm olmadığı gerekçesi ile kalıcı bir değişim mekanizması öngörmektedir.

Tampon kurumlar, dengesi değişmiş toplumlarda denge sağlamak amacıyla ortaya çıkmaktadır. Geçiş aşamasında hız önem taşımaktadır. Hızlı mekanizma yavaş mekanizmaya ihtiyaç duymayarak, geri kalan mekanizmanın kaybolmasına sebep olmaktadır. Böylece oluşan boşluğu gidermek ve toplumda sarsılan dengeyi sağlamak için tampon mekanizmalar devreye girmektedir. Değişen ve değişmeyen öğeler arasındaki işlevsel bütünlüğü bu mekanizmalar sağlamaktadır (Kongar, 1982: 458-464; Tekeli: 2000: 23).

Kıray'ın toplumda ara form olarak fark ettiği ve literatürde öne sürdüğü diğer bir unsur 'örgütlenemeyen işler'dir. "Kıray İzmir'de MiA'da ve yakın çevresinde uzmanlaşma ve örgütlenmesi olmayan, ayakkabı satıcısı ve işportacı gibi sayısını kimsenin bilmediği yaygın bir iş grubunun varlığını saptamıştır" (Tekeli, 2000: 31). Kentin oluşması için yapı dışında kent bilincinin de oluşturulması gerekmektedir. Kent bilincinin göstergeleri iletişim araçları ve reklamlarla özendirilmektedir. Rekabet ile marka ürünlerin değeri arttırılmıştır. Mekân ve markaların oluşturulması, benzerlerinin de üretilmesini sağlamıştır. Modern dünyaya uyum sağlamak için mekân içinde yer almayan gezici 'amorfl iş grupları' oluşmuştur. Örgütlü yapıya sahip olmayan bu işler, toplumun ihtiyacını karşılamak için gelişmiştir. Günümüze baktığımızda iş kalemi olarak sayılamayacak amorf nitelikte işler doğmaktadır. Bu tip işler seyyar olabildiği gibi dükkân açılarak mekânı iş ile bütünleştirmektedir. Örneğin, telefonun iletişim aracı olmasının dışında statü belirleyicisi olma özelliğini de ortaya çıkarmıştır. Telefon özelliklerinin değişmesi ile model olarak da sürekli değişmektedir. Telefonun dış görüntüsü de önemli olduğundan telefonla ilgili kabı, kulaklığı, rengi, ışığı gibi birçok çeşidi barındırmasından dolayı telefon aksesuarcısı diye bir iş kategorisi doğmuştur. Bu tip işler için yıllarca eğitim almaya gerek yoktur. Başka bir örnek, internetin toplumun vazgeçilmez gerçeği olması ile internet kafe denilen mekanların internete erişme adına sektöre bürünmesidir. İş, eğitim amacı dışında oyun kültürünü besleyen internet kafeler, benzer yaştaki ve benzer kültürdeki kişileri bir araya getirerek sosyalleşmenin farklı bir versiyonunu ortaya koymaktadır. Çalışan ailelerin çocukları ile ilgilenen bakıcılar vardır. Bunun dışında okula giden

bazı çocukların servis kullanmaları gerekmektedir. Serviste çocuklara eşlik edecek onları kapıdan alıp, inmelerini sağlamak adına servis bakıcıları diye bir iş imkanı oluşmuştur.

Sermaye türleri arasındaki ilişki, birbirleri ile ilintili ve döngüseldir. Sermaye türleri birbirlerinin gücünden faydalanabilmektedir. Fakat bir sermaye türü diğer sermaye türünü imkanı hale getirmeyebilir. Bunun için sermaye gücünün farkında olarak ilişkiler ağını güçlendirmek ve hangi sermaye çeşidi ile neler yapılabileceğini bilmek gerekmektedir.

3.2. Sosyal Sermaye Olarak Ağların Gücü

Sosyal sermaye insanın var olduğu her dönemde yer almıştır. İlişkiler çeşitlilik gösterirken, bu bağ farklı adlandırmalarla olsa da var olmuştur. Toplumsal değişme ile yaşanan çözümler sosyal sermayenin yeniden yapılanmasını zorlaştırmaktadır. Kimi zaman sosyal sermaye kaynağını dinden, kültürden, gelenekten almıştır kimi zamanda bu bahsedilen kaynakları etkileyen rolde yer almıştır. Kapitalizmin ahlaki yaşam ile uyuşmadığı düşüncesi Fukuyama'ya göre, modern kapitalist sistemlerde sosyal sermayenin de tüketim söyleminde kaybolacağı düşüncesini taşımaktadır. Ve örneğini güven bağlarının zayıfladığı Amerika ve Avrupa üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Ailenin çözülmesi, sosyal sermayenin tüketilmesi hususunda başlangıç noktası olarak görülmektedir (Fukuyama, 2000: 193).

Sosyal sermaye, çeşitli amaçlar doğrultusunda insanların bir araya gelmesini sağlayan ilişkiler bütünüdür. Bu ilişkilerde motivasyonu sağlayacak ve referans oluşturacak birçok ortak değerler söz konusudur. Tarihimize baktığımızda yaşanan birçok acı tecrübe ile sosyal sermaye rezervleri sayesinde baş edildiği görülmektedir. Sosyal sermayenin sağladığı ilişkilerdeki karşılıklı güven, din ve millet ayrımı yapılmadan birliktelik düşüncesini geliştirmiştir. Farklı kültürlerin tek bir amaç doğrultusunda bir araya gelmesi sosyal sermayenin derin gücünü ifade eder. Sosyal sermayenin azaldığı ve önemini yitirdiği zamanlarda ilişkilerinde zayıfladığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda tarihe bakmak çözüme yaklaştıracaktır (Şan, 2007: 314).

Dini bağlar toplumsal ilişkilerde sorunların çözümlenmesinde bir denge oluşturmuştur. Din toplumların bir arada yaşama kültürünü besler ve bu oluşan kültür kendi etiği çerçevesinde bütünlük oluşturur. Din sosyolojik gerçekliğinden hareket edildiğinde toplumsal imkanları da beraberinde getirmektedir. Güçlü toplumsal bağların oluşmasını sağlayan din, laiklik söylemleri ile Türk modernleşmesindeki süreçte, sosyal sermayede kazandığı yerini altüst eden bir söyleme dönüşmüştür (Şan, 2007: 315-318).

Sosyal sermaye unsurları kimi zaman iç içedir. Aile kavramı, dinden ayrı düşünülemez; din de toplumsal bir olgu olmasından dolayı yine birey ve toplum eksenli olduğundan aile din için ayrı bir önem taşımaktadır. Kültür, dini kaidelerin toplumsala yansımada önemli bir rol oynamaktadır. Toplumsal sermaye olarak din, geniş alanlara yayılmayı ancak siyasi olarak teokratik distopya olarak görülmediğinde gerçekleştirebilecektir. Laiklik anlayışımız çerçevesinde devlet erki dini nüfuzu kontrol etmek amaçlı din işleri ile ilgili hususlarda söz sahibi olmuştur. ‘Laiklik, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması’ olarak addedilse de devlet, dini gözleyerek müdahale etmiştir. Hatta tarih dini düşmanlığın var olan belgelerini gizleyemeyecektir (Arslan, 1999: 173). Diğer taraftan din, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında etkin rol oynamıştır. Toplumsal değişme ile dinin etkin rolü de değişmiştir.

Siyaset kanalı, toplumda bir yer edinmek için dini angajmanlarla bir söylem üreterek dini istismar edebilmektedir. Diğer taraftan dini söylemler, pozitivist anlayışa göre akıl ile terk edilmesi gerekli bir aşama olarak görülmektedir. Dikte edilen laiklik anlayışı, pozitivistimin nüvesini taşımaktadır. Evrensel laik düzen ise dini anlayışların tamamına eşit mesafede olup, kültürel çoğulculuğun hâkim olduğu bir toplum anlayışını taşımaktadır (Şan, 2007: 315-318).

Bourdieu, sermaye biçimleri ile sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi önemser. Sosyal sermayeye işlevsel açıdan yaklaşan Bourdieu, bireysel ve toplumsal farklılıkları sınıfları ayırma ve tabakalaşma açısından olumlu görmektedir. Bourdieu ile işlevsel yaklaşımın çatısı altında anılan Coleman’ın sosyal sermaye kavramına yaklaşımı, sınıflar arasındaki farklılığın ve eşitsizliğin, alt tabaka için engel olmadığıdır. Çeşitli imkanların zayıf ve yoksullar içinde mümkün olabildiğine

değınmektedir. Bireye olduğu gibi kamusal sağlanan faydanın da oluşmasına etki edilmesidir. Sosyal sermayeye etkileşimi sağlayan ağ olarak bakılırsa Bourdieu, bireysel ve sınırlı grupların bu ağa ulaşabileceğini düşünmektedir. Coleman ise kamusal toplumsal açıdan ele almaktadır (Türk, 2015: 144).

3.2.1. Aile Kurumunun Sosyal Sermaye Rolü

Toplumsal değişme dinamikleri ile değişime maruz kalan aile kurumu, köyden kente göç ile yapısını, değişime kanalize etmiştir. Değişme adına atılacak adımlar göç ile somut bir gerçekliğe dönüşse de ailenin değişimi hemen gerçekleştirmemektedir. Aile kurumuna ait alışılmış eski fonksiyonları devam ederken, değişmenin getirdiği yeni biçimlerde zaman içinde kabul edildiğinde değişme gerçeklemektedir. Değişim ile güvence sağlayan anonim kurumlar ortaya çıkana kadar aile en etkili ve başat tampon mekanizma olma özelliğini taşımaktadır. Aile kurumun toplum içinde tampon mekanizma olarak önemli bir yeri vardır. Değişimin sürekliliğini sağladığı yapı olması ve bu değişimle beraber ilişkilerdeki dengeyi sağlaması açısından da ayrıca değerlidir. Aile, sermaye türlerini bireye aktaran, doğuştan gelen özel sermaye alanıdır. Ailenin toplumsal konumlanışı, sahip olduğu sermaye türleri, ilişki ağlarında yer alan gücü, bireyin sosyal sermayesini ortaya koymaktadır.

Sosyal sermaye kavramından ilk bahseden Hanifan, sosyal sermayeye sosyolojik açıdan yaklaşarak birey ve aile kurumunun gündelik hayattaki var oluşuna dikkat çekmiştir. Hanifan, sosyal ilişkilerin sosyal sermayeyi etkileyeceğini öne sürmektedir (Devamoğlu, 2008: 4). Aile, sosyal sermaye bağlamında önemli bir sağ ayağıdır. Bireyin kendini konumlandırması aile ile başlarken, bireyin toplumsal statüsü de aile ile belirlenmektedir. Doğuştan gelen sosyal sermaye olan aile mekanizması, sosyal çevresini ve ilişki ağlarını geliştirdiğinde kazancı devam eden bir sosyal sermaye olma özelliğine sahiptir.

Fukuyama, aile yapılarının toplumun diğer tüm kurum ve yapıları ile uyumlu olmasına değınmektedir. Fakat aileyi ve grup kimliğine yapmış olduğu aşırı yüklediği anlam ile bireyselliği ötelemesi açısından eleştirel yaklaşılabılır (Fukuyama, 2009a: 26-36).

Ailenin bireye kattığı anlam ve değerlerin sosyal sermayeye dönüşmesinde ortaya koyduğu imkanlar Bourdieu'a göre çok değişikliğe uğramaz. Aile kodları ile bireyin hayata bakış açısı, zevkleri, iletişim modeli, gündelik hayatta verdiği tepkiler ve sayamayacağımız ama bireyi özel kılan tüm özelliklere sahip olmaktadır (Tecim, 2011: 38,39). Bu özellikler bireyi hayat boyu takip eder. Değişme kaçınılmaz olsa da aile ile kazanılan kişilik ve kimlik kolay kolay silinemez. Çünkü bireyin aile ile kazandığı kültürel yapının kabuğu serttir.

Toplumsal değişimin temel etkeni olan aile içi ilişkilerin değişmesi ile toplumsal uyum sağlanmıştır. Değişen toplumsal koşullara uyum sağlayan en önemli figür annedir. Kadınların sağladıkları uyum mekanizması ile değişimin taşıyıcısı olma özelliği kadınlara atfedilmektedir. Kıray, kadınların bu rolleri nasıl taşıdığı ile alakalı şöyle bir saptama yapmıştır. Geleneksel yapının ataerkil olduğu bir toplum anlayışında kadın, sosyalizasyon sürecinde edindiği beceri ile toplumda kabul görme imkânı kazanmaktadır. Diğer taraftan, kadının her koşula karşı sağladığı uyum sağlama yetisi ile değişimin taşıyıcısı olma özelliğine sahiptir (Kıray, 1999a: 119,120). Köyden kente göç düşünülürken öncelikle erkek kente giderek, iş ve ev bulmaya çalışmıştır. Ailesi ile direk göç edenlerde olmuştur. Fakat kente yaşam mücadelesi öncelikle erkeğin göç etmesi ile başlamıştır. Ev imkanına kavuşmak zor olduğu için öncelikle işe yakın bekar odaları tercih edilmiştir. İş imkanını oluşturan erkek, konut ihtiyacını çözmek için öncelikle maliyeti uygun olan gecekondular yapıları tercih etmek zorunda kalmıştır. Gecekondular yapılarında yaşamak geçici süreliğine katlanır bir şey olarak görülmüştür. Ailenin kente gelmesi ile kente uyum süreci ve mücadelesi başlamıştır. Bu yapılarda yaşayanların toplumsal yapıya uyumunu tampon mekanizma olan aile kurumu sağlamıştır. Göçü başlatan erkek olsa da kalıcılığı sağlayan kadın figürü olmuştur.

Anne figürü, ailede iki kuşak arasında baba ve çocukların arasında denge sağlamaktadır. Toplumda anne rolü zaman içinde değişim geçirmiştir. Değişmekte olan kasabada iki kuşak arasındaki görüş ayrılığı, babanın otoritesi korunarak, çocukların istekleri anne tarafından makul görülen hadde indirerek, buhranlara ve çatışmalara yer bırakmadan halledilir. Burada ve diğer konulardaki baba-çocuk ilişkilerinde, babanın kaybolan otoritesi anneye birçok yeni görevler yüklemiştir. Bu

konuda anne teriminin tam anlamı ile, tampon rolünü oynamaktadır. Aile ilişkilerinin değişmesinde en büyük düzenleyici, denge sağlayıcı ve değişmeyi yavaşlatıcı fonksiyonu anne üzerine almıştır. Bu durum Ereğli araştırmasında göze en çok çarpan tampon mekanizmalardan biridir (Kıray, 2006:154). Değişim aşamasında kasaba, eğitime önemiyet gösterilirken, bu önemiyet erkek çocukların okutulmasında öne çıkarken kız çocuklarının eğitimi önemsenmemiştir. 1950'lerdeki yetişkinlerin geçmişe özlem duyduğu görülmektedir. Dinsel hayatın çok da etkin olmadığı kişisel gayretin dünya hayatıyla ilerlediği düşüncesi hakimdir. Kadınlarda görülen değerlerin değişimine de hoşgörülüdürler. Zaman içinde görülen bu yerelliğin terki ile şehirleşen bir toplum özelliği ortaya çıkmaktadır.

Aile bireyleri arasında bedensel gücü elinde bulunduran birey, sembolik olsa da şiddet tekeline elinde taşımaktadır. Baba ve annenin çocuklar üzerindeki rolü istidatları itibarıyla da değişkenlik göstermektedir. Otoriterliği ile aile bireyleri arasında son sözü söyleyen ve bu otoritenin bedene yansıyan hitabeti de baba figürüne aittir (Bourdieu, 2014: 93). Ailenin toplumsal değişme ile geçirdiği aşamalar babanın otoritesini anne ile paylaşmasını sağlamıştır.

Aile formlarında zaman içinde değişme görülmüştür. Geniş aileden çekirdek aileye geçiş yaşanmıştır. Yine bu aile modellerinin dışında yeni ve farklı aile formları Kıray'ın yaptığı araştırmalarda görülmektedir. Ailedeki rollerin paylaşılması ve yaşanan değişim ile çocukların etkin gücü arasında da değişme yaşanmıştır. Erkek çocukların eskisi kadar güçlü rolü üstlenememesinden dolayı dengeyi sağlayan ve etkin gücü artan kız çocukları olmuştur. Çocuklardan beklenen sorumluluğu kız/erkek özelinde değerlendirilmediği için kız çocukları anne ile aralarındaki güçlü ilişkiden dolayı etkinliği artmış ve erkek çocuğunu geride bırakmıştır (Kongar, 1982: 460, 461). Aile içinde anne figürü, baba ile erkek çocuk arasındaki çatışmayı azaltması açısından anneye atfedilen tampon mekanizma özelliği ilişkileri düzenlemiştir. Kız çocuğu zamanla daha bir gözde hale gelmiştir. Kıray, aileyi ve aile bireylerinin rollerindeki değişimi ve rollerin paylaşımını tampon mekanizma bağlamında ele almıştır. Baba otoritesini anne ile paylaşmıştır. Aile içi ilişkilerde baba-erkek çocuk arasındaki ilişkilerde yaşanan değişim ile kız evladın önemi artmıştır. Erkek çocuklarına verilen önemiyetin azalması ve toplumsal rollere

yönelik cinsiyet ayrımcılığının ortadan kalkması ile kız çocuklarının toplumda işlevsel gücü artmıştır.

Aile içinde tampon mekanizma görevini üstlenen annedir. Toplumsal değişimin ailedeki etkisini sorunsuz olarak gerçekleşmesini sağlayan, denge profili olan anne; erkek ve kız çocukların bu dönüşümdeki rollerini de kontrol altına almıştır (Kıray, 2000: 274; 1999b: 107-117). Anne ile kız çocukları arasındaki yoğun ilişki, annenin artan gücü ile kız çocuğunun da etkin rol oynayacağı kanısını taşımaktadır. Kız çocukları evde baba, anne ve erkek kardeşin himayesinde olup, evlendiklerinde de aile bireyleri evlenen kızlarının huzurlu olup olmadıkları ile yine ilgilenirler. Evlenen kız, yabancı bir aile içinde erkeğin ailesi ile iyi anlaşmak ve evdeki dengeyi sağlamak ile sorumludur. Diğer taraftan erkek çocuklarına olan güven sarsılmış, kız erkek cinsiyet ayrımı kalkarak, eğitim ile ilgili ekonomik gücü elde etme ve kendi ayakları üzerlerinde durabilmeleri adına kız çocuklarının ehemmiyeti artmıştır.

3.2.2. İletişim Ağları ve Sosyal Sermaye

Toplumsal değişme, ağlar üzerinden gerçekleşmektedir. Modern öncesi ve modern sonrası dönemin ağ yapısı farklılık göstermektedir. Göç, dönemsel farklılıklar dışında başlı başına zorlu bir süreçtir. Köy hayatının iletişim ağ yapısı, kente göç süreci, kente uyum süreci, hatta kentten metropole uzanan ağ yapısı ihtiyaçlara göre farklılaşmıştır. Bu farklılık, zaman, mekân ve duygu yüklü ilişki ağlarının değişmesinden kaynaklanmaktadır. Yüz yüze, sıcak, samimi ve yakın ilişki ağlarından resmi, rasyonel, uzak ve çıkar amaçlı ilişki ağlarına geçiş yaşanmıştır. Köy hayatının benzerliği, düşünce dünyasının köyden ibaret olması, yüz yüze sıcak ilişkilerin kurulması iletişim ağlarını doğal ortamda imkanı hale getirmiştir. Kent hayatının kalabalık, büyük ve daha karmaşık olması dolayısıyla kente göç etmeden kurulacak iletişim ağı ilişkileri kolaylaştıracaktır. Kent, bireyselliği baz alarak kendi içinde çeşitli grupları da barındırmaktadır. Kent hayatı, doğal ortama ve samimi ilişkilere müsaade etmeyecek kadar pragmatik ve rasyonel bir yapıya sahiptir. Toplumsal güvenin sağlanması, iletişim ağlarının güvenli olması ile bağlantılıdır. Güven, toplumun temel yapı taşı olan ailede başlamaktadır. Güven ortamında yetişen bireyler, toplum içinde güven duygusu besleyerek iletişim ağlarını oluşturmaktadır. Güven ile oluşan bağların sosyal sermaye gücünde kuvvetlidir. Sosyal sermayenin

gelişmesi, iletişim ağları ile kurulan ilişkinin gücüne bağlıdır. İletişim ağları, diğer sosyal sermaye ağları ile iletişimi mümkün hale getirmektedir.

Köylerin birbirleri ile yakınlığı, köyler ile şehir arası yakınlık, şehirlerin birbirleri ile yakınlığı toplumsal değişimin nereye yöneleceğini, neyin ve nerenin değişiminin merkezi olacağını belirlemektedir. Jeopolitik özellikler açısından yerleşme düzeni toplumsal yapıyı etkilemektedir. Kıray'ın ele aldığı Ereğli çalışmasına baktığımızda, Ereğli'nin diğer köylerle yakınlığı, ilişkilerin yoğunluğu itibarıyla Zonguldak ve İstanbul ile olan ilişkiler daha sınırlı kalmıştır (Kıray, 2000: 53). Değişimin etkisiyle köylünün şehir alışverişinde sağladığı destek ile şehirleşme kültürüne adım adım yaklaşmıştır.

İletişim ağı hiyerarşiden farklı olsa da hiyerarşi içinde de yine bir iletişim ağı söz konusudur. Bireysel ve kurumsal ilişki ağlarında paylaşımlar farklılık gösterir. Ortak iletişim ağları grup içinde aidiyet sağlamakla birlikte güven ortamını desteklemektedir. Fakat diğer gruplarla değişimin ve iletişimin önüne geçebilmektedir (Fukuyama, 2000: 162). Göç kararında, iletişim ağlarının güçlü olması göçün daha sağlıklı gerçekleşmesini sağlamaktadır. İlk göç edenlerin kurdukları ağlar genellikle yoktur ve ilk gidenler çok zorluk yaşamıştır. İkinci ve sonradan göç edenler için ilk göç edenler, referans kaynağı olmaktadır. İletişim ağları, aile, akraba, tanıdık, sivil toplum, siyasi parti, dini grup, hemşehri derneklerinden oluşan geniş bir iletişim ağı söz konusudur. Aile için iş bulmak, ev bulmak, okul ihtiyacını karşılamak, hastalık durumunda hastane ihtiyacının karşılanması gibi temel ihtiyaçların giderilmesi ağ yapısının desteği ile mümkün olmuştur. Yine öğrencinin şehirde okuması için de benzer ihtiyaçlar söz konusudur. Kalacak yer ayarlaması, burs bulunması, hatta yarı zamanlı iş imkanına sahip olmak için iletişim ağları ile güçlü bir bağın olması gerekmektedir. İletişim ağları sağlanmadan gerçekleştirilen göç, göçmeni yeni toplumda sıkıntılı bir sürece dahil etmektedir. Göç ederek, kente gelmiş gecekondü sahipleri kendilerinden önce ve sonra gelenlerle irtibatlıdır. Kente önce gelenler, sonra gelenlere birçok hususta yardımcı olmaktadır. Aile ziyaretleri arasında bu ortak bağ devam ettirilerek, iletişim ağı kuvvetlendirilir. Böylece diğer sosyal sermaye ağlarının eksikliğinde köy ya da gecekondü ile kurulan bağ sosyal sermaye görevini üstlenmektedir. Gecekondü alınması ya da bir gecede gecekondü inşa edilmesi geçici konut ihtiyacı için

düşünülse de gecekondü kültürünün doğmasına sebep olmuştur. Gecekondü, sadece bir yapı olmasının ötesinde iletişim ağları ile kurulan bağlar dolayısıyla gecekondünün ideoloji taşıyan bir yanı bulunmaktadır. Siyasi partiler, dini gruplar, hemşehri dernekleri, özel sivil toplum kuruluşları ile gelişen yakınlık, o gruplarında nüfuzlarının artmasını ve aktif rol oynamasını sağlamaktadır.

İlişkilerde iletişimi sağlamak ve devam ettirebilmek, erkeklere göre kadınlarda daha gelişmiştir. İletişim pratiği olmadığına birey nasıl davranacağını ve nasıl tepki vereceğini bilememektedir. Kadınların uyum özelliği toplumsal gelenekten geldiği için değişimlere karşı, yeni insanlarla özellikle de karşı cinsle karşılaştığında nasıl davranacağına dair belli bir idmana sahiptir. Çünkü kadın, kendi ailesini bırakarak, evlendiği aile bireylerini ve kültürlerini bilmeden aynı eve girse de uyum sağlamak ve yeni ailesi tarafından kabul görmek adına geçmişte vermiş olduğu çabalar ile kente ve kentin diğer bireylerine karşı alışmakta çok sorun yaşamamıştır. Kadının süreçte zorlanmasının bir sebebi de geleneksel normlara bağlı erkeklerin kadın algısıdır. Erkeğin yeni topluma alışması ve karşı cinse dair makul bir davranış gösterme algısı zamanla oluşmuştur (Kıray, 1999a: 177).

Kıray'ın devlet anlayışı, toplumun her kesimini kuşatan ve ülkenin her yerine iletişim, eğitim, sağlık alanlarında ve diğer gerekli hizmetlerin götürülmesi ve hizmetlerden faydalanmak adına zihinsel bilincin oluşturulmasıdır. Hatta hizmetlerin öncelikle temel ihtiyacı karşılayan türde olması, ilerleme adına atılacak diğer faaliyetlerinde önünü açacaktır. Yol, içme suyu, okul gibi hizmetlerle gelişme adına adımlar atılmış olacaktır (Kıray, 1999a: 55,56). Hizmetler, kurumların varlığından ibaret değildir. Esas hizmet, amacına ulaşmış ve kalıcılığı sağlayan ağı oluşturulmasıdır. Bu bağlamda kurumların varlık sebebinin ve ihtiyacı karşılaması adına da bilinçlendirilmesi önem taşımaktadır. Kıray, iletişim ağlarının sağlam bir yapıya kavuşmasını devlet düzeyinde atılacak adımlara bağlamaktadır. Söylemler yerine toplumsal ihtiyaçlar, tespit edildiğinde gelişen toplumsal iletişim ağları, diğer ağları da olumlu yönde etkilemesi muhtemeldir.

Değişim, domino taşına dokunmak gibi, etkisini sırayla göstermektedir. Kıray, globalleşmeyi iletişim, haberleşme, bilgi aktarımının toplumsal dönüşümü olarak ifade etmektedir. (Kıray, 1999a: 23). Bu ağın çok sistemli oluşturulması aksi

halde değişimin olumsuz sonuçları ile toplumsal roller çatışmaya girerek sosyal sermaye dengesini sarsmaktadır. İletişim ağının ilişkilerdeki boyutu çok önemlidir.

Kıray'ın gelir farklılıkları ve tüketim normları çalışmasında, Ereğlililerin gelir ve giderlerinin belirlenememesinin sebepleri arasında; insan ilişkilerinin tam anlamıyla anonimleşmemesi, gösterişin dinen de hoş karşılanmaması ve dolayısıyla fakirliğe tahammül etmeyi öğütleyen inanç gibi etkenler yer almaktadır (Kıray, 2000: 117).

Toplumsal değişme ile tüketim anlayışı, gösterişçi kültürün gelişmesini de sağlamaktadır. Geleneksel ve modern dönemin tüketim ihtiyaçları birbirinden farklılaşsa da bireyin sahip olma ve gösteriş duygusu dış etkilerle artmaktadır. Kıray'ın incelemiş olduğu kadın ve erkeklerin tüketim anlayışı, köyden kente göç ile daha da önem kazandığı görülmüştür. Köyde de kentte de aile ekonomisini planlayan kadın, gösterişçi kültürün büyük bir parçasını oluşturmaktadır. Erkek, kendi özel ihtiyaçları için parayı böler, kadın ise ailesinin toplumsal statüsü için harcamaktadır. Kadın, kendi özel ihtiyaçlarını sınırlasa da evi için tükettiği şeyler ile tatmin olmaktadır. Buzdolabı, çamaşır makinası, örtüler, yeni eşyalar dışında yeni lezzetleri de denemekten kaçınmazlar. Kadınlar kendilerine takı, makyaj malzemesi olarak moda uymaya çalışırlar. Tüketim kültürünün yer etmesi için tüketim malzemelerinin tanıtımı kitle haberleşme araçları ile gerçekleştirilmiştir (Kıray, 1999a: 173, 174). Tüketim göstergeleri ile sınıfsal statünün üstüne çıkılmak istenmiştir. Yeniye olan özenti, ihtiyacın ötesinde moda ve reklam sektörünü canlandırmıştır.

Ağlar, modern öncesi dönemde etkin olan bir toplumsal ilişki kalıbıdır. Weber'e göre gayri resmi ağ ilişkisinin eksik kalan yanlarını resmî kurumlarla değişimini, gelişimle birlikte gayri resmi ağların zayıflıklarını örtme olarak görmektedir (Fukuyama, 2000: 163). "İletişim ağını resmi örgüt tipi değil toplumsal sermaye olarak algılasak, bir iletişim ağının ekonomik işlevinin ne olduğu konusunda daha iyi fikir sahibi oluruz. Bu açıdan bakıldığında, iletişim ağı ahlaki güven ilişkisidir" (Fukuyama, 2000: 160). Bu bağlamda iletişim ağları toplumsal normlar ve değer ile farklılık gösterirken, ekonomik açıdan yaşanacak değişim de farklılık göstermektedir (Fukuyama, 2000: 161). Endüstri alanında istinasız her şey

tüketime dayanmaktadır. Tüketim, kitle iletişim araçları ile maksimum seviyeye getirilmek istenmektedir. Kıray, döneminde (1999) yer alan internetin ve bilinçsiz kapitalist zihniyetin tüketim anlayışına eleştiri getirmektedir. Aradan geçen 20 yılda gelişen teknoloji ile internet çağını yaşamak, Kıray'ın kültüre yaptığı atfın çok daha kıymetli olduğunu hatırlatmaktadır. Kültürel öğelerin toplum açısından önemi sadece geleneksel dönemde geçerli olamamıştır. Modern dönemde global öğelerin etkisi görülürken, kültürel öğelerinde yer alması yeni dönemin trendi olmaktadır. Çağdaş ekonomilerde rekabet özel ve biricik olanı kıymetli hale getirmektedir. Kültürel değerlerin bu çağda da gündeme gelmesi, tüketim aracı olma tehlikesini de taşımaktadır.

3.2.3. Sosyal Güven ve Karşılıklı İlişkiler

Türk Dil Kurumu güveni “korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve itimat etme” olarak tanımlamaktadır. Giddens'in ‘Modernliğin Sonuçları’ (1990), adlı çalışmasında ‘bir kişinin ya da sistemin inandırıcılığına güven duyma’ olarak bahsi geçmektedir. Durkheim'in ‘Bir sözleşmede her şey sözleşmeye geçirilmez’, ifadesi aslında güven kavramını öz olarak aktarmaktadır. Diğer taraftan Gordon Marshall'da kişi ve kurumun tüm endişelerinden kurtarmaya iten ve rahatlatan sebep, güven duygusudur. Dini öğretilerin ve değerlerin toplumsal bağlamından koparılması ile yeni bir gerçeklik kazandığını ifade eden Giddens ‘yerinden çıkarma mekanizmaları’ kavramından bahsetmektedir. Modernlik çift uçlu bir eğilimdir. Çünkü, bir yandan ‘ontolojik güvenliğimizi’, yani kişisel kimliğin sürekliliğine, toplumsal ve maddi ortama duyduğumuz güveni tehdit ederken; öbür yandan soyut toplumlardaki risk ve endişe ihtimalini, ayrıca güven talebini de arttırmaktadır (Marshall, 1999: 289).

Güven ile ilgili endişeler, akılcı eylem kuramı ile oyun kuramının tartışmalarıyla ilişkilendirilmektedir. Güven kavramı, karşılaştırmalı işçi-işveren ilişkileri ile yönetim sosyolojisinde rastlanmıştır.

Güven, sosyolojik anlamda karşı taraftakine yönelik oluşan duygu ve histir. Güven davranışlar ile ortaya çıksa da davranışı belirlemesi açısından da ayrıca bir öneme sahiptir. Sosyal ağlar bağlamında sosyal sermaye incelendiğinde güven konusu çalışmanın önemli bir boyutunu taşımaktadır.

Güven döngüsü, bireyin kendisinde başlayan öz saygı ile toplum içindeki diğer insanlar arasındaki etkileşim gücünü tanımladığı temel ön görüdür. Güven, köprü misali diğer bir güven unsurunu ya oluşturur yahut yıkar. Güven bireyin kendisini ve var olduğu toplumu geliştirir. Aktarım sağlanan bilginin doğruluğu hususunda teminat sağlar.

Şekil 3.1. Güven Döngüsü

Kaynak: (Keleş, 2012: 33).

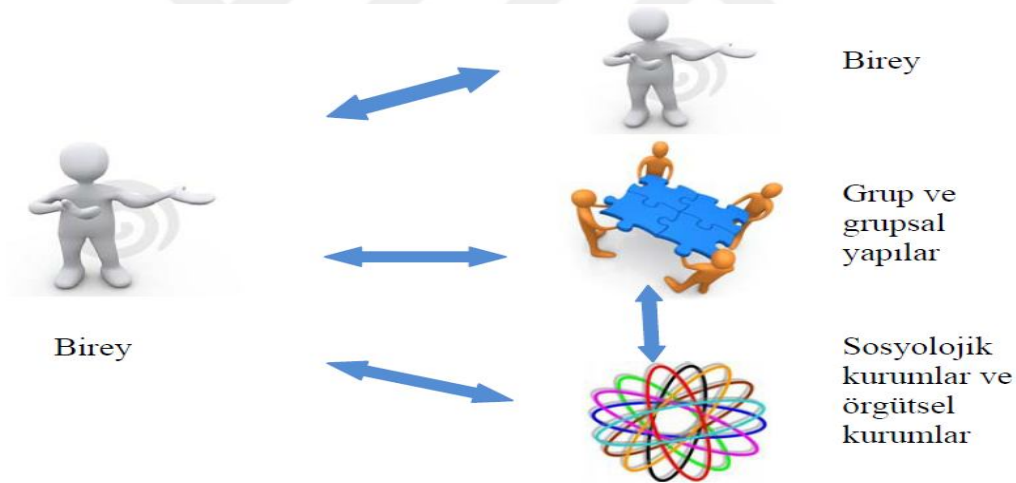
Bireyler, birbirlerini etkilemekte olup, karar verirken süreçte aralarındaki güven ilişkisi temelinde kararda etkili olmaktadır. Güven bireyin kendi öz kontrolünü sağlamaktadır.

Toplumsal açıdan güven, temel yapı taşı olarak belirmektedir. Toplumların varlığı ve geleceği güven düzeyinin gelişmiş olmasına bağlıdır. Luhmann, sistemlerin var olmasını ve süreçte sağlıklı olmasını sağlayan temel etmenin, iletişimin güven bağlamında kurulmasıdır. Sosyolojik açıdan güven kavramının sosyal yapıdaki durumları incelendiğinde, benzer özellikleri taşıyan gruplar içinde güven düzeyi yüksek olmaktadır. Gruplar içinde kendi olabilen bireyler, geniş sosyal ağlar ile güven düzeylerini de artırmaktadır (Aydın, 2016: 56).

Güven kavramı sosyal sermaye ile bağlantısı hem sebep hem de sonucu içermektedir. Literatüre baktığımızda kimi zaman sosyal sermaye güven ile aynı anlamı taşıdığı görülmüştür. Kimi zaman da sosyal sermaye ile güven teorileri ayrı düşünülmesi yönünde kuramlar geliştirilmiştir. Avrupa ve Amerika'da yapılan güven ile ilgi-

li çalışmaların sosyal sermaye ile içi içe olduğu görülmektedir (Tecim, 2011: 5, 6). Kıray, değişme aşamasında toplumun aksayan yönlerini tampon mekanizma ile dengelemek istemiştir. Bu tampon mekanizma unsurları güven temelli olduğundan dolayı toplumsal dengeyi sağlayabilmiştir. Tampon mekanizma ile güven arasında karşılıklı bir ilişki gelişmektedir. Bu bağlamda tampon mekanizma ve sosyal sermayeyi birleştiren husus, güven boyutudur. Güven dışında tampon mekanizma unsurları toplumu değişime karşı dengede tutmak istese de sosyal sermayenin unsurları toplumun dengede durmasına imkân vermemektedir.

Sosyal sermaye güvenin, toplumsal önemiyetinin dışında öz-benlik gelişimi açısından da çok önem taşımaktadır (Field, 2008: 33). Sosyal sermayeyi ve özelde güven kavramının farklı çalışmalarda yer alması ortak kanaatleri ortaya koymakta çalışmaları da zorlasa da zengin bir veri kaynağı oluşturmaktadır.

Şekil 3.2. Sosyal Güven Örüntüleri

Kaynak: (Tecim, 2011: 13).

Güven kavramı kişi-kişi, kişi-kurum, kurum-kurum gibi karşılıklı ilişkiler bağlamında ele alınmaktadır. Kişiler ile başlayarak kurumlarda devam eden güven toplumsal açıdan ilgili tüm performans kanallarını etkilemesi muhtemeldir. Toplumsal güven aile ile başlamaktadır. Aile kurumunun güvenli olması, bireylerin toplumsal rollerini yerine getirirken sağlıklı iletişim kurmalarını da sağlayacaktır. Aileden sonra arkadaş, okul, çevre etkisi ile birey güven ortamını oluşturmaktadır. Geleneksel dönemin sağladığı ortamın güven dengesi ile modern dönemin güven

boyutu ve algısı birbirinden çok farklıdır. Yakın ilişkiler ile güven sağlanırken, tanınmayan kimsenin yabancı olarak algılanması ve uzak durulması gereken olarak görülürdü. Evlilikler, daha çok akraba ve yakın çevre ile kurulurdu. Fakat günümüze baktığımızda farklı şehirden, ülkeden, hatta farklı milletten evlenilmesi garip karşılanmamaktadır. İnternetin hayatımıza girmesi sadece eğitim, teknoloji, iletişim alanında gelişme göstermemiştir. İnternette tanışarak evlenen insanların hayatlarını da örnek vermek mümkündür. Güven duygusu sanal alemde de bir şekilde sağlanmaktadır. Fakat evlenip mutlu olan olduğu gibi güveni sarsılarak dolandırılan birçok insanda olmuştur. Mesafelerin yakınlaşması, ulaşımın kolaylığı, iletişim araçlarının 50 yıl öncesine kadar akla gelmeyecek boyutta ilerlemesi güven bağlarının formlarını da değiştirmiştir.

Güven kavramı soyut bir derinliğe sahiptir. Bilimsel çalışmaların güven kavramıyla etkileşimi toplumsal ilişkilerle bağlantılıdır. Örneğin, toplumsalın içinde yer alma ve toplum ile bütünleşme, değişim ve duraklamalarda uyum sağlayabilme, karşılaşılan durumlarda kendini yerine koyabilme, var olan hayatı kabullenebilme ve mutlu olabilme, toplumsal hak hususunda eşitliğin sağlanabilmesi, benzer amaçlar doğrultusunda tek ses olabilme, toplum olarak refah seviyesine ulaşılabilmesi gibi bir sürü güven ile ilişkili toplumsalı ilgilendiren konular sosyal bilimlerin tartışma konusu haline gelmiştir (Tecim, 2011: 12). Kıray'ın kavramsallaştırdığı tampon mekanizma unsurlarından biri olan tüccar, köylü ile ilişkilerinde güveni sağlamıştır. Çünkü köylünün ihtiyacı olan zamanda ona destek sağlar. Kimi zaman borç para verir. Kimi zaman devlet dairesindeki bir işini halleder. Kimi zaman eğitim, hastane, evlilik işerinde destek sağlamıştır.

Güven, toplumu ilgilendiren her safhada karşımıza çıkmaktadır. Ekonomi, sağlık, siyaset, eğitim, din, aile ilişkilerini temel olarak etkilemektedir. Bu bağlamda güven sosyal bir zeminde meşruiyet kazanmaktadır. Sosyal güven kavramı karşılıklı ilişkiler ile sosyal sermayenin temelinde yer alırken çıktı olarak da süreci etkilemektedir. Söz konusu güven, bir tercih sonucu güvenme yahut güvenmeme durumunu oluşturmaktadır. Güvenme durumunda güven ya artar yahut hüsrana uğrayarak sona ermektedir. Güven duymama durumunda baştan güvensizlik yargısıyla iletişim ilerlemeyecektir.

Luhmann, güven ile itimat kavramlarının benzer anlamları taşısa da farklılığı üzerinde durmaktadır. Güven ile risk durumunun farkında olarak duygu ve davranışı kabul etme söz konusudur. İtimat ile koşulsuz benimseme, inanma durumu vardır (Giddens, 1998: 36). Toplumsal değişme sonrası tarımda makinalaşmanın güven üzerindeki etkisine Kıray'ın çalışmaları bağlamında bakılırsa, eskiden toprak sahibi olanların makinalaşma ile ücretli işçi konumunda çalıştırılması, ilişkileri değiştirdiğinden dolayı büyük toprak sahiplerine verilen değer in sarsılması, karşılıklı güven anlayışını da değiştirmiştir. Yakın ilişkiler toplumsal değişimin etkisi ile çıkara dayalı ilişkilere dönüşmüştür. Aslında ilişkilerin yakın olduğu o eski dönemde de çıkar söz konusudur. Fakat bilinç düzeyinde çıkar yer almamaktadır. Doğal süreç içinde ilişki ağları güven temelinde devam etmektedir.

Karşılıklı ilişkilerde iyi niyet beslemek, iyimser olmak karşılıklı ilişkilerde sorumluluğun eşit olduğunun göstergesidir. İyi niyete dayalı ilişkiler güven temeline dayanır. Fakat buradaki güven bilinçli olarak karşılıklı oluşturulmuştur. Bu tür ilişkilerde baskı ve şiddet yer almaz. Bu özellikler demokrasinin de temelinde yer almaktadır. Bu sürecin özellikleri demokrasiye uyum sağlamayı da kolaylaştırmaktadır (Giddens, 2000: 76). Sorumluluk bilinci ailede başlamaktadır. Daha çocukken ailenin yaklaşımı bu duyguyu beslemekte ve geliştirmektedir. Demokratik bir ailede yetişen bireylerin kendilerine duyulan güveni hissetmeleri hayatın diğer aşamalarında da bu etkiyi karşı tarafa duydukları güven ile aktarmaktadırlar (Giddens, 2000: 77). Kıray'ın Ereğli çalışmasında aile ilişkilerine bu bağlamda bakacak olursak, kadın ile erkeğin toplumsal rolleri, karşılıklı ilişkilerdeki sorumluluklarında görülmektedir. Evlilikte denklik aranmaktadır. Denklikten kasıt da toplumsal statünün yakın olmasıdır. Kız çocukları, evlenecekleri ailede ikinci sınıf üye olmaları göz önünde bulundurularak yetiştirildiği için toplumsal uyumu zorunlu olarak gerçekleştirmektedirler. Ayrıca kız çocukları üzerinde ailenin tüm bireylerinin baskısı da bulunmaktadır. Bu baskı yaptığı her şeyin hesabını verebilir olması ve sorumluluk taşıması yönünden düşünülebilir. Babası ile şefkat ilişkisinin dışında bir yakınlığı bulunmamaktadır. Fakat kız çocuğu evlendiğinde herhangi bir sıkıntı ile karşılaşırsa babası ve erkek kardeşine sığınma duygusunu da taşımaktadır. Daha fazla annesi ile vakit geçirmekte ve annesini rol model almaktadır. Erkek çocukları her zaman el üstünde tutulduğu için sıkıntı ile de

karşılaştırılmadığından dolayı sorumluluk duyguları gelişmeden yetiştirilmektedir. Erkek çocukları ailenin kendisi için garanti görülmektedir. Bu yüzden de ayrı bir değeri vardır. Zaman içinde sosyal birçok şey değişme göstermiştir. Cinsiyete bağlı değer ortadan kalkmıştır. Kadının ailedeki rolü etkinleşmiş ve değer kazanmıştır. Toplumsal roller zamanla yakınlaşmıştır. Erkek çocuklarına duyulan güven azalmış kız çocukları etkin bir role bürünmüştür. Aile eğitime önem vermektedir. Çocuklarının geleceğine yön vermek istemesi, kendi bulunduğu durumdan daha iyi olmasını istemesi ile alakalıdır. Eğitim anlayışı, erkek çocukları için önemli iken kız çocuklarının da okutulması zaman içinde daha önemli hale gelmiştir. Eğitime verilen önem çocuklarının iyi insan olmaları, kişiliklerinin gelişmesi, iş gücü sahibi olmaları, ailesine ve milletine faydalı olmasında görülmektedir. Aile bağlarının güçlü olmasını eğitim ile desteklemek istemektedirler. Demek ki aile eğitimi, güveni geliştiren bir boyut olarak görmektedirler.

Herhangi bir örgüte, gruba üyelikte güven duygusu hat safhada önemlidir. Çalışan ve iş veren arasında karşılıklı ilişkilerde güven duyma ve karşılaşılabilecek herhangi bir aleyhten emin olma durumu ilişkilerin var olmasında şarttır. Toplumsal değişme, bireyi, aileyi, toplumu, kurumları etkilemiştir. Güven kavramına yüklenen anlam da zamanla değişme yaşanmıştır. Ereğli çalışmasında yer alan kahveler, güven sermayesinin oluştuğu alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kahveler, emanet bırakılan, haber alınan, arkadaşlık kurulan sosyalleşmenin önemli boyutunu oluşturan güven merkezleri olmuştur. Köylü ağadan borç para isteyerek tüm ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Hasat zamanı borçlarını ödemektedir. Köyden kente gelen köylünün ihtiyacını karşılayacak ağanın olmaması, tefeciden borç alması gibi durumlar alışveriş ilişkisindeki karşılıklı desteğinin yönünü değiştirmiştir. Bankaların açılması da borç kültürünü değiştirerek, güven boyutunun başkalaşmasına sebep olmuştur. Geleneksel ile modern dönem arasında güven algısı değişmiştir. İlişkilere güven duymak için kameralar ile gözetim sağlanmaktadır. Modern zamanlarda kamusal alanlar bu şekildedir. İş yerlerindeki güven boyutunun kameralara bağlanmasının açıklanması bir durumu bulunmaktadır. Fakat aile içi ilişkilerin öğrenilmesi için evlere kamera takılması güven boyutunun ne derece sarsıldığını göstermektedir.

Coleman, ‘güven duygusunun ilişkilerde alınan riske bağlı olarak diğerinin davranışında ortaya çıktığını’ belirtmiştir. Bu bağlamda güven, sosyal ilişkilerde risk taşıyan bir belirleyici özelliğe sahiptir. Putnam, sosyal sermayenin bileşenlerini ve başat olan güveni, etik ile bağdaştırmaktadır. Ahlaki açıdan güvenin toplumdaki yeri tartışılmaz derecede önemlidir. Söz konusu toplumda sapma ve güven duygusunun zedelenmesi ile varlığı sorgulanmayacaktır (Çalışkan, 2010: 13). Güven, bireyde başlayıp toplumda devam eden, toplumda tesis edilen güvenin bireye geri dönmesi, aslında güvenin döngüsel olduğunu göstermektedir. Güvensizlik ise sosyal sermayenin karanlık yönü olarak görülmektedir.

Güven duygusu, toplumsal gelişmeyi etkilemektedir. “Değişmekte olan grupları yeni biçimleri denemekten ya da serbestçe hareket etmekten alıkoyan kadercilikleri değil, genel olarak ‘güvensizlik’leridir” (Kıray, 1999a: 60, 61). Köy ile kent arasında kalınması ne tam köylü ne de tam kentli olamama sebepleri arasında güven unsurunun tam anlamıyla sağlanamaması da yer almaktadır. Göç aşamasında kente ailenin sonradan götürülmesi, köy ile bağlantının ilk aşamada kopamaması bu sebeplerdir.

“Üretim formunu ve yaşama biçimini yeni koşullara uydurmaya çalışan küçük köylü ve zanaatkar da dışarıyla temas olanakları ve sosyal güvenlik sağlayabilecek çevresindeki yegâne kişiye bağımlı hale gelir” (Kıray, 1999a: 61). Bu bağımlılık, hizmet sağlandıkça devam etmektedir. Toplumun gelişmesine küçük çaplı destek verilmiş olsa da kişiye bağlı olmak, toplumsal dengeyi sağlamamaktadır. Değişime uyum sağlamak için güven duyduğu şeye olan bağlılığı fazladır. Değişime aracılık eden kişiye duyduğu güven, kurulan ilişkide bireyin pasif olduğunu göstermektedir.

Toplumsal statü, tabakalaşma sistemine göre belirlenmektedir. Göç ile yeni yaşam mücadelesi verecek bireyler, tanıdıkları insanlara ve gruplara güven duyarak kente, yeni hayata adım atmaktadır. İş ve ev bulma hususunda sağlanan destek karşılıklı ihtiyaçlardaki güveni tesis etmektedir. Gecekondu yapıları, toplumun alt ve alt-orta tabakasının konut ihtiyacı için oluşturulmuş bir ara formdur. Sağlanan bu ara form sayesinde sosyal sermaye ilişki ağları gelişmiştir.

Kıray'ın Ereğli araştırmasında yapılan anket çalışmasında güvenlik unsuru olarak görülen, ev sahibi ve iş yeri sahibi olma cevapları toplumsal değişmeye karşı güven duyulan alanları oluşturmaktadır (Kıray, 2000: 131, 132). Diğer taraftan “orta sınıfların tasarruflarını emlak yatırımlarına yönlendirmesi de doğrudan doğruya sosyal güvenlik hizmetlerinin var olmamasının sonucudur” (Kıray, 1999a: 61). Sağlık hizmetleri, emeklilik, sigortalı çalışmak güvenlik sisteminin bir parçası olsa da ülke olarak güvenliğin sistemsal bir yapıya dönüştürülmesinin ihtiyacını göstermektedir.

3.2.4. Topluluk Duygusunun Sosyal Sermaye İşlevi

Toplumsallaşma, bir arada yaşama kültürünü sağlar. O kültürü oluşturan tüm etmenlerin varlığı ve birbirleri arasındaki ilişkide sermayenin yeniden anlamlandırılmasına imkân vermiştir. Toplumsal yapı, var olan ilişki ağlarından ve bu ağlar ile ortaya çıkan yeni ilişkilerin zaman içinde değişen ve yeniden üretilen bir döngüsüdür. Sermaye, toplumsal olanın ürünüdür. Bu süreçte etkileşim ve iletişim önemlidir. Sermayede toplumsal ağlara katılım, ilişkilerin geliştirilmesi sosyal sermayeyi geliştirmesi açısından ayrıca öneme sahiptir. Sosyal sermayenin sağladığı imkanlar ona duyulan ilgiyi artırarak gündeme getirmiştir. Bireyin kendini ve toplumu anlayabilmesi için toplum (sallaşma)a ihtiyaç duymaktadır. Ortak amaçlar için bir araya gelen bireylerden oluşan ve ortak anlamları dışlayan bir güç hali de taşımaktadır.

Topluluk, ortak düşünceler etrafında toplanan küçük insan gruplarından, toplum ise farklı düşüncelerden ve çeşitli insan gruplarından oluşmaktadır. Topluluk duygusu küçük topluluklarda daha belirgin olarak görülmektedir. Kırsalın dönüşümü sanayileşme, kentleşme bağlamında sosyolojik açıdan Tönnies, Weber ve Durkheim gibi başat isimler tarafından incelenmiştir (Aydemir, 2011: 72). Topluluk ve toplum kavramları kimi zaman aynı anlamlarda kullanılsa da kabul gören düşünce karşıtlıkları yönündedir. Tönnies topluluk (gemeinschaft) ve toplum (gesellschaft) kavramları, Durkheim mekanik ve organik dayanışma, Weber ise topluluklaşma (vergemeinschaftung) ve toplumlaşma (vergesellschaftung) olarak kavramlaştırdığı birbirini tamamlayan süreklilik olarak bahse konu ile ilgilenmişlerdir. Berger'in Tönnies gibi kavramlara yönelik karşıt düşüncesini şu şekilde ifade edilmesi konuya

açıklık getirecektir. “Topluluk bir gelenektir; toplum değişimdir. Topluluk hissetmektir; toplum rasyonelliktir. Topluluk dışıldır; toplum eril. Topluluk sıcaktır, ıslaktır, samimidir; toplum soğuk, kuru, resmidir. Topluluk aşktır; toplum iş” (Aydemir, 2011: 74). Topluluk kavramına yüklenen anlam, daha duygu yüklü ve öznel bir değerlendirme olarak, toplum ise kurumsal ve resmi bir boyut olarak görülmektedir. Endüstriyel gelişmenin insan gruplarını anlama ve anlamlandırma da değişikliğe gittiği görülmektedir. Birbirlerini olumlasa da çözülmesini sağlasa da anlaşılması gereken topluluğun toplumun oluşmasını sağlayan referans noktası olduğudur (Aydemir, 2011: 74). Topluluk duygusu ancak güven ortamında ilişkilerin geliştirilmesi ile sosyal sermayeye dönüştürülebilmektedir. Sosyal sermaye topluluk/toplum için öteden beri gelen önemli bir yere sahiptir. Her yeni bir okuma geçmiş ile okunduğunda daha da anlamlı hale gelmektedir. Bu bağlamda Kıray’ın sosyal bilimlere kazandırdığı tampon kurumlar, eski ile yeni arasında kendiliğinden oluşan bir ara formdur. Söz konusu bu ara form, ilişkilerin tanımlanmasında ve yeni ilişkilerin kurulmasında ihtiyaç olarak doğmuştur. Toplumsal bağlar ile oluşan toplumların kaderi, coğrafyadan bihaber değildir. Mekânın toplumu konumlandırma ve tanımlama açısından sosyolojik bir değeri de vardır.

Kıray’ın da incelemiş olduğu kırdan kente göç ile yaşanan toplumsal değişme yine coğrafya ve mekân ile bağlantılıdır. Topluluk/toplum duygusu da her çağın kendi ruhuna uygun olarak oluşacaktır. Dışarıdan yapılacak müdahaleler ile saf olan bu duygu karışarak doğallığını yitirecektir. Her toplumun aynı şekilde okunması mümkün değildir. Diğer bir taraftan teknolojinin gelişmesiyle toplumsal ilişki biçimleri de değişmekte ve yeni bir anlam kazanmaktadır.

Kıray, Ereğli araştırmasında Ereğli halkının gündelik hayatına dair önemli hususlara değinmiştir. Boş zaman düşüncesinin ve faaliyetinin planlı olmadığı görülmüştür. Fakat yeni nesil gençlerin ve değişime açık kimselerin boş zamana dair söyleyecekleri ve beklentileri artmıştır. Cinsiyete göre boş zaman uğraşları da değişmektedir. Kadınlar doğum, sünnet, evlenme, ölüm gibi gelişen durumlarda bir araya gelerek sevinçlerini paylaşırken, acılarını da hafifletmeye çalışmaktadırlar. Ereğli’de kadınlar için örgütlü uğraşının, 1953’te kurulan “Yardım Sevenler Derneği” ve “Fakir Hastalara Yardım Derneği” olduğuna rastlanmaktadır. Ereğli’nin

önde gelen ailelerinin kadın bireyleri bu derneklerde öncülük etmişlerdir. Erkekler için boş zamanların geçirildiği mekanlar kahvelerdir. Gündelik hayatın akışı kahvelerde aktif olarak geçmiştir. Bir araya gelen insanlar gündemi ve toplumu tartışmaktadır. Spor ile ilgili 1953'te kurulan "Avcılık ve Atıcılık Kulübü", 1949'da kurulmuş olan "Gençlik Spor Kulübü" ve "Çilek Spor Kulübü" de diğer örgütlerdendir. Her iki kulüpte faaliyetlerini futbol üzerine yoğunlaştırmıştır. Alaturka müzik, gazetelerde amatör de olsa yazı ve şiir çalışmaları yapanlarda vardır. Kadın ve erkeklerin birlikte yaptıkları etkinlikler arasında piknik ve çeşitli ziyaretler diyebiliriz. Boş zamanın sosyolojik olarak açıklanması toplum açısından bilgi verici olmuştur (Kıray, 2000:171-182).

Ereğli'de genellikle örgütlenmemiş, çalışmadan farklılaşmamış, kadınlarla erkekler için birbirlerinden ayrı olan boş zaman faaliyetlerinde de bir dışa açılma ve şehirleşme başlamıştır. Yeni yeni beliren ve çalışmasını arttıran dernekler, radyo, gazete, kitap, sinema ve benzeri faaliyetler, kadınlı-erkekli gezmeler, danslı eğlenceler, Ereğlilerin çalışma, dinlenme ve eğlenme anlayışlarında, büyük şehirlerin ticarileşmiş ve çalışmadan farklılaşmış, kadınlı-erkekli boş zaman faaliyetlerine yönelmiş olduğunu göstermektedir (Kıray, 2000: 182).

Kahve kültürü, boş zaman uğraşını kapsamakla beraber sadece bu anlama gelmemektedir. Ereğli'de bir nevi kulüp özelliği taşıyan kahveler, kendi özel grubunu içinde bulundurmuştur. Herkesin öylesine uğradığı karma kahveler olduğu gibi mesleki yapı, bütçe, yaş gibi farklılıkları taşıyan grup kahveleri de vardır. Sosyalleşmenin temel merkezi haline gelen kahveler, kendi grubunu içinde yetiştirmektedir. Esnaf kahveleri ile memur kahveleri, genç kahveleri ile yaşlıların gittikleri kahveler yapı olarak birbirinden farklılık göstermektedir. Kahvelerde siyasetten bahsedilse de siyasi parti açısından farklılaşan kahvelere rastlanılmamıştır. Kahvelere gitmek önemli olduğu için gitmeyenler eleştirilmiştir. Diğer taraftan başka bir tespit ise ailesi ile ortak vakit geçirme durumu olanlar, kahvelerde daha az vakit geçirenlerdir (Kıray, 2000: 174,175).

Topluluk, ortak bir hafızayı ve var olma adına bir duruşu sergiler. Bu duruşu kimlik altında bir görmek mümkündür. Daha önceden de bahsettiğimiz gibi topluluktan topluma uzanan bir bütünlüğe varmayı Sennet'te vurgulamıştır. Toplum

toplulukların sesi niteliğini taşıdığında “kamusal alan” duygusal birlikteliklerin dışında rasyonel tercihlerin yer aldığı ortak bir söz meclisidir (Sennet, 1996: 279). Bu bağlamda ortak duygu ve hedefler çerçevesinde bir araya gelen sivil hareketlerin sesi çoğalmıştır. İş birliği ve dayanışma ile topluluk duygusunu geliştirmek adına sivil çalışmalar da yapılmıştır. Karşılıklı ilişkilerin gelişmesini sağlamanın dışında birbirine bağlılıkla birlikte bağımlılığı da getirmiştir. Kamusal alan içinde demokratik bir tutum şarttır. Aksi taktirde ifade özgürlüğü ve aidiyet hissedilmediğinde topluluk anlamını kaybederek çözülür. Topluluk duygusu sosyal sermayenin unsurları ile işlevsel hale gelmektedir. Aile, akraba, arkadaşlık gibi yakın ilişkiler, kurumsal kimlikte kurulan resmi ilişkiler, sivil hareketlerde gönüllü ilişkiler bağlamında çok boyutlu bir ilişkiler yumağı söz konusudur. Bu ilişkilerin hepsi kendi bağlamında anlamlıdır. İlişkilerin karşılıklı etkileşimlerindeki uyum önemlidir. Bu uyum güven temelinde dayanışma ruhunu da artırmaktadır. İhtiyaç duyulduğunda bir şey/kimse tarafından bu ihtiyacın yerine getirilmesi birey/topluluk duygusunu geliştirmektedir. Topluluğun/toplumun sağladığı ilişkiler ağının gelişmesi ile istenildiği anda istenildiği şeye bir şeyin/ kimsenin/ grubun etkisi ile o şeye ulaşma imkanının artması ve gerçekleşme hızı sosyal ilişkilerdeki kurulan bağın kuvveti iledir. Topluluk duygusunu besleyen bir diğer önemli özelliği de ortak hafızayı oluşturmak ve korumak adına duygusal bir ilişki hikayesinin var olmasıdır. Bu hikâye ortak duygu ve ortak hafıza ile aktarılarak kalıcılığı sağlanmaktadır (Aydemir, 2011: 83-85).

Tocqueville sivil topluluklarda bireyler arası iletişimin kuvvetli olduğuna değinmektedir. Amerikalıların birbirleri ile olan etkileşimini, sosyal bir yapılandırıcı rolüne benzetmektedir (Şan, 2007: 73). Amerikalılar bir araya gelebilmek adına birçok kanalı değerlendirirler. Dini, ticari, sanayi, ahlaki, umumi ve hususi konularda birlikte olma durumu bu teşebbüsün göstergesidir (Tocqueville, 1962: 82). Tocqueville “Amerika’da Demokrasi” adlı çalışmasında cemiyet yapılanmalarının önemine değinmiştir. Tocqueville Amerika’nın demokrasi söylemleri, kurumsal ve yapılaşma temelinde toplumsallaşmaya verilen önemin olduğunu varsayar. Büyük Amerika hayali ile sadece kendi toprakları üzerinde var olma düşüncesi yoktur.

Etnik grupların bir arada bulunmalarının faydalarının yanında zararları da bulunmaktadır. Benzer özelliklere sahip bireyler bir arada yaşamının konfor ve

güvenini hissetmenin yanında bir arada bulunmalarını sağlayan özellikleri korumak istemektedirler. Bir arada bulunmak ötekilerine karşı güven sağlamış olsa da hep bir öteki olmayı kabul etmeyi de gerektirmektedir.

Almanya, Avusturya ve İsviçre'de göçmen dernek ve kurumlarını devletin desteklemekten kaçınması, etnik toplulukların dinamizmini grupların içine doğru yönlendirmektedir. Almanya'da Kürt, Türk, Alevi, Sünni, sağ ve sol ideoloji mensupları arasındaki gruplaşmanın giderek güçlenen örüntü ağları (network) oluşturması, yıllardan beri etkisi bilinen terör hareketleri, uyuşturucu ticareti, gençlik çeteleri gibi illegal hareketlerin kaynağı olmuştur. Alman makamlarının PKK'yı uzun yıllar boyunca bağımsızlık hareketinin sözcüsü olarak sayması, Türkiye'de yasalardan kalkmamış idam cezasının devam etmesi nedeni ile Türk suçluları iade etmemesi yaptırım gücü yüksek ve medya ile ilişkilere tek yönlü bir kamuoyunun oluşmasına yol açmıştır (Unat, 2000: 50).

Günümüze baktığımızda idam cezasının kaldırılmış olmasına rağmen ülke dışında bulunan suçlular yine ülkemize iade edilmemektedir. Dış güçler, basın yayın organları ile kendi lehlerine ve ülkemiz adına aleyhte propagandalar yaparak kamuoyunu yönetmeye çalışmaktadırlar. Türkiye'nin kozmopolitik yapıya sahip olması, jeostratejik konumu itibarıyla her zaman tehdit unsuru olmuştur. İdeolojik örüntü ağlarının güçlü olması, internetin ve sosyal medyanın aktif bir şekilde bu ağları desteklemesi ile grupların bir araya geldiğinde ötekine savaş açması kaçınılmaz olmaktadır. Etnik köken üzerinden yapılan propagandalar, bazı dini yapılanmalar ve eğitim, kültür, sanat programları ile desteklendikçe ırkçılık ve yabancı düşmanlığı artmaktadır.

Coleman, sosyal sermayeyi toplulukların aile üzerindeki olumsuz etkilerini düzenleyici bir görevi olduğunu belirtir. Aile bağları ile toplumun sosyal kurumları ile ilişkisinin sosyal ve bilişsel gelişimine destek sağlar. İnsandan insana farklılık gösteren bu gelişimsel öğeler sosyal sermayenin gelişmesi içinde bir imkân oluşturmaktadır. Aileye özellikle de çocukların gelişimine önem veren Coleman, sosyal iletişim ağlarının ve çocuklar ile yetişkinler arasındaki iletişimin çocuklar üzerinde ciddi etkisi olduğuna değinmektedir. Sosyal sermaye insani sermayeye katkı sağlamaktadır. İnsani ve fiziksel sermayede amaç ve bilinçlilik esastır. Ailenin sosyal sermaye ile ilişkisi ne denli güçlü ise topluluk içinde önemlidir. Sahip olunan

fiziksel ve insani sermaye bireye katkı sağlarken, sosyal sermaye bireyle başlasa dahi kamuoyunu ilgilendiren bir duruma haline dönüşebilmektedir (Field, 2008: 33). Birey, ailede yetişiyor, sonra kendisi bir aile oluşturuyor. Aslında bu silsile devam etmektedir. İyi yetişen bir birey, aile demektir, toplum demektir. Bu döngü ayna misali yansıyarak devam etmektedir. Tabi Kıray'ın evrimci anlayışı gibi bir ilerleme anlayışından bahsetmiyoruz. Üzerinde durduğumuz mevzu, ilişkilerin önemli olduğudur. İlişki ağları olumlu ve olumsuz yönde gelişerek devam etmektedir. Örneğin kadınların toplumsal cinsiyet rolleri, aile kavramının bugüne kadar devam etmesini sağlamıştır. Yahut kız çocuklarına verilen değer zaman içinde olumlu yönde değişmesi ile kız çocuğu rolü cinsiyet bağlamına takılmadan gelişme göstermiştir.

3.2.5. Eşitler Arası Farkı Oluşturan Eğitim

Eğitim sermaye çeşitlerinin tümü ile ilişkilidir. İktisadi açıdan sermayeye sahip olmak, eğitim alma imkanını avantaja dönüştürmektedir. Yaygın eğitimin özel okullarında, yaygın eğitim dışında kalan her türlü eğitim adı altındaki faaliyetin ise zaman ve mekân açısından kalitenin sorgulanmayacağı yerlerde yapılma imkânı oluşmaktadır. Sosyal ve kültürel sermayeyi birlikte ele alacak olursak, iyi okullarda eğitim alma imkânı bu sermayelerinde birikmesine imkân tanımaktadır. Eğitimin oluşturduğu fark ekonomik sermaye ile başlayarak, kültürel ve sosyal sermayeyi de etkileyerek, hatta katlayarak fark içinde bir fark oluşturmaktadır. Yaşamı idame ettirebilme kaygısı insan ilişkilerini ve bu ilişkilerdeki karşılıklılığı tam olarak karşılayamamaktadır. Söz konusu karşılıklı ilişkilerde değer vermenin ötesinde ihtiyaç dahilinde bir arz talep dengesi oluşmaktadır. Bu taleplerin karşılanması ile karşılıklı bağımlılık hem artmaktadır hem de sermaye biriktirilmektedir. Ekonomik olarak refah seviyesindeki ailelerde bulunan kimselerin sanatsal faaliyetlere katılabilmeleri, kültürel sermayelerini geliştirme imkanlarını da oluşturmaktadır. “Kültürel sermaye sınıfsal eşitsizliklerin toplumsal kurumlar aracılığıyla sürdürülmesine ve tüketilen nesne ve hizmetlerin sahip olduğu kültürel kodlar ile sınıfsal farkların pekiştirilmesini sağlar” (Aydemir, 2011: 45). Eğitim, arz ve talep dengesi ile ilerlemektedir. Teknik gelişimler için teknik bilginin de geliştirilmesi gerekmektedir. “Üçüncü Plandaki projeksiyonlar bilim teknoloji, sanayi ve örgüt

gelişmeleri, insan gücü sorununu bu safhada karşılıklı etkileşim içinde projekte edebilse idi, sosyal planlamanın en çetrefil meselelerinden birine bir miktar açıklık getirmiş olurdu” (Kıray, 1999a: 86). Eğitimin toplumsal öneminin sadece söylemsel değildir. Eğitimin kazanımını, modern sistemin istihdam planında yer alması, somut göstergeler kazanması ile mümkündür. Kalkınma planları bu bağlamda gerçekleştirilmek istense de sonuçlar, planlamanın isabetli olmadığını göstermektedir.

Şehir, toplumun sosyal, ekonomik, siyasal, dini ve eğitim boyutuyla bütünlük içindedir. Kentleşme, var olan yapısını göç ile dönüştürmektedir. Bu dönüşüm sürekli yenilenerek toplumu inşa etmektedir. Değişim, toplumun her karesini etkilediği gibi eğitim kurumunu ve eğitime bakışı da etkilemiştir. Eğitim, sosyal statünün belirleyici olma özelliğini her zaman taşımıştır. Fakat günümüzde bu eğitimin belirleyici özelliği kapitalist tüketim anlayışının bir parçası olmuştur. Diğer taraftan dini kurumların toplumsalı oluşturan ve etkileyen bir yönü bulunmaktadır. Genç nesiller içinde sınırlı boyutta olsa da dini ritüellerin etkisi söz konusudur. Zorunlu eğitim dışında sivil hareketlerin aktif olduğu çeşitli çalışmalar kanalıyla, kültürel ve dini inancı besleyen faaliyetlerde yapılmaktadır.

Ereğli’de eğitilmiş olmak, okula gitmek önemli olmuştur. Yaşanan gelişmeler ile bu talep daha da artmıştır. Kız çocuklarının okula gitmesinin yerine, mesleki bilgilere sahip olacak eğitimler alması ön görülürken zamanla bu düşüncede değişmiştir. Kız çocukları daha fazla meslek okullarına ve öğretmen okullarına gönderilmiştir. Öğretmenlik mesleği önemlidir. Bu yüzden öğretmen okullarına yönelik talep fazladır. Erkek çocukları, ‘Erkek Orta Sanat Enstitüsü’ ile tesviyecilik, demircilik, marangozluk (Kıray, 2000:159) eğitimi alırken; kız çocukları ve yaş gzetmeksizin okuma yazma bilen kadınlardan eğitim almak isteyenler için ‘Akşam Kız Sanat Okulu’ ile biçki, dikiş, nakış, çamaşır, çiçek derslerini (Kıray, 2000:159) içeren eğitimler verilmiştir. Erkekler için olan enstitü okul görevi görürken, kızlar için bu eğitim imkânı okul olarak görülmemektedir. Kızlar, annelerine ev işlerinde destek olurken, toplumsal kadın rolünü de öğrenmiş olmaktadır. Erkekler ise okul sonrası aldıkları çıraklık eğitimi ile meslek edinirken, toplumsal erkek rolünü de öğrenmiş olmaktadır.

Eğitimin amacı, temelde ‘para kazanmak’ olarak görülmektedir. Erkek çocuklarının başkasına muhtaç olmaması için eğitimleri önemsenmektedir. Diğer taraftan erkek çocuklarının ‘insani değerler kazanması’ ve ‘kişiliğinin gelişmesi’ eğitimle sağlanabileceğinin düşünülmesidir. Erkek çocuklarının vatan, millet davasına sıkı sıkı bağlanabilmesi eğitim ile mümkün görülmektedir. Aileler vatana faydalı olan milli amaçları taşıyan bir genç olmasını talep etmektedirler (Kıray, 2000: 164, 165)

Kız çocuklarının eğitimi ‘uyum sağlama için okuması’ fikrine bağlıdır (Kıray, 2000: 166). Kız çocuklarına ailede verilen temel eğitimlerde yine evlendiğinde gideceği aileye ve topluma uyum sağlama yönündedir. Bu düşüncenin temelinde kök salınacak noktada çatışma yaşanmamasıdır. Kadına bu bakışın yer edinmesi, anne olma özelliğinin verdiği doğurganlığın topluma yansımalarıdır. Kız çocuğunun özgür olmasını sağlayan en büyük destekçi, annenin toplumsal uyumdur. Kadın, gittiği her yerde çözüm sağlayan, dayanan, sabreden, pes etmeyen, vazgeçmeyen, bir yapıda görülmektedir. Kadının bu güçlü yapısı toplumun farklı nüansları ile birleştirilerek erkek hegemonyası altında uyum mekanizması olarak yansıtılmaktadır. Modern dönem kadını öne çıkarmaktadır. Erkek ile eşitliğine atıf yapılmaktadır. Diğer taraftan kadın öne çıkarılırken yine özne olarak değil, nesne hatta kimi zaman meta olarak gösterilmektedir. Bu tartışma konusu farklı bir çalışmanın içinde yer alması daha uygun olacaktır. Bu çalışmada kadın bağlamı, toplumsal değişim içinde eğitim faktörü nispetinde ele alınmıştır.

Göç, sadece bir yerden başka bir yere gitmek adı değildir. Aynı zamanda toplumsal zihniyetin ve bireyin hayata bakışının değişmesidir. Köy zihniyetini arkada bırakarak, kente uyum sağlama ve modern olmanın en büyük aracı eğitim olarak görülmüştür. Eğitimin, sadece iş imkânı sağlama olarak değerlendirilemeyecek kadar insana değer ve anlam katan bir boyutu vardır. Eğitim almış birey, çalışmaya dahi ilişkiler ağında statü olarak farkını göstermektedir. Yani prestij kaynağıdır. Kadınlar özelinde düşünecek olursak, toplumca bastırılmış bir tarihleri vardır. Bu bastırılmışlığın toplumsal çatışmaya sebep olmaması için, değişim dinamiklerinin yeni toplumsal boyutu önem taşımaktadır. Kadınlar için eğitim, hayata bakıştır. Toplumsal statünün belirleyicisi olan eğitim, kadının eş

seçimini de etkilemektedir. Eğitimli bir anne, toplumun inşasında gelişmeye dair yeniliklere imkân vermektedir. Çocuk eğitiminin en önemli boyutu da ailenin eğitimli olmasıdır. Burada bahsedilen aile eğitimi, sadece okul okumak değildir. Aile eğitimi, bireyi, toplumu doğru okumakla ilgilidir. İlişkiler ağının sağlıklı yürütülebilmesi için karşılıklılığa, sürdürülebilirliğe, kalıcılığa ihtiyaç vardır.

Bourdieu, eğitim faaliyetlerine ulaşma ve sürdürebilmenin ekonomik ve kültürel sermaye kaynakları ile eğitim aracılığı ile sosyal sermayeye ulaşabileceğini vurgulamaktadır. Aileye ve ailenin süregelen birikimi aktarma hususundaki önemine değinmektedir. Bu bağlamda aile, toplumda sosyal sermayenin oluşması ve sürdürülebilmesi adına önemli bir unsurdur. Eğitim aile ile başlar, söylemini savunan Bourdieu, eğitim faaliyeti sonrası akademik başarının ortaya çıkmasını kültürel sermayeye bağlamaktadır (Bourdieu, 2010: 51).

‘Varisler: Öğrenciler ve Kültür’ adlı çalışmasında Bourdieu, toplumu aktif anlamda etkileyen eğitim faaliyetinin eşit imkanlar sağladığına inanmamakla birlikte toplumsal statünün eğitim faaliyetine katılma ve sürdürme yine farklılıklar getirdiğini öne sürmektedir. Ailelerden gelen kültürel sermayenin, ekonomik, siyasi ve sosyal sermaye üzerindeki etki ile eğitim başlığı altında farkı eşitlemek mümkün değildir (Türk, 2015: 138). Eğitim dendiğinde standart bir durumdan ve imkanlardan bahsedilemez.

Şüphesiz, yükseköğretim düzeyindeki okullarda, toplumun farklı toplumsal katmanlarının, eğitim siteminde çok eşitsiz bir biçimde temsil ediliyor olmaları, eşitsizlikler içinde öncelikli olarak göze çarpar. Yüksek öğretime erişim şanslarında, eğitim süresi boyunca, kişinin toplumsal kökenine göre çok eşitsiz bir şiddetle tatbik olan bir eleme sonucunu görürüz: Aslında, en yoksun sınıflar için kayıtsız şartsız bir eleme söz konusudur (Bourdieu ve Passeron, 2014:16-19).

Söz konusu bu eşitsizlik, temeli aileden gelen kültürel ve ekonomik kaynaklarla paralellik göstermektedir.

Coleman, sosyal sermayenin fakir ve yoksul kesim içinde fayda sağlayacağı düşüncesine sahiptir. Karşılıklı ilişkilere dayanan sosyal sermaye, güven ile geniş ağlara ulaşabilme imkânı tanımaktadır (Field, 2008: 28). Coleman’ın bu

düşüncesinin haklı tarafı bulunmaktadır. Eşit imkanlara sahip olmayan aileler, toplumsal dönüşüm içinde öne çıkmalarını sağlayacak bir imkân olarak eğitim, sosyal sermayenin önemli bir unsurudur. Fakat çeşitli eğitim imkanlarına ulaşma imkanına sahip bireyler için bu tampon kurum, sosyal sermaye özelliği ile öne geçmektedir. Böylece eğitim, tampon mekanizma özelliği açısından bir denge sağlamış olsa da sosyal sermaye açısından eğitim, denge unsuru olmamaktadır. Hatta dengeyi bozan önemli bir ara farkı oluşturmaktadır.

SONUÇ

Kıray, Ankara ekolü geleneğine sahip, yapısal-işlevselci sosyoloji yaklaşımının Türkiye'deki temsilcilerinden olması itibariyle ekolün temel prensiplerini de taşımaktadır. Pozitivist, ilerlemeci, evrimci anlayışa sahip Kıray, teorik ve kuramsal çalışmalar ile ilgilenmiş olsa da yapmış olduğu ampirik çalışmalar ile anılmaktadır. Antropoloji eğitiminin etkisi ile çalışma alanında disiplinler arası sosyoloji anlayışı ile hareket etmiştir. İşlevselci yaklaşımın öneri sunamadığı durumlarda işlevin bozuk olduğunu ileri sürmelerine karşı literatüre kazandırdığı ara formülü ile toplumsal değişmeyi anlamlı kılmıştır. Bunun yanında Kıray'ın tampon mekanizmalar adını verdiği yeni ilişki, kurum, değer ve işlevler onun sadece Türk sosyolojisine değil aynı zamanda dünya sosyolojisine ciddi katkı vermiştir.

Kıray'ın çalışmalarının merkezinde değişme kavramını bulmaktayız. Toplumsal değişme anlayışını oluşturan inceleme kollarını yoğunlukla Kıray köy, kasaba, kent bağlamında ele almıştır. Gelişme gösteren teknolojinin tarımda çözülmeye sebep olması ile köyden kente göç yaşanmıştır. Köy sosyolojisi, köyün çözümlenmesini; kent sosyolojisi de bu çözümlenin kente yansımalarını ele almaktadır. Köyden kente, kentten metropole uzanan mekân anlayışının değişmesi toplumu analiz eden sosyoloji anlayışını da etkilemiştir. Gecekondu kavramı ve gecekondu kültürü geçiş sürecindeki sosyolojiyi anlamak adına önem taşımıştır. Sanayileşme ile yerleşme düzenleri değişirken, metropol alanlarının çevresinde saçaklanma görülmüştür. Kıray, bu yeni düzeni 'saçaklanma kuramı' ile açıklamaktadır. Kentleşme ve saçaklanmanın etkisi ile Kıray'ın üzerinde durduğu (MİA) merkezi iş alanlarının çevresinde 'amorfl' denilen yeni iş imkanları doğmuştur. Kıray, bu iş tanımlamasına 'örgütlemeyen işler' kavramı ile açıklık getirmiştir.

Toplumsal değişme, kültürel değişimin bir yansımasıdır. Kültür, maddi ve maddi olmayan olarak iki bölüme ayrılır. Maddi kültürde gelişme daha hızlı yaşanırken zihinsel anlamda değişimin gerçekleşmesi için kuşaklar arası aktarım sağlanmasında uzun bir zamana ihtiyaç vardır. Hâkim olan kültür diğer zayıf olan kültürün zayıflamasına hatta yok olmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda

Ogburn'un deyimiyle 'kültürel boşluğun' ortaya çıkması ile Kıray'ın 'tampon mekanizma kuramı' sosyal denge için bireysel ve toplumsal girişimlerin gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Kıray'ın ele aldığı iktidar ilişkileri de toplumun farklı kesimlerinin ilişkilerini anlamak adına önem taşımaktadır. Kıray'ın toplumsal değişme analizini ortaya koyabilmek için toplumsal yapı ve Türk toplum yapısı Türkiye gerçeğinden yola çıkarak değişme bağlamında incelenmiştir. Tampon mekanizma kuramının temel unsurları köylü-tüccar iktidar ilişkisi, dini grup ve siyasal parti iktidarı, kahveler, aile, gecekondu ve diğer unsurların etkilenen yönleri açığa çıkarılmak istenmiştir. Sanayileşme ile gelişen tarımsal teknolojinin köylülüğün çözülmesine etkisi, ticaret anlayışındaki farklılıklar ve köyden kente yaşanan göç, kentleşme ile gecekondu gerçeğinin ortaya çıkması, gecekondu bir kültür olarak var olmasının yanında kentte yaşanan değişim ve kente göç eden köylünün kentte uyum sağlama mücadelesi toplumdaki değişimin ortaya çıkardığı sorun ve alternatiflerin Kıray'ın temel yaklaşımı toplumsal değişme çalışmalarında bulunmaktadır.

Toplum, sanayileşmenin etkisiyle değişime zorunlu olarak yönelmiştir. Geleneksel toplum özellikleri ile sanayi toplum özellikleri birbirinden farklılık göstermektedir. Geleneksel toplum, sanayi toplumuna geçerken değişime de ayak uydurma çabasıdadır. Bu değişim aşamasında sosyal, ekonomik ve politik açılardan pürüzlerle karşılaşılması çok doğaldır. Toplumun ve kurumlarının değişim karşısındaki tepkisini, sosyal olaylarda karşılığını göstermektedir. Tarımsal teknolojinin köylerde etkin olmasıyla beraber köyde çözülme başlamıştır. İş gücünde fazlalıkla birlikte kente göç ederek iş bulma, daha iyi şartlarda yaşama ihtiyacı doğmuştur. İş bölümü, toplumdaki meslek kodlarına ayrılınca nitelikli iş gücü ihtiyacı doğmuştur. Değişimin en büyük dinamiği olarak aile görülmektedir. Toplumdaki değişimden en çok etkilenen ve bu etkiyi yansıtan aile kurumudur. Aile kavramında ve aile rollerinde değişim yaşanmıştır.

Kıray çalışmalarında toplumsal değişimde rol alan kahvehaneler geniş yer bulmaktadır. Kahveler, kulüp özelliği taşıdıkları için benzer düşüncüyü taşıyanların bir arada bulunmalarını ve iletişimde bulunmalarını imkanlı hale getirmiştir. Sivil

birlikteliği pekiştiren kahveler iktisadi, dini, siyasi, sosyal açıdan birçok grubun oluşmasını ve örgütlenmesini sağlamıştır. Bu bağlamda sosyal sermayenin önemli unsuru olan güven kavramının ilişkilerde belirleyici özelliğe sahip olduğu görülmektedir. İletişimin artması ile güven duygusuna daha çok ihtiyaç duyulmuştur. Güven güçlü bağların merkezinde yer alırken; zayıf bağların sosyal sermayeye dönüşmesinde güven önemli bir yere sahip olsa da güvenin sağlanmadığı durumlarda da sosyal sermaye akışı devam etmektedir. Toplumsal normlar sosyal ilişkileri kesik ve kesin çizgiler ile belirlemektedir. Sosyal ilişkilerin gelişmesi güven temeline dayanmaktadır.

Kahveler, güven kavramının işlevselleştiği mekanlardandır. Kahveler yüz yüze, yakın ilişkileri pekiştirirken, iletişim araçlarını da topluma taşımıştır. Özellikle toplumdan haberdar olmak için kahvelerde gazete okunması, okuma yazma bilmeyenlerinde gazete okutma alışkanlığı, radyonun dinlenmesi gibi alışkanlıklar kahvelerin iletişimin merkezi olmasını sağlamıştır. Toplumsal değişme süreci içerisinde kahve kültürünün kafe kültürüne dönüşmesi, kültürel açıdan içerik farklılığına gitse de mekânın toplumu sosyalleştirmesi devam etmektedir. Diğer taraftan kitap kafelerin oluşması ile otantik havanın oluşturulması ve geleneksel ile modern bir arada sunarak çeşitli ihtiyaçların tüketimi sağlanmak istenmektedir. Modern zamanlarda iletişim, mekânsızlığı öne sürse de mekânın anlamı değişime uğrayarak, tüketim kültürü mekânı tüketerek ele almaktadır. Kamuoyu oluşturma ve kamuoyunun ölçülmesi mekanlar üzerinden devam etmektedir.

Kıray'ın düşüncesinde ve eserlerinde doğrudan yer almasa da sosyal sermaye kavramına benzer yahut sosyal sermaye kavramı içerisinde değerlendirilecek kavramlarla karşılaşılmaktadır. Örneğin, tampon mekanizma kavramı sosyal sermaye unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Sosyal sermayenin eşitsizliği gideren bir yönü olduğundan bahsedilse de çalışmalar arasında farklı düşünceleri savunanlar bulunmaktadır. Eşitsizliğin giderilemeyecek boyutta bir varlığa sahip olduğu kanaati yer almaktadır. Doğum ile gelen belli sosyal sermayenin daha sonradan kazanılmaya çalışılması ile dahi aranın kapatılması mümkün görülmemektedir. Denge sağlayacak durum, eksik olan

sermayenin geliştirilerek, karşıdaki güçlü sermaye çeşidi karşısında yer almamaktır. Çünkü karşı karşıya gelinen durumlarda her birey, her grup, her kurum kendi güçlü olduğu sermayeyi oyun kartı olarak kullanmaktadır.

Tüm bu yeni ve özgün kavramsallaştırmalara rağmen, Kıray çalışmalarının bazı eleştiriye ihtiyaç duyan taraflarına da temas etmek gerekmektedir. Çalışmalarında ampirist metotları geniş bir şekilde kullanan ve bu alanda ciddi araştırma geleneği oluşturmuş Kıray, kavramsallaştırmalarını dayandırdığı modernleşme kuramlarının çözülmesi ile çalışmalarına ara vermiştir. Modernleşme kuramlarının özellikle Türkiye toplumunu ilgilendiren bazı meselelerde başarısız sonuçlara ulaştığı gözlemlenmektedir. Ereğli çalışması döneminde tahmin ettiği öngörülerin ortaya çıkmaması da bu argümanı güçlendiren faktörler arasındadır.

Değişimin kültür boyutunu, Kıray'ın yadsıdığı görülmektedir. Kıray, hedeflemiş olduğu evrimci ilerleme anlayışına hangi toplum ile olunursa olsun ulaşılacağını öne sürmektedir. Toplumsal olgular, düşünülen kurgu ile bir görülmüştür. Kurgunun uyuşmadığı durumlarda toplumsal gerçekler kabul görmemiştir. Toplumsal farklılıklar, kültürel özgünlükler göz ardı edilmiştir.

Bunların yanında özellikle Türkiye toplumu söz konusu olunca, din/İslam faktörünü görmezden gelmesi onun analizlerinin eksik kısmını oluşturmaktadır. Bu yine onun modernleşme ve kısmen Marksist kuramlara bağlı olmasından kaynaklandığı görülmektedir. Modernleşmenin temeli sabitleştirilmeye çalışılırken, toplumsal dinamiğin temelinde yer alan din olgusunun kapsam dışında bırakılmak istendiği söylenebilir. Kıray özellikle değer yüklü anlamlardan kaçınmıştır. Dinin, toplumu etkilediğini belirtirken, diğer taraftan da dinin toplumdaki çekildiğini ifade etmektedir. Çalışmamızın kapsamında yer alan sosyal sermaye unsuru olarak din, toplum için önemlidir. Dinin yapısı, evrensel kuşatıcılığı sağladığı için sosyal sermayenin köprüleyici ve aktarıcı hususunu taşımaktadır. Dini gruplar, toplumsal bağların güçlenmesi için motive edici unsur olarak görülmektedir.

Kamusal olanın ideali için aktarım, köprüleyici sosyal sermaye ile sağlanmaktadır. Kıray'ın çalışmalarında bahsi geçen sendikalar, dernekler, kahveler,

dini gruplar, siyasi oluşumlar ve hatta aile yapısının varlığı köprüleyici rolü üstlenmek ile gelişmektedir. Bu grup ve yapıların her biri kendi içinde yapılaştığında kamusalın ortaklığı hedeflenmediğinde, birliklerin yerini mafyatik örgütlerin aldığı görülmektedir. Böyle olunca, köprüleyici sosyal sermaye dayanışma ruhunu da aktaramamaktadır. Toplumsal iyinin hedeflenmediği ideallerde güçlü olan grubun ideali ve varlığı söz konusudur. Türkiye, tarihsel süreç içerisinde bu bağlamda okunacak örneği teşkil etmektedir.

Sivil toplum ağlarının, sosyal ilişkilerin ve güven kavramının önemi sosyal sermayeyi işlediğimiz Bourdieu, Coleman, Burt, Putnam ve Fukuyama özelinde Kıray'ın sosyoloji anlayışı ve çalışmalarına baktığımızda uyumlu olduğu görülmektedir. Üretim ilişkilerini ekonomik temele dayandıran Kıray, Marksizmin determinist anlayışını toplumsal değişmeyi evrensel sürecin tekabülü olarak görmektedir. Sosyal sermaye bağlamında Bourdieu ile Kıray'ın Marksizm temelinde bir arada düşünmek mümkündür. Yine tabakalaşma sisteminin ve sınıf anlayışının eşitsizliği sürdürmede domino etkisi yaptığı görülmektedir. Bourdieu toplumsal eşitsizliğin eğitim kanalı ile dahi olsa çözülemeyeceği hatta eşitsizliğin artarak süreceğini ileri sürmektedir. Kıray, eğitim ile edinilen imkanların ilerleme adına değişimin unsuru olarak görmektedir. Eşitlik hususu, her kanaldan ağlara ulaşma imkânı olarak görüldüğünde Kıray'ın tampon mekanizma kuramı ile Coleman'ın yan ürün olarak gördüğü sosyal sermaye anlayışı, sosyoloji bağlamında Kıray ve Coleman'ı yakınlaştırmaktadır. Eğitim genel anlamda dezavantajlı gruplara imkân sağlasa da zengin kesimin eğitim adı altında çok çeşitli imkanlardan yararlanması eğitim anlayışının eşitliğine gölge düşürmektedir. Bu karanlık yönü çok önemsemeyen Coleman, çalışmalarını avantaj sağlaması adına yoğunlaştırmıştır. Beşerî sermayenin sosyal sermayeyi imkanlı hale getireceğini ön gören Coleman ile Kıray'ın toplumu anlamak için ekonomik temelli bir anlayış içermesi benzerlik göstermektedir. İşlevselci yaklaşımın özelliğini gösteren bu benzerlik, değişmeyi her türlü imkanla mümkün kılması adına bir anlayış taşımaktadır. Burt'ın yaklaşımı, toplumsal yapının oluşturduğu boşlukları doldurarak, toplumsal bir yer kazanmaktır. Sosyal sermaye, kopuk yapının iki ucu arasında bağlayıcı, yapıştırmacı rol üstlenmiştir. Bağlantısı olmayan yahut bağı kopmuş iki yapı arasında tampon vazifesi

görmektedir. Bireyin boşluğu doldurabilmesi için toplumsal kabulü şarttır. Boşluğa sebep olan ihtiyacın giderilmesi ile sosyal sermayenin etkisi ve gücü artmaktadır. Burt, toplumdaki boşlukları dolduran yapıştırıcı özelliğini sosyal sermaye ile sağlarken, Kıray'da toplumsal değişme karşısındaki eski ile yeni arasında kurulan bağı tampon mekanizma ile açıklamaktadır.

Değişmenin toplumdaki yansıması, farklılaşmakla birlikte değişimin etkisi, hızı ve yönü hesap edilebilir durumda değildir. Kıray'ın toplumu dönemsel olarak incelemesi ve toplumun her dönemde aynı etkiyi yaşayarak aynı tepkiyi üretmesini düşünmesi ampirist yaklaşımı gereğidir. Oysa toplumsal değişme her toplumda farklı etkileri göstererek farklı tepkilerin doğmasına imkân tanımıştır. Kıray, kendi dönemindeki değişmenin sağladığı iki nokta arasında oluşacak boşluğu dengelemek amacıyla belirli unsurlardan yola çıkarak tampon mekanizma kuramını üretmiştir. Tampon mekanizmalar, dönemsel ihtiyaca göre şekillenerek, ara form oluşturmaktadırlar. Bu ihtiyaçlar, sembolik ve dilsel açıdan her dönemde tampon mekanizma olarak da ifade edilmeyeceklerdir. Her toplum kendi döneminin dilini, sembolünü, kavramını ve toplumsal gerçeğini yaşayacaktır. Kıray'ın tampon mekanizmalarını işlevsel hale getiren sosyal sermaye ilişkileri de tampon mekanizmalar gibi değişmenin etkisi ile farklılık göstereceği muhtemeldir. Kültür, toplumun içinden doğarken, toplumu da yeniden şekillendiren önemli bir öge olarak yer almaktadır.

Değişmenin toplumdaki yansıması, farklılaşmakla birlikte değişimin etkisi, hızı ve yönü hesap edilebilir durumda değildir. Kıray'ın toplumu dönemsel olarak incelemesi ve toplumun her dönemde aynı etkiyi yaşayarak aynı tepkiyi üretmesini düşünmesi ampirist yaklaşımı gereğidir. Oysa toplumsal değişme her toplumda farklı etkileri göstererek farklı tepkilerin doğmasına imkân tanımıştır. Kıray, kendi dönemindeki değişmenin sağladığı iki nokta arasında oluşacak boşluğu dengelemek amacıyla belirli unsurlardan yola çıkarak tampon mekanizma kuramını üretmiştir. Tampon mekanizmalar, dönemsel ihtiyaca göre şekillenerek, ara form oluşturmaktadırlar. Bu ihtiyaçlar, sembolik ve dilsel açıdan her dönemde tampon mekanizma olarak da ifade edilmeyeceklerdir. Her toplum kendi döneminin dilini,

sembolünü, kavramını ve toplumsal gerçeğini yaşayacaktır. Kıray'ın tampon mekanizmalarını işlevsel hale getiren sosyal sermaye ilişkileri de tampon mekanizmalar gibi değişimin etkisi ile farklılık göstereceği muhtemeldir. Kıray'ın toplumsal gerçeklik olarak yadsıdığı kültür faktörü, toplumun içinden doğarken, toplumu da yeniden şekillendiren önemli bir öge olarak yer almaktadır. Kültür öğeleri, ilişkilerin belirlenmesini sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

AKPOLAT, Yıldız (2013). “Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Sosyolojisi”, **Türkiye’de Sosyoloji**, M. Çağatay Özdemir (Der). Eskişehir: Phoenix, ss.75-95.

AKŞİT, Bahattin (1986). “Türkiye’de Sosyoloji Araştırmaları: Bölmelenmişlikten Farklılaşma ve Çeşitlenmeye”, **Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi**, Sevil Atauz (Ed). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.

AKŞİT, Bahattin (2010). “Mübeccel belik Kıray’ın Sosyolojik Araştırma Programının Oluşturulması:1963-1973 ODTÜ Döneminden Anılar ve Eleştirel Bir Değerlendirme”, **Türk Sosyolojisinde Üç Bilim İnsanı**, İstanbul: Bağlam.

AKŞİT, Bahattin (2012). “Türkiye’de Modernleşmelerin ve Modernliklerin Kavramsallaştırılması: M.B. Kıray’ın Araştırma Programından Yola Çıkan Bir Kurumsallaştırma Denemesi”, **Değişmenin ve Geçiş Toplumunun Sosyoloğu: Mübeccel B. Kıray**, İstanbul: Bağlam.

ALTUN, Fahrettin (2008). “Mübeccel Kıray’dan Bize Kalan”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, c.6, s.11.

ALVER, Köksal (2006). “Amerikan Sosyolojisinin Türkiye’ye Girişi ve Üniversitelerde Kurumsallaşması”, **Sosyoloji ve Coğrafya** Sûha Göney ve Sabahattin Güllü’ye Saygı, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Haz). İstanbul: Kızıl Elma Yayıncılık.

ARSLAN, Ahmet (1999). **İslam, Demokrasi ve Türkiye**, Yasin Aktay (Haz). Ankara: Vadi Yayınları.

AYDEMİR, M. Ali (2011), **Sosyal Sermaye Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması**, Konya: Çizgi Kitabevi.

AYDIN, H. İbrahim (2016). **Sosyal Sermaye ve Kalkınma**, Ankara: Efil Yayınevi.

AZMAN, Ayşe (2001). “Tarihselciliğe Karşı Ampirizm ve Mübeccel B. Kıray”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi** S.16.

BALÇIK, M. Berk (2009). “Milliyetçilik ve Dil Politikaları”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik**, C.4, İletişim Yayınları, İstanbul.

BORAN, Behice (1943). “Sosyoloji Anlayışında İkilik”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Mecmuası**, C.1, S.1.

BOURDIEU, Pierre (2010). “Sermaye Biçimleri”, **Sosyal Sermaye Kuram, Uygulama, Eleştiri**, M. Murat Şahin ve A. Zeki Ünal (Der). İstanbul: Değişim.

BOURDIEU, Pierre ve Loic J. D. Wacquant (2003). **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, Nazlı Ökten (Çev). İstanbul: İletişim.

BOURDIEU, Pierre (2014). **Eril Tahakküm**, B. Yılmaz (Çev). İstanbul: Bağlam.

BOURDIEU, Pierre ve Jean-Claude Passeron (2014). **Varisler Öğrenciler ve Kültür**, Levent Ünsaldı ve Aslı Sümer (Çev). Ankara: Heretik Yayıncılık.

COLEMAN, James S. (2010). “Beşerî Sermayenin Yaratımında Sosyal Sermaye”, **Sosyal Sermaye Kuram, Uygulama, Eleştiri**, M. Murat Şahin ve A. Zeki Ünal (Der). İstanbul: Değişim.

ÇAĞLAYAN, Savaş, (2012). Anadolu’nun İlk Kamusal Mekânı: Kahvehane, **Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Güz, S.29

ÇAKIR, Sabri (2007). **Kentleşme ve Gecekondu Sorunu**, Isparta: Fakülte Kitabevi.

ÇAKIR, Sabri (2007). “Türkiye’de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.23

ÇALIŞKAN, Durmuş (2010). **Yenilikçi Oluşumlarda Sosyal Sermayenin Rolü ve Burdur İli Üzerine Bir Araştırma**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

DEVAMOĞLU, Sevil (2008). **Sosyal Sermaye Kuramı Açısından Türkiye’de Demokrasi Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

ECEVİT, Bülent (1978). “Belediye Başkanları Toplantısı”, **Tercüman Gazetesi**, Ankara.

FIELD, John (2008). **Sosyal Sermaye**, 2. Baskı, B. Bilgen ve B. Şen (Çev). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

FINE, Ben (2010). “Sosyal Sermaye”, **Sosyal Sermaye Kuram, Uygulama, Eleştiri**, M. Murat Şahin ve A. Zeki Ünal (Der). İstanbul: Değişim.

FINE, Ben (2011). **Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı: Bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler**, Ayşegül Kars (Çev). İstanbul: Yordam.

FUKUYAMA, Francis (2000). **Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması**, A. Buğdaycı (Çev). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

FUKUYAMA, Francis (2009a). **Büyük Çözülme**, H. Kaya (Çev.). İstanbul: Profil Yayınları.

FUKUYAMA, Francis (2009b). Büyük Çözülme: İnsanın Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşması, Zeynep Avcı ve Aslı Telli Aydemir (Çev). İstanbul: Sabah Kitapları.

FUKUYAMA, Francis (2010). “Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum”, Sosyal Sermaye Kuram, Uygulama, Eleştiri, M. Murat Şahin ve A. Zeki Ünal (Der). İstanbul: Değişim.

GIDDENS, Anthony (2000). Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor, Osman Akınhay (Çev). İstanbul: Alfa Basım Yayım.

GIDDENS, Anthony (1998). Modernliğin Sonuçları, 2. Basım, Ersin Kuşdil (Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

GIDDENS, Anthony (2008). Sosyoloji, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

GÖZÜBÜYÜK, Kadriye (2018). Türkiye’de Milliyetçilik ve Töre Dergisi İncelemesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya.

HINDERLINK, J. ve Mübeccel B. Kıray (1970). Social Stratification as an Obstacle to Development, New York. Praeger Pr.

HİRA, İsmail ve N. Altun (2011). “Suçu Önlemede Sosyal Sermaye Olarak Sosyal Kontrolden Yararlanmak”, Akademik İncelemeler Dergisi, C.6, S.1.

KAÇMAZOĞLU, H. Bayram (1991). “1940-1950 Yılları Arasında Türk Sosyolojisi”, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, S.2. 1990-1991, İstanbul.

KAÇMAZOĞLU, H. Bayram (1999). Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar, İstanbul: Birey Yayıncılık.

KAÇMAZOĞLU, H. Bayram (2011). Türk Sosyoloji Tarihi 3 Yeni Türkiye’de Sosyolojinin Düşünsel ve Kuramsal Temelleri, İstanbul: Doğu Kitabevi.

KAÇMAZOĞLU, H. Bayram (2015). “Türkiye’de Sosyolojinin 100 Yıllık Birikimi Üzerine Bazı Tespitler”, Sosyoloji Konferansları, No: 52 S.2, ss.29-55 DOI: 10.18368/IU/sk.62830, İstanbul.

KAÇMAZOĞLU, H. Bayram (2017). “Mübeccel Belik Kıray’ın Sosyolojik Görüşleri Üzerine” Sosyoloji Konferansları No: 55 S.1, ss.385-412.

KARAGÜL, Mehmet ve Mahmut Masca (2005). “Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme”, Abant İzzet Baysal İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar, S.1.

KARAGÜL, Mehmet ve Süleyman Dündar (2006). “Sosyal Sermaye ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, **Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**.

KARAGÜL, Mehmet (2012). Sosyal Sermaye (Kapitalizmin Kör Noktası), Ankara: Nobel.

KARPAT, Kemal (1976). **The Gecekondu: Rural Migration And Urbanization**, London New York, Melbourne: Cambridge University Press.

KAYALI, Kurtuluş (1994). **Türk Düşünce Dünyası 1**, Ankara: Ayyıldız.

KELEŞ, H. Necla (2012). **Sosyal Sermaye**, Konya: Eğitim Yayınevi.

KIRAY, Mübeccel B. (1968). “Values, Social Stratification And Development”, **Toplum Bilim Yazıları**, Ankara: G.Ü.İ.İ.B.F. Yayınları.

KIRAY, Mübeccel (1984). “Büyük Kent ve Değişen Aile”, **Türkiye’de Ailenin Değişimi (Toplumbilimsel İncelemeler)**, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği, ss. 69-78.

KIRAY, Mübeccel B. (1986). “Toplum Bilgi ve Türkiye”, **Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi**, Sevil Atauz (Der). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.

KIRAY, Mübeccel B. (1998). **Kentleşme Yazıları**, İstanbul: Bağlam.

KIRAY, Mübeccel B. (1999 a). **Seçme Yazılar**, İstanbul: Bağlam.

KIRAY, Mübeccel B. (1999). **Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme Toplu Eserler 4**, 2. Baskı, İstanbul: Bağlam.

KIRAY, Mübeccel B. (2000). **Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**, 3. Basım, İstanbul: Bağlam.

KIRAY, Mübeccel B. (2002). **Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım**, İstanbul: Bağlam.

KIRAY, Mübeccel B. (2005). **Tüketim Normları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, İstanbul: Bağlam.

KIRAY, Mübeccel B. (2006). “Sosyal Bilim ve Sosyal Bilimci”, **Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme: Toplu Eserler 4**. İstanbul: Bağlam.

KONGAR, Emre (1981). **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

KONGAR, Emre (1982). “Mübeccel Belik Kıray”, **Türk Toplum Bilimcileri 1**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

KONGAR, Emre (1995). **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, 6. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

KURTULUŞ, Hatice (2008). “Mübeccel B. Kıray”, **Türkiye’de Sosyoloji II**, Ankara: Phoenix.

MARSHALL, Gordon, (1999). **Sosyoloji Sözlüğü**, Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (Çev). Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

ONAT, Ümit (1993). **Gecekondu Kadınının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci**, Ankara: Başkanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.

OSKAY, Feryal (1992). “Kültürel ve Toplumsal Değişme Konusunda W.F. Ogburn’un Görüşleri Üzerine Bir Deneme”, **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Seminer Dergisi**, İzmir.

ÖZDEMİR, Aytül Ayşe (2007). **Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Organizasyon Anabilim Dalı Doktora Tezi, Eskişehir.

ÖZDİKMENLİ, Gözde (2010). “Üniversite Öğrencilerinde Kimlik Gelişimi: Kimlik Statülerinin Sosyal Sermaye ve Kimlik Sermayesi ile Olan İlişkisi”. **Cumhuriyet Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.34, S.2, ss.1-10.

PLANCK, Ulrich (1971). “Türkiye’de Köy Sosyolojisi” Dr. M. Reşit Küçükboyacı (Çev). Village Sociology in Turkey (Problems of The Development of Agriculture and information on the state of rural sociology in various countries). S. 161 - 178, 10th Polish Conference of Rural Sociologists. Warsaw- March.

POLOMA, Margaret M. (1993). **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, 2. Baskı, Hayriye Erbaş (Çev). Ankara: Gündoğan Yayınları.

PUTNAM, Robert D. (2010). “Tek Başına Bowling: Amerika’nın Azalan Sosyal Sermayesi”, **Sosyal Sermaye Kuram, Uygulama, Eleştiri**, M. Murat Şahin ve A. Zeki Ünal (Der). İstanbul: Değişim.

SENNETT, Richard (1996). **Kamusal İnsanın Çöküşü**, Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz (Çev). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

SEVİM, Acar (2008). **Halk Milliyetçiliğinin Öncüsü Herder**, 1. Baskı, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

SINAR, Hatice (2017). **Mübeccel Kıray Sosyolojisinde Toplumsal Yapı Anlayışı**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ŞAHİN, M. Cem (2017). “Türk Sosyolojisinin Kısa Tarihi, Dönemler, Şahıslar ve Ana Yönelimler”, **İslami İlimler Dergisi**, C.12, S.1.

ŞAN, Mustafa Kemal (2007). “Sosyal Bilimlerde Yıldızı Yükselen Yeni Bir Kavram: Sosyal Sermaye ve Türkiye”, **Sosyoloji Yazıları I, Sakarya Üniversitesi Bölümü Ortak Çalışması**, Mustafa Kemal Şan (Der). İstanbul: Kızılelma Yayınları, ss. 282-323.

ŞAN, Mustafa Kemal ve Rıdvan Şimşek (2011). “Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel – Sosyolojik Arka Planı” **Akademik İncelemeler Dergisi** C.6, S.1.

ŞAVKAR, E. (2011). **Sosyal Sermayenin Unsurları ve Ekonomik Kalkınmayla İlişkisi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyon.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1963) **Kalkınma Planı Birinci Beş Yıl** (1963-1968), Ankara.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1967) **Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl** (1968-1972), Ankara.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1973) **Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl** (1973-1977), Ankara.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1979) **Kalkınma Planı Dördüncü Beş Yıl** (1979-1983), Ankara.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1985) **Kalkınma Planı Beşinci Beş Yıl** (1985-1989), Ankara.

TECİM, Erhan (2011). **Sosyal Güven-Sosyal Sermaye ve Dindarlık Çatışması**. Konya: Çizgi.

TEKELİ, İlhan (1970). “Gecekonduları Planlama Yolları ve Sorunları”, **Harita ve Kadastro Mühendisleri Jeodezi, Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi**, S.19, Ankara.

TEKELİ, İlhan (2000). “Değişmenin Sosyoloğu, Mübeccel Belik Kıray”, **Mübeccel Kıray İçin Yazılar**, İstanbul: Bağlam.

TEKELİ, Şirin (1986). **Emergence Of The Feminist Movement in Turkey, The New Women’s Movement**, Drude Dahlerup (Der.) Londra: Sage Publications.

TOCQUEVILLE, Alexis de (1962). **Amerika’da Demokrasi**, Taner Timur (Çev). İstanbul: Türk Siyasî İlimler Derneği Yayınları.

TÜRK, Emrullah (2015). “Sosyolojik Düşüncede Sosyal Sermaye Tartışmaları: Pierre Bourdieu ve James Samuel Coleman Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi**, C.1, S.2, ss. 127-149.

TÜRKDOĞAN, Orhan (1977). **Türkiye’de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları**, 2. Baskı, İstanbul: Dedekorkut Yayınları.

UNAT, Nermin A. (2000). “Küreselleşme, Göç ve Toplumsal Değişme”, **Mübeccel Kıray İçin Yazılar**, İstanbul: Bağlam.

ÜLKEN, Hilmi Z. (1969). **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul: MEB Basımevi.

[https://www.google.com/search?q=Sosyal+Sermaye&rlz=1C1GCEU_trTR819TR819&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEw9u_h9fThAhVOr6QKHToNAQ0Q_AUIDigB&biw=1266&bih=544#imgrc=JnpZn-_DN5umvM: \(1/03/2019\).](https://www.google.com/search?q=Sosyal+Sermaye&rlz=1C1GCEU_trTR819TR819&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEw9u_h9fThAhVOr6QKHToNAQ0Q_AUIDigB&biw=1266&bih=544#imgrc=JnpZn-_DN5umvM: (1/03/2019).)

(2002). “Aile İçi İlişkiler Komisyonu. 3. Ailede Rol ve Sorumluluklar”, **2001 Yılı Aile Raporu** İ. Çaylıoğlu (Ed). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Yayın No:120. Beyda Ofset. (Isbn 975–19–3235–1).